

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKU
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK
MODELLERİNİN ORTAKLIK İLİŞKİSİ İŞİĞİNDA
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Korhan BEŞİKÇİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Hacı CAN

2008

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum **“Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Modellerinin Ortaklık İlişkisi Işığında Değerlendirilmesi”** adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Adı SOYADI

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Korhan Beşikçi
Anabilim Dalı : Kamu Hukuku
Programı : Avrupa Birliği Hukuku
Tez Konusu : Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Modellerinin Ortaklık İlişkisi Işığında Değerlendirilmesi
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ..... tarih ve ..... Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18.maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini ..... dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI	☐	OY BİRLİĞİ ile	☐
DÜZELTME	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
RED edilmesine	☐	ile karar verilmiştir.	

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. ***
Öğrenci sınava gelmemiştir. **

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

	Evet
Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.	☐
Tez mevcut hali ile basılabilir.	☐
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	☐
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	☐

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red	.....
.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red	.....
.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red	.....

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Ortaklık Antlaşmaları Işığında Türkiye'nin AB'ye Olası Üyelik Modelleri

Korhan Beşikçi

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Avrupa Birliği Hukuku Programı

Bu tezde; Avrupa Birliği'nin oluşum süreci ele alınarak, bütünleşmenin geldiği aşama incelenmektedir. Buradan yola çıkılarak, AB'nin olası bütünleşme modelleri ele alınmakta ve söz konusu modeller genişleme-bütünleşme dinamiği açısından değerlendirilmektedir. AB'nin gelecekte alacağı şekil çeşitli yönleriyle saptanarak, Türkiye'nin her bir modeldeki olası yeri ve ağırlığı karşılaştırmalı olarak ortaya konmaktadır. Son olarak ise Türkiye'ye sunulan ve içi doldurulmaya çalışılan imtiyazlı ortaklık modelinin, Ankara Antlaşması ve ortaklık mevzuatı açısından kabul edilebilirliği ve Türkiye'nin hakları incelenmektedir.

ABSTRACT

Master Thesis

The Possible Membership Models of Turkey for EU in the Light of Partnership

Korhan Beşikçi

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Public Law
European Union Law Program**

In this thesis, the level of integration is analyzed by taking focusing on the formation process of EU. By setting out this point, possible integration models of Europe is taken in hand and the models at issue are evaluated in terms of enlargement-integration dynamics. The shape of Europe that is taken in the future is determined variously and the possible place and effect of Turkey in this model is shown comparatively. Finally, the acceptability of the privileged partnership model which is presented to Turkey and tried to get effectual according to Ankara Treaty and the partnership legislation and the rights of Turkey is examined.

TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK MODELLERİNİN ORTAKLIK
İLİŞKİSİ İŞİĞİNDA DEĞERLENDİRİLMESİ

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA TARİHİ ve BİRLİK OLUŞTURMA ÇABALARI

1.1. AVRUPA'DA BİRLİK OLUŞTURMA ÇABALARI TARİHİ	
1.1.1.Tarihsel Kökenler	5
1.1.2. Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi	6
1.1.3. Avrupa Toplulukları'nın Ortaya Çıkışı	13

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNİN TEMELLENDİĞİ YAKLAŞIMLAR

2.1. REALİST YAKLAŞIM	20
2.2. FEDERALİST YAKLAŞIM	21
2.3. KURUMSALCI YAKLAŞIM	23
2.4. NEOLIBERAL KURUMSALCILIK YAKLAŞIMI	23
2.5. KONFEDERAL YAKLAŞIM	24
2.6. FONKSİYONELİST YAKLAŞIM	25
2.7. HÜKÜMETLERARASICILIK YAKLAŞIMI	26

2.8.	NEO-FONKSIYONELIST YAKLAŞIM	27
2.9.	FARKLILIKLAR YAKLAŞIMI	28
2.9.1.	A La Carte Avrupa Modeli	28
2.9.2.	Avrupa Birleşik Devletleri Yaklaşımı	29
2.9.3.	İki vitesli Avrupa	30
2.9.4.	Derecelendirilmiş Entegrasyon	30
2.9.5.	Değişken Geometrilik Avrupa Yaklaşımı	30
2.9.6.	Eş Merkezli Daireler	33
2.9.7.	Çok Vitesli Avrupa	34
2.9.8.	Esnek Bütünleşme yaklaşımı	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

3.1.	TÜRKİYE-AB ORTAKLIĞI	38
3.1.1.	Ankara Antlaşması	42
3.1.1.1.	Ankara Antlaşması'nın İçeriği	43
3.1.1.2.	Ankara Antlaşması'nın Kapsamı	44
3.1.1.3.	Ankara Antlaşması'nın Yürürlüğe Girmesi ve Sona Ermesi	45
3.1.1.4.	Ankara Antlaşması'nın Dönemleri	45
3.1.1.5.	Ankara Antlaşması'nın Amacı	47
3.1.2.	Ortaklık Kavramı	47
3.1.2.1.	Devletler Hukuku Bakımından Ortaklık Kavramı	48
3.1.2.2.	AB'nde Ortaklık Kavramı	49
3.1.3.	Ortaklık Türleri	50
3.1.3.1.	Kalkınma Amaçlı Ortaklık	50
3.1.3.2.	Serbest Ticaret Amaçlı Ortaklık	51
3.1.3.3.	Tam Üyelik Amaçlı Ortaklık	51
3.2.	TÜRKİYE'NİN AB'YE TAM ÜYELİĞİ	
3.2.1.	Tam Üyelik Başvurusu	53
3.2.1.1.	AET Antlaşmasınının 237. maddesine göre:	54
3.2.1.2.	AKÇT Antlaşmasınının 98. maddesine göre	55
3.2.1.3.	EURATOM Antlaşmasınının 205. maddesine göre:	55
3.2.2.	Gümrük Birliği	56
3.2.3.	Zirveler	
3.2.3.1.	Lüksemburg Zirvesi	58
3.2.3.2.	Helsinki Zirvesi	60

3.2.3.3.Nice Zirvesi	62
3.2.3.4.Kopenhag Zirvesi	63
3.2.3.5.Brüksel Zirvesi	64
3.2.4. 2004 Etki Raporu ve Komisyon Tavsiyesi	
3.2.4.1.Etki Raporu	65
3.2.4.2.Komisyon Tavsiyesi	66
3.2.5. Müzakere Çerçevesi	67
3.2.6.Müzakerelerin Tamamlanması	72
3.3. AB'YE KATILIM KOŞULLARI	72
3.3.1.Katılım Başvurusu Ve Komisyon Görüşü	78
3.3.2.Katılım Antlaşmaları	79
3.4. MÜZAKERELERİN İLERLEME HIZI	79

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AB'DE TAM ÜYELİĞE ALTERNATİF ORTAKLIK MODELLERİ

4.1.AB'DE DERİNLEŞME/GENİŞLEME ÇATIŞMASI	83
4.2.TAM ÜYELİK YERİNE ÖNERİLEN BÜTÜNLEŞME MODELLERİ	85
4.2.1.Kademeli Bütünleşme Modeli	86
4.2.1.1.Genel Olarak Kademeli Bütünleşme	86
4.2.1.2.AB'nin Genişleme Modelleri Işığında Kademeli Ortaklık	87
4.2.1.3.Türkiye AB İlişkisi Kapsamında Kademeli Ortaklık	88
4.2.1.3.1.Kademeli Bütünleşme Modelinin Gelişimi	88
4.2.1.3.2.Kademeli Bütünleşme Modelinin Hukuki Dayanağı	89
4.2.1.3.3.Kademeli Bütünleşme Modelinin İçeriği	90
4.2.2.İmtiyazlı Ortaklık Modeli	94
4.2.2.1.Genel Olarak İmtiyazlı Ortaklık Modeli	94
4.2.2.2. İmtiyazlı Ortaklık Modelinde Bütünleşme Seçenekleri	104
4.2.2.2.1.Türkiye'nin AEA'ya Katılımı	105
4.2.2.2.2.Türkiye'nin Güçlendirilmiş AEA'ya Katılımı	107
4.2.2.2.3.Türkiye'nin AB ile Derinleştirilmiş İşbirliği	108
4.2.2.2.4. Türkiye ile İç Pazarın Dört Serbestisinin Geliştirilmesi	109

4.2.2.2.4.1.Malların Serbest Dolaşımının Geliştirilmesi	109
4.2.2.2.4.2.Kişilerin Serbest Dolaşımının Geliştirilmesi	110
4.2.2.2.4.3.Hizmetlerin Serbest Dolaşımının Geliştirilmesi	112
4.2.2.2.4.4.Sermayenin Serbest Dolaşımının Geliştirilmesi	113
4.2.2.2.5.Ortak Politikalarda Türkiye'ye Önerilen İmtiyazlar	114
4.2.2.2.5.1.Tarım Politikası	115
4.2.2.2.5.2.Adalet ve İşleri Politikası	115
4.2.2.2.5.3.Taşımacılık Politikası	116
4.2.2.2.5.4.Para Birliği Politikası	117
4.2.2.2.5.5.Şirketler Hukuku Politikası	117
4.2.2.2.5.6.Bölgesel Politika	117
4.2.2.2.5.7.Kültür Politikası	118
4.2.2.2.5.8.Ekonomik Yardım	118
4.2.2.2.5.9.Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası	118
4.3. AHDE VEFA İLKESİ İŞİĞİNDA TÜRKİYE'YE ÖNERİLEN TAM ÜYELİK DIŞI BÜTÜNLEŞME SEÇENEKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	124
4.4. TÜRKİYE-AB ORTAKLIK MEVZUATI İŞİĞİNDA KALICI DEROGASYONLAR	127
SONUÇ	136
KAYNAKLAR	140

KISALTMALAR

AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	: Avrupa Birliği
ABA	: Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması)
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AEA	: Avrupa Ekonomik Alanı
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AP	: Avrupa Parlamentosu
AT	: Avrupa Toplulukları
ATA	: Avrupa Topluluğu Antlaşması
ATAD	: Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
ATS	: Avrupa Tek Senedi
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BENELÜKS	: Belçika, Hollanda, Lüksemburg
c.	: Cilt
COREPER	: Committee des Representans Permanents des Etats Members (Daimi Temsilciler Komitesi)
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
EURO	: Avrupa Birliği Para Birimi
ESK	: Ekonomik ve Sosyal Komite
FEDER	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
GATT	: The General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması)
GB	: Gümrük Birliği
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HAK	: Hükümetler Arası Konferans
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
KOMİSYON	: Avrupa Komisyonu

KONSEY	: Avrupa Konseyi
MDAÜ	: Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OECD	: Organization for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
OEEC	: Organization for European Economic Cooperation (Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü)
OGT	: Ortak Gümrük Tarifesi
ODSP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OTP	: Ortak Tarım Politikası
PHARE	: Pologne-Hongrie; Assistance a la Restructuration des Economies (Polonya Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılanmasına İlişkin Yardım)
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
UEF	: Union of European Federalists (Avrupa Federalistler Birliği)
UP	: Ulusal Program

GİRİŞ

Avrupa kıtasında birlik oluşturulması fikri; kıtada birlik oluşturulamaması yüzünden kanlı savaflara sahne olması tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Bu çatışmaların, yüzyıl başında ve ortasında yaşanan iki dünya savaşında milyonlarca insanın hayatını kaybetmesi ile sonuçlanmasıyla, Avrupa'da kalıcı barışın sağlanmasına yönelik öneriler gündeme getirilmeye başlanmıştır. Bahse konu yüzlerce yıllık Avrupa tarihinde, Türkler kimi zaman bir müttefik kimi zamansa bir düşman olarak algılanmıştır. Dünya dengelerinin değişmesiyle, Türkiye'nin Avrupa kıtasındaki algılanışı ve ağırlığı da değiştirmiş ve değişmeye de devam etmektedir.

İkinci Dünya Savaşının bitmesiyle barışa katkı yapması için öncelikle, Avrupa Konseyi kurulmuş ve değişen dünya dengelerinde Sovyetler Birliği'nin karşısına Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü (NATO) çıkarılmıştır. Bu dönemde, uluslararası dengeler Türkiye'nin iki kutuplu dünyadaki önemini arttırmış ve Türkiye; 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne, 1952 yılında ise NATO'ya katılmıştır.

Bu doğrultuda, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) 1958 yılında kurulmasının ardından, 31 Temmuz 1959 tarihinde Topluluğa ortaklık başvurusunda bulunmuştur. AET Bakanlar Konseyi, Türkiye'nin yapmış olduğu başvuruyu kabul ederek üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık antlaşması imzalanmasını önermiş ve 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara antlaşması'nın 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Türkiye-AB ortaklık ilişkisi başlamıştır.

Türkiye'nin AET'ye başvurusunda, siyasi faktörler kadar ekonomik beklentiler de rol oynamıştır. Soğuk savaşın hakim olduğu dünyada, Türkiye'nin de üzerinde yoğun olarak hissettiği Sovyet baskısı, batı Avrupa kurumları ile bütünleşme azusunu ortaya çıkarmıştır. Batı bloğu ise bu arzuyu, Türkiye'nin jeostratejik konumu sebebiyle olumlu karşılamıştır. Böyle bir ortamda, Yunanistan'ın 8 Haziran 1959 tarihinde hemen ardından Türkiye, 31 Temmuz 1959 tarihinde AET'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu söz konusu başvuruyu

"Yunanistan kendisini boş bir havuza atsa bile onu yalnız bırakmaya gelmez, tereddüt etmeden siz de atlayacaksınız" sözleriyle değerlendirmiştir. O dönem için bu saptamanın altında; aynı ihraç ürünlerine sahip olunan Yunanistan'ın, aldığı ticari ödünlere Türkiye'nin önüne geçmesine engel olmak gibi ekonomik bir nedenin olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında, pek çok ortak ihtilafın olduğu Yunanistan'ın bir «uluslararası örgütte» tek başına bırakılmaması politikasının da Türkiye'nin AET'ye üyelik başvurusunda belirleyici olduğu söylenebilir.

Açıklandığı üzere, 1959 yılında yapılan başvurunun Türkiye açısından fazlasıyla öznel olduğu söylenebilir. Bu yönüyle Schuman-Monnet planı çerçevesinde gerçekleştirilmeye başlanan uluslararası yeni bir örgütlenme hareketi, Türkiye'nin tercihinde fazlaca bir rol oynamamıştır. Zaman içindeyse savaşın olmadığı bir kıtada zenginliklerini ortak bir havuzda toplayıp, arttıran Avrupa devletleri ulaştıkları ekonomik düzeyle Türkiye için yeni bir cazibe noktası oluşturmaya başlamışlardır. Özellikle Türkiye'nin hep yakından izlediği Yunanistan örneği dikkate alınarak, Türkiye'nin de AB'ye üye olarak yapısal fonlar aracılığıyla kalkınmasını gerçekleştirebilmesi ümidi sürekli ifade edilmiştir.

AB açısından ise bu ümit genel olarak şüpheyle karşılanmış ve Türkiye ölçeğinde bir ülkenin AB düzeyine çıkarılmasının Avrupa projesinin iflası anlamına gelebileceği, Türkiye'nin üyeliğine karşı kesimlerce sürekli gündeme getirilmeye başlanmıştır.

Çalışmamız içerisinde pek çok yerde; Türkiye'nin AB üyeliğine karşı ya da taraftar kesimler ifadesine başvurmak zorunda kaldık. Her ne kadar söz konusu tanımlar fazla genellemeci bulunabilirse de Türkiye'nin 50 yıla yaklaşan üyelik süreci uzadıkça Türkiye'nin her iki kesimce de tartışmaların odağına çekildiği bir gerçektir. AB bünyesinde, sınırları çok net çizilemese de, bugün için politikalarını Türkiye'nin olası üyeliği ya da diğer formüller üzerine kurmuş kesimlerin var olduğu göze çarpmaktadır. Türkiye'nin üyeliğine seçenek olarak gündeme getirilen modellerden biri de imtiyazlı ortaklıktır. Değişen dünyada, Türkiye'nin öne çıktığı; savunma, sınırı aşan suçlarla mücadele ve enerji güvenliği gibi konularda Türkiye'ye

AB üyesi ülkelere yakın bir statü verilmesini öngören imtiyazlı ortaklık modeli, karar alma ve AB organlarında temsil ya da yapısal fonlardan yararlanma konusunda dışlayıcı bir nitelik taşımaktadır.

AB bugünkü yapısıyla henüz hangi yöne gideceğini belirleyebilmiş değildir. AB bünyesinde genişleme-derinleşme çatışması yoğun şekilde yaşanmakta ve anayasa tartışmalardan Türkiye'nin tam üyelğine kadar pek çok konuda bu tartışma su yüzüne çıkmaktadır. Tezimizin ilk bölümünde, AB'nin bütünleşme dinamiklerinin anlaşılabilmesi için AB'yi bütünleşmeye iten tarihi ve siyasi süreçleri inceledik. İkinci bölümde ise AB bütünleşmesine etki eden yaklaşımlar ve bugün AB yapılanmasına etkileri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Üçüncü bölümde sözü edilen yapıda Türkiye'nin yeri; tarihsel, hukuki ve kısmen siyasi olarak yer almıştır. Dördüncü bölümde ise son zamanlarda sıkça gündeme getirilen ve tam üyeliğe seçenek olarak sunulan bütünleşme modelleri Türkiye-AB Ortaklık İlişkisi ışığında incelemeye alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA TARİHİ ve BİRLİK OLUŞTURMA ÇABALARI

1.1 Avrupa Birliğinin Tarihi

1.1.1. Tarihsel Kökenler

Batı Avrupa tarihi incelendiğinde, yüz yıllar boyunca Avrupa'nın birleştirilmesi için, genellikle güç kullanımı içeren ve kısa süreli başarı gösteren ya da tamamen başarısız olan bir çok girişimde bulunulduğu görülmektedir. Bu açıdan, Avrupa tarihinin, aynı zamanda savaşlar tarihi de olduğunu söylemek mümkündür.

Avrupa devletleri arasında tarih boyunca süregelen çekişmeler ve savaşlar 20. yüzyılın başında ve ortasında meydana gelen iki büyük savaş ile doruk noktasına ulaşmıştır. Özellikle I. Dünya Savaşından sonra Avrupa'nın bir kez daha savaşla yerle bir olmasından sonradır ki uluslar arasında sonu gelmeyen rekabetin ne kadar yıkıcı ve kısır olduğu tam olarak kavranabilmiştir. Avrupalı devlet adamlarını Avrupa savaşlarını sona erdirmek için seslerini yükseltmeye başlamışlar. Alman Konrad Adenauer, Fransız Robert Schuman ve Jean Monnet, İtalyan Alcide de Gasperi, Avrupa'nın entegrasyonu konusunda çaba sarfeden devlet adamları olmuştur.¹

Avrupa'yı birleştirme düşüncesi ise, Roma İmparatorluğu'nun son dönemlerinden hatta teorik olarak Antik Yunan düşünürlerinden beri varolagelmıştır. Bu akım ortaçağda Augustinus, yeniçağda ise Kant tarafından sürdürülmüştür² M.Ö. 900 yılında ilk Pan-Helenik antlaşma imzalanmış, M.Ö. 776 yılında ise ilk olimpiyat oyunları düzenlenmiştir. Söz konusu çabaların altında yatan temel amaç savaşların önüne geçebilmektir. Avrupa bütünleşmesi düşüncesinin özünü Greko-Latin özellikler oluşturmakta, ortaçağdan itibaren Hristiyanlık ögesi ile tamamlanmaktadır. Rönesans ile birlikte, din unsuru merkez konumunu kaybetmekle birlikte Avrupa bütünleşmesi sürecinde etkinliğini korumuştur.

---

¹ François Saint-Ouen, **Les Grandes Figures de la Construction Européenne**, Georg Editeur, Cenevre, 1997, s.7.

² Abidin Nesimi, **Türkiye Avrupa Topluluğunda**, Habora Kitapevi, 1989, s.5.

1.1.2. Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi

Fransız hukukçu Pierre Dubois 1306 yılında yayınladığı « De Recuperatione Terre Sancte » (Kutsal Toprakların Yeniden Ele Geçirilmesi) adlı eserinde Hristiyanlık düşüncesinin Avrupa devletlerini birleştireceğini savunmuştur. Aynı dönemde Dante Aligheri, « De Monarchia » (1310-1313) adlı kitabında Roma İmparatorluğu benzeri evrensel bir monarşik yapı oluşturularak başına Roma Germen İmparatoru'nun getirilmesini önermiştir.³ Bohemya Kralı Podiebrad tarafından ise 1460 tarihinde uluslararası meclis oluşturulmasını içeren bir plan ortaya atılmıştır. Söz konusu plan din değil vatandaş merkezli olması açısından dikkat çekmektedir.⁴

16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa'da hissedilen Türk tehdidi, dışarıdan gelen ve Avrupa'nın varlığına yönelik tehlike olarak algılanmış ve sonuçta bu durum, Avrupa'da güç dengesinin oluşmasına önemli bir katkı sağlayarak Avrupa kıtasının bütünleşmesinde rol oynamıştır.⁵ 17 y.y'da Emeric Cruce, « Le Nouvel Cruce » (1623) adlı eserinde, gümrüklerin azaltılması ve bu sayede uluslararası ticaretin geliştirilmesi ve bir “Avrupa Devletler Birliği” kurularak uluslararası uyuşmazlıkların siyasal bütünleşme yoluyla çözülmesi fikrini ortaya atmıştır. Bu öneriye göre, Avrupa hükümdarlarının elçilerinden oluşan bir meclis Venedik gibi tarafsız bir kentte toplanacak ve taraf devletle aralarındaki antlaşmazlıkları bu mecliste çözeceklerdir. 1625 yılında ise Hollandalı hukukçu Hugo Grotius, De Jure Pacis et Belli (Savaş ve Barış Hukuku) adlı kitabında devletlerin de vatandaşlar gibi hukuka bağlı olmaları gerektiğini⁶ belirtmiştir. 1638 tarihinde ise Duc de Sully, Anılar adlı eserinde Grotius'un önerisini daha da somutlaştırarak, barışın sağlanmasının bir federasyon kurulmasını önermiştir. Ancak Sully'nin öngördüğü federasyon modelinde, Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya dışlanarak Avrupa

³ Seha L. Meray, **Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler**, A.Ü. S.B.F. Yayınları, Ankara,1979, s. 265.

⁴ Haluk Kabaalioglu, **Bütünleşme Hareketlerinin Tarihi Gelişimi**, Mahmut R. Belik'e Armağan, İ.Ü. Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, 1993, s.266.

⁵ Özlemi Kumrular, **Avrupa'da Türk Düşmanlığının Kökeni: Türk Korkusu**, Doğan Yayıncılık, İstanbul, Mart 2008, s.17.

⁶ Claude Delmas, **Avrupa Uygarlık Tarihi**, Çev: Nihal Önal, Varlık Yayınları, İstanbul, 1973, s.86.

bütünleşmesi için bölgesel temel esas alınmıştır. Sully'nin tasarladığı federasyon modelinin amacı, Avrupa'da tek bir büyük gücün baskın olmasının önüne geçmektir, bunun sağlanabilmesi için de söz konusu federasyon bir orduyla desteklenmelidir.⁷ Belirtmek gerekir ki Avrupa'nın bütünleştirilmesine yönelik kendinden önceki tasarımlardan çok da farklı olmayarak Sully'nin federasyonu da birleştirici gücünü Hristiyanlıktan almakta ve devletler arası ticaret serbestisine dayanmaktadır. İngiliz yazar ve din adamı William Penn, 1643'te yazdığı "Avrupa Barışının Bugünü ve Geleceğine Doğru Bir Deneme" adlı kitabında, bağımsız devletlerden oluşan bir Avrupa Birliği ve Meclis oluşturulmasını önermektedir. 90 sandalyeli bu mecliste Almanya 12, Fransa ve İspanya 10, İtalya 8, İngiltere 6 sandalyeye sahip olacak, Türkiye de isterse 10 sandalye ile katılabilecektir. Böylelikle, Avrupa bütünleşmesine yönelik ilk kez bir parlamento önerisi gündeme gelmektedir. 1710 yılında ise John Beller «Some Reasons for European State Proposed to the powers of Europe» isimli eserinde, Avrupa'nın yüz kantona ayrılarak herbirinden bir temsilcinin oluşturulacak Avrupa Kongresine gönderilmesini önermiştir. Beller de söz konusu oluşumun Avrupa Silahlı Kuvvetleri gücüyle desteklenmesi fikrini ortaya atmıştır. Beller ile aynı dönemde, 1712 yılında, din adamı Abbe de Saint Pierre tarafından «Avrupa'da Barışı Sürekli Kılma Konusunda Andıç» kitabı ile merkezi Hollanda'da bulunacak ve 24 Hristiyan devlet temsilcisinden oluşacak bir senato kurulması fikri ortaya atılmıştır. Saint Pierre'e göre, emrinde uluslararası bir ordu bulunduracak senato gerektiğinde uyuşmazlıkların çözümünde hakem rolü oynayacaktır.

Avrupa tarihinde bir dönüm noktası sayılabilecek öneri ise Immanuel Kant'ın «Ebedi Barış» adlı eseri ile ortaya konulmuştur. Kant, Avrupa'da birliğinin sağlanması için federasyon fikrini yinelemekle birlikte, bu federasyona ancak yönetimleri halk iradesine dayanan devletlerin üye olabileceğini belirterek⁸, günümüz Avrupa Birliği oluşumuna kapı aralamıştır. Kant'ın önerisini Montesquieu, Voltaire, Proudhon ve Saint Simon gibi bir çok düşünürün siyasal liberalizmi ve barışı esas alan bir entegrasyona yönelik açılımları izlemiştir.⁹

---

⁷ Meray, ss. 265-266.

⁸ Kabaalioğlu, ss.266-267.

⁹ Özkan Gürsel, **Avrupa Birliği Hukuku ve Milli Egemenliğin Devri**, S.Ü.H.F.D,Cumhuriyetimize 80. Yıl Armaganı,Cilt.11, Sy.3-4, Yıl 2003, s.230.

19. yüzyıl boyunca «Avrupa'nın Birliği» düşüncesi önceki dönemlerin aksine daha somut önerilerle ortaya konulmuştur. Bu dönemde; Mazzini, Victor Hugo, Rousseau, Henie, Lamartine, Emile de Girardin gibi edebiyatçılar; Michelet, Augustin Thierry gibi tarihçiler ve Constantin Pecqueur, Victor Considerant gibi iktisatçılarca Avrupa'da birlik düşüncesi geliştirilmiştir.¹⁰ Bu dönemde birlik oluşturulmasına yönelik en önemli açılımlardan biri Fransız düşünür Saint Simon tarafından «Avrupa Toplumunun Yeniden Örgütlenmesi» (1814) adlı eserle gündeme getirilmiştir. Simon'a göre İngiliz-Fransız devletleri öncülüğünde Almanya'yı dışarıda bırakacak şekilde bir birlik meydana getirilmeli ve bu örgütlenme diğer devletlerin katılımına açık olmalıdır. Simon tasarımını, çift meclisli bir sistem ile Birlik'in başında siyasal erki olan bir lider seçilmesi şeklinde açıklamaktadır.¹¹

Fransız İhtilali'nin ardından¹², Napoleon'un Avrupayı kan dökerek birleştirme çabaları Avrupa haritasını tümünden değiştirmiştir. Bu dönemin ardından ise savaştan yorgun düşmüş Avrupalılar, barış içinde bir birlik yaratmanın yollarını aramışlardır. Beethoven'in bu dönemde bestelediği ve Avrupa'nın birliği temasını işlediği 9. Senfonisi, 1815 Viyana Kongresi'nin açılışında çalınmıştır. Ancak tüm birlik çabalarına rağmen, Kongre sonucunda tarih bir kez daha tekerrür ederek yeni savaflara zemin hazırlayacak dengesiz bir Avrupa yaratılmıştır. Napolyon savafları ile değişen Avrupa'yı yeniden şekillendirmek üzere; İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya öncülüğünde 1815 yılında Viyana'da toplanan Avrupa devletleri, büyük güçlerin çıkarlarına uygun düşecek şekilde Avrupa haritasını tekrar düzenlemişlerdir. Viyana Kongresi sonucunda, uluslar parçalanmış, suni olarak çizilen sınırlar içinde çeşitli uluslardan topluluklar kalmıştır. Avrupa tarihinde bir kez daha, galip devletler mağluplara en ağır şartları dayatmakta ancak güç dengelerinin değişmesiyle mağluplar kendi çıkarlarına uygun bir düzen yaratmak için harekete geçmektedirler.

¹⁰ Beril Dedeoğlu, **Adım Adım Avrupa Birliği**, Çınar Yayınları, İstanbul, 1996, s.65.

¹¹ Jacques Leonard, Christian Hen, Bernard Drenado, **L'Europe**, La Decouverte, Paris, 1985, s.13.

¹² 1800-1815 yılları arasındaki dönem.

Nitekim Viyana Kongresi ile kurulan düzen de 1. Dünya Savaşı'nın temel nedenlerinden biri olacak ve Avrupa haritası bir kez daha değişecektir.

Viyana Kongresi kararları gereğince Almanya, 38 küçük prensliğe bölünmüştür. Bunun sonucunda ise kapalı ekonomiler ortaya çıkmış ve bunların gelişme olanakları kısıtlanmıştır. Bu noktada, Friedrich List'in Alman Gümrük Birliği (Zollverein) düşüncesi, 1834'de Prusya Maliye Bakanı Motz tarafından hayata geçirilmiştir. List, Gümrük Birliği'ni Avrupa kıtasını kapsayacak şekilde düşünmüş ve ekonomik birliğin sağlanmadan siyasal birleşmenin gerçekleştirilemeyeceğini savunmuştur. Böyle bir dönemde ilk toplantısını 1843 yılında gerçekleştiren Dünya Barış Kongresi de 1849'daki toplantısında temel hedefini «Avrupa Birliği» olarak açıklamıştır. 19 yüzyıldan itibaren Avrupa'da sürekli barışı gerçekleştirecek modeller aranırken diğer yandan da bütünleşmenin alacağı siyasal biçim ve ekonomik boyutu irdelenmektedir.¹³ Viyana Kongresi kararları sonucunda, İtalya da dağınık bir şekil almış, bazı İtalyan krallıkları, Avusturya İmparator ailesinden prenslerin yönetimine bırakılmıştır. Aynı yıllarda İtalya da Almanya örneğini izleyerek İtalya Birliği'nin kurulması yoluna gitmiştir.¹⁴ Her iki birlik de Avrupa bütünleşmesini hızlandırıcı etki yaratmıştır. Bu dönemde, Genç Avrupa Hareketi'nin kurucusu Mazzini 1834 yılında ulusal birimlerin biraraya gelmesi ile bir federasyon kurulmasını ancak böylesi bir örgütlenmenin nasyonalizm, ırkçılığı ve despotizmi ortadan kaldırdığını savunmuştur. Mazzini'ye göre kurulacak Avrupa Birliği coğrafi anlamda bölgeci olmalı ve federasyonların federasyonu şeklinde örgütlenmelidir.

Bu dönemde, Dünya savaşının yaklaşmakta olduğunu gören Victor Hugo ise, 1848 yılında “Avrupa Birleşik Devletleri” fikrini ortaya atmakta ve sözlerine şöyle devam etmektedir: “ABD nasıl yeni bir dünyayı taçlandırdıysa, bir gün gelecek Avrupa Birleşik Devletleri de eski dünyayı süsleyecektir. İster benimsensin, ister reddedilsin, Birlik fikri, hiç durmadan yakılıp yıkılan, kasıp kavruken bir kıtanın bin

---

¹³ Dedeoğlu, s.65.

¹⁴ Ali Özgüven, **Ortak Pazar Tarım Politikası ve Türkiye**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa,1982, s.44.

yıllık hülyası olarak her zaman varlığını sürdürmektedir.”

30 Mart 1856’da imzalanan Paris antlaşması’nın 7. maddesine göre ise “Avusturya İmparatoru, Fransız İmparatoru, Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Kraliçesi, Prusya Kralı, Sardunya Kralı ve Rusya İmparatoru; Osmanlı Hükümeti’nin Avrupa Devleti sayılmasını, Avrupa Devletlerinin bütün haklarından ve Avrupa Devletleri Konseyi’nden faydalanmasını kabul ettiklerini.¹⁵” duyururlar.

20. yüzyıla gelindiğinde ise Avrupa bütünleşmesini tanımlamak için sürekli kullanılan federasyon teriminin içi doldurulmaya çalışılmış, birliğin sağlanmasına yönelik önerilen ekonomik araç ve amaçlar somutlaştırılmıştır. Bu dönemde; Jean Monnet, Robert Schuman, Konrad Adenauer, Carlos Sfersa, Winston Churchill ve P. Henri Spaak Avrupa Birliği’nin yaratılmasına zemin hazırlamışlardır. Bu açıdan söz edilen şahsiyetler « kurucu babalar »¹⁶ olarak anılmaktadırlar.

1. Dünya Savaşının sürdüğü dönemde, Fransa’nın öncülüğünde « Müttefik İktisadi Konferansı » toplanmış ve ortak ticaret politikası izlenmesine yönelik kararlar almıştır. Ardından savaş sonrası düzeni sağlamak için oluşturulan Milletler Cemiyeti, ikinci bir dünya savaşının önüne geçemese de Avrupa bütünleşmesine katkıda bulunmuştur. Briand ilk kez Milletler Cemiyeti Örgütü kürsüsünden bir Avrupa Konseyi oluşturulması çağrısında bulunmuştur. Her ne kadar o dönemde siyasal merkezli bir Avrupa yaratılması kabul görmese de 19. yüzyılda kapitalizmin etkisiyle gelişen Avrupa ekonomileri ve ülkeler arası ticari bağlar birlik sürecine hız kazandırmıştır. Özellikle 1921 yılında Belçika ve Lüksemburg arasında kurulan ekonomik birlik¹⁷ AT’nin oluşturulmasında örnek teşkil etmiştir.

---

¹⁵ Erdal Kabatepe, **Müzakere Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye**, 2005, s.1.

¹⁶ Les Peres Fondateurs

¹⁷ BLEU

Savaş sonrası dönemde ise Avusturyalı aristokrat Kont Richard Coudenhove Kalergi, “Pan Europe” adlı eserinde, 1848’de İsviçre birliğinin başarıyla sağlanması, 1871’de Alman İmparatorluğu’nun kurulması ve 1776’da Amerika Birleşik Devletleri’nin bağımsızlığına kavuşması gibi örneklerle işaret ederek bir Avrupa Birleşik Devletleri oluşturulması çağrısında bulunmuştur. Kont Kalergi, Avrupa’nın bir federasyon kurma çalışmalarını sürdürmesini önerirken, isterse Türkiye’nin de bu federasyona üye olabileceğini dile getirmiştir. 1922 yılında ise Pan Avrupa Birliği kurulmuştur. 1924 yılında Pan Avrupa Hareketi yayınladığı bir bildiri ile savaşı önlemek ve rekabet gücünü arttırmak için Avrupa’nın konfederasyon ya da birlik şeklinde örgütlenmesi çağrısında bulunmuştur. Bu anlayışa göre; bütünleşme gümrük birliğine dayanmalı, bir ortak yargı organı ve askeri ittifak oluşturularak, militarizme, komünizme ve korumacılığa karşı faaliyet gösterilmelidir.

5 Eylül 1929 tarihinde ise Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand, Cenevre’deki Milletler Cemiyeti Asamblesi’nde yaptığı konuşmasında, Alman meslektaşı Gustav Stresemann’ın desteğiyle, Milletler Cemiyeti çerçevesinde bir Avrupa Birliği oluşturulmasını önermiş ancak bu girişim, Avrupa devletleri arasında, ulusal egemenliklere dokunulmaksızın daha sıkı işbirliğinin sağlanmasıyla sınırlı kalmıştır.¹⁸ 17 Mayıs 1930’da ise, 26 Avrupa devletine gönderilen Briand muhtırası ile sanayi birliklerinin uluslararası düzeyde sürdürdükleri faaliyetlerin denetlenmesi, gümrüklerin kademeli olarak kaldırılması, ulaşım ve haberleşme birliğinin sağlanması teklif edilmektedir.¹⁹ 1930 yılında ise Eduard Herriot Avrupa adlı eserinde, Avrupa devletlerinin, Milletler Cemiyeti kapsamında gümrük birliği esasına dayanan konfederal bir birlik oluşturmaları önerisini gündeme getirmiştir.²⁰ 1930 ve 1938 yılları arasında Winston Churchill’in Avrupa entegrasyonunu destekleyen görüşlerini içeren makaleleri yayınlanmıştır. Churchill’e göre İngiltere kara Avrupası’nda yer almamakla birlikte, Fransa ve Almanya öncülüğünde kurulması gereken birliği desteklemelidir. Churchill’in bu girişimleri hızla yeni bir dünya savaşına doğru sürüklenen Avrupa’yı başka bir yöne çekmek amacını taşımaktadır.

¹⁸ Klaus Dieter Borchardt, **Avrupa Bütünleşmesi**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, 1995, s.44.

¹⁹ Kabaalioğlu, s.240.

²⁰ Dedeoğlu, s.68.

Birinci Dünya Savaşı'nın üzerinden daha çeyrek yüzyıl geçmeden, İkinci Dünya Savaşı gibi bir başka büyük felaketi yaşamak zorunda kalan Avrupa, 1945'lerde yıkım ile karşı karşıya kalmıştır. Yüzyıllar boyunca İngiltere, Fransa ve Almanya gibi Dünya'nın süper güçleri olan Avrupa ülkeleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra eski güçlerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Birçok kayanağa göre II. Dünya Savaşı 30-40 milyon arasında Avrupalının hayatına malolmuştur. Bu dönemde Avrupa'da ekonomik yapı tahrip olmuş, siyasal istikrar zedelenmiştir. Bu noktada, hızlı bir ekonomik kalkınma ile yeni savaşları engellemek arzusu, Avrupa ülkeleri arasında işbirliğini güçlendirmek yönünde itici bir etken olmuştur. Böylelikle, Avrupa'nın eskimiş olan ulusal yapıların siyasal ve ekonomik bakımdan çökmesi, bütünüyle yeni bir başlangıç için gerekli zemini hazırlamış ve Avrupa'nın yeniden düzenlenmesi konusunda daha radikal bir yaklaşımı zorunlu kılmıştır. Bu bakımdan Avrupa Birliği yeni bir askeri çatışma olasılığını ebediyen ortadan kaldırmak²¹ ve uluslararası ilişkilerin daha düzgün biçimde yürütüleceği, daha iyi, daha özgür ve daha adil bir dünya yaratma yönündeki istek üzerine temellenmiştir.

2. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, 26 Haziran 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler örgütü kurulmuş ancak Avrupa'nın gelecekteki güvenliği açısından Birleşmiş Milletler'in kuruluşu, Milletler Cemiyeti'nin geçmişte barışı korumada aciz kalması karşısında Avrupalıları tatmin etmemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da kurulan ilk birliklerden birisi Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un bir araya gelerek oluşturdukları BENELUX olmuştur. Savaş döneminde askıya alınan bu birliğin yeniden canlandırılması için daha savaş esnasında, sürgünde bulunan liderler 21 Ekim 1943'de bir para birliği oluşturarak, 5 Eylül 1944'de ise gümrük antlaşması ve 9 Mayıs 1947'de ortak tarım politikası antlaşmasını imzalamışlardır.²²

---

²¹ "Bir Daha Asla" şeklinde sloganlaştırılmıştır.

²² Borchardt, s.47.

1.1.3. Avrupa Toplulukları'nın Ortaya Çıkışı

Günümüz Avrupa Birliği'nin temelleri, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra atılmıştır. Churchill 1946'da Zürih'te verdiği bir konferansta, "Kıtamızda kalıcı barış için Avrupa birleşik devletleri kurulmalıdır." sözleriyle Avrupa'nın içinde bulunduğu güçlüklerin çözümünün birlik oluşturulmasından geçtiğini vurgulamıştır. Churchill ilk basamak olarak, Avrupa birliğinin yaratılmasında, Fransa ve Almanya arasında ortaklık kurulması gerekliliği üzerinde durmuş ancak İngiltere'nin bu girişim içinde etkin bir katılımcı olarak değil, daha çok bir destekçi olarak yer almasını öngörmüş ve nihayet İngiltere, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu dışında kalmıştır.

Savaş sonrasında, ekonomik sorunlarına çözüm arayan Avrupa, bir yandan da ikiye bölünmüş kıtada Sovyet tehdidiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu koşullar altında, Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı George Marshall 1947 yılında Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada; Avrupa'nın ekonomik sorunlarının çözümünde yardımcı olacaklarını, ancak bunun için Avrupa'nın ekonomik kaynaklarını ortaklaşa kullanarak kendi aralarında işbirliğine hazır olmaları gerektiğini vurgulayarak Marshall planını açıklamıştır. George Marshall'ın çağrısı üzerine 1947 yılında Paris konferansında bir araya gelen Avrupa ülkeleri, çeşitli önerileri tartıştıktan sonra, 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütünü kurmuşlardır. 18 ülkenin katılımıyla kurulan bu örgüt ulusal devletler arasında işbirliği esasına dayanmakta ve İngiltere tarafından temsil edilen geleneksel görüşe uygun olarak uluslararası bir modelde örgütlenmiştir.²³

1948 yılında ise Fransa'nın desteğiyle gündeme getirilen Avrupa Parlamentosu oluşturulması önerisi, İngiltere'nin karşı çıkması sonucunda 5 Mayıs 1949'da Avrupa Konseyi'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Federalistler tarafından, Avrupa Konseyi, federasyondaki ilk basamak olarak görülmekle birlikte Konsey bu amaca hizmet etmemiştir. Söz konusu örgüt klasik uluslararası örgütlenme biçimine uygun bir işbirliğinin ötesine geçemediğinden, Avrupa bütünleşmesine yönelik

---

²³ Oliver Roy, *La Turquie Au jourd'hui, un pays Europeenne?*, Universalis, Paris, 2001, s.23.

arayışlar devam etmiş ve nihayetinde Shumann planı çerçevesinde uluslararası örgütlenme modelinin geliştirilmesiyle dönüm noktasına ulaşmıştır.

Shumann planı, Eski Milletler Cemiyeti genel sekreteri ve Fransız planlama örgütü başkanı Jean Monnet'nin, savaş sonrasında yaşanan "Avrupa Federasyonu" kurma deneyimlerinden yararlanarak Prof. Walter Hallstein ile birlikte geliştirdiği, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu isimli uluslararası yetkiyle donatılmış bir örgüt kurma önerisini temel almaktadır. Jean Monnet'e göre bu topluluğun; "Yüksek Otorite", "Adalet Divanı", "Bakanlar Konseyi" ve "Ortak Meclis"ten oluşan dört organı olacaktır. Bu planla, kömür ve çeliğin üretim ve dağıtım alanında, üyelerinin ulusal egemenlik haklarının bir kısmını devrettikleri uluslararası bir kurum yaratılarak, gelecekteki olası bir Avrupa Federasyonunun temelini oluşturmak esas alınmaktadır.²⁴ Bu öneri Fransa ile Almanya'nın kömür ve çelik üretimlerini, öteki Avrupa ülkelerinin de katılabileceği bir örgüt çerçevesinde ortak bir otoriteye bağlı olarak birlikte yürütmelerini öngörmektedir.²⁵ Geline nokta kalıcı barışın sağlanması için Almanya'ya tek yönlü kısıtlamalar dayatmanın bir sonuç vermediği tespit edilmiştir. Schuman bu açmazdan tek çıkış yolunun Almanya'yı Avrupa devletlerinin sağlam temele dayalı siyasal ve ekonomik bir kümelenmesine bağlamak olduğunu tezini ileri sürmektedir.²⁶

Ardından, Haziran 1955'te, AKÇT'nin altı kurucu üyesinin dışişleri bakanları "birleşik bir Avrupa kurmak" için yeni bir girişim başlatarak, Messina Konferansı'nda daha geniş bir Avrupa birliği hedefini oluşturma kararı almışlardır. AKÇT hareket noktası olarak saptanarak, başında Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak'ın bulunduğu bir komiteden daha ileri bütünleşmeye yönelik olası adımlar üzerinde çalışması istenmiş ve Komite çalışmalarını 1956 yılında tamamlayarak Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasına ilişkin Antlaşmalar'ın zeminini hazırlamıştır. "Altılar"ın²⁷ Mart 1957'de imzaladığı bu Antlaşmalar 1 Ocak 1957'de yürürlüğe girmiştir.

²⁴ Ünal Tekinalp ve Gülören Tekinalp, **Avrupa Birliği Hukuku**, Beta, İstanbul 2000 , s.6.

²⁵ Pascal Fontaine, **On Derste Avrupa**, İstanbul, 2004,s.5.

²⁶ Tekinalp,s.5.

²⁷ Avrupa Topluluklarını kuran kurucu altı üye devlet: Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg.

Savaş ertesindeki o günlerde savaşın galip ve mağluplarını, eşitler olarak işbirliğinde bulunabilecekleri bir kurumsal yapı içinde bir araya getiren Topluluk, temelde barışı güvence altına almanın bir aracı olarak algılanmaktadır.²⁸ Bu kapsamda, 9 Mayıs 1950 tarihinde Fransa Hükümeti adına Jean Monnet ve Dışişleri Bakanı Robert Schumann ortak açıklama ile demir çelik üretiminde üst kurul denetimini önermişler ve 18 Nisan 1951 tarihinde; Almanya, Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda'nın katılımı ile yine bir Paris antlaşması ile kömür, demir, çelik ve hurda demir üretiminde kısmi bütünleşmeyi öngören ve ilk uluslararası kurum antlaşması olan, Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'ni kurmuşlardır.²⁹

9 Mayıs 1950 tarihinde, Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın yayınladığı bildiriye, Fransa, Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri, "bir Avrupa federasyonunun ilk somut adımı olarak" kömür ve çelik üretimlerini birleştirmeye çağırılmış ve böylece AB yolunda ilk adım atılmıştır.³⁰

Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından sunulmuş planın tam metni şöyledir:

« Dünya barışı, kendisini tehdit eden tehlikelerle orantılı çabalar olmaksızın korunamaz.

Örgütlü ve diri bir Avrupa'nın uygarlığa yapabileceği katkı, barışçıl ilişkilerin korunması ve sürdürülmesi için elzemdir. Birleşik Avrupa için 20 yılı aşkın süredir önderlik rolünü üstlenen Fransa, barışa hizmeti daima temel amacı olarak benimsemiştir. Ancak Birleşik Avrupa kurulamamış, savaş çıkmıştır.

Avrupa birdenbire ve tek bir plana göre oluşturulamaz. Önce fiili bir dayanışmayı yaratacak olan somut kazanımlarla kurulacaktır. Avrupa uluslarının bir araya gelmeleri, Fransa ile Almanya arasında çok uzun

---

²⁸ Fontaine, s.7.

²⁹ Tekinalp/Tekinalp, s.6.

³⁰ Charles Zorgbibe, **L'Histoire de l'UE**, Edition Albin Michel, Paris, 2005,s.25.

süredir var olan karışıklığın ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir. Yapılacak her türlü girişim ilk önce bu iki ülkeyle ilgili olmalıdır.

Fransız Hükümeti, bu amacı gözönünde bulundurarak sınırlı fakat belirleyici bir konuda derhal girişimde bulunulmasını önermektedir:

Fransız Hükümeti'nin önerisi, diğer Avrupa ülkelerinin de katılımına açık bir kuruluş çerçevesinde, Fransız-Alman kömür ve çelik üretiminin bir bütün olarak ortak bir yüksek merci altında bir araya getirilmesidir.

Kömür ve çelik üretiminin bu şekilde bir araya getirilmesi, Avrupa federasyonunun ilk adımı olarak ekonomik gelişme için gerekli ortak temellerin derhal atılmasını sağlayacak, böylece uzun süredir savaş mühimmatı üretimi yapan ve bundan hep zarar gören bölgelerin kaderini değiştirecektir.

Bu şekilde sağlanacak üretim dayanışması, Fransa ile Almanya arasında savaş çıkması ihtimalini düşüncelerden sileceği gibi madden de imkansız kılacaktır. Katılmaya istekli bütün ülkelere açık olacak olan ve nihâi olarak tüm üye ülkelere sınaî üretimin temel unsurlarını aynı şartlarla sağlayacak olan bu güçlü ve üretken birim, ülkelerin iktisadî birleşmesinin gerçek temelini atacaktır.

Yaşam standartlarının yükseltilmesine ve barışçıl kazanımların geliştirilmesine katkı yapmayı amaçlayan bu üretim, herhangi bir ayırım veya istisna olmaksızın tüm dünyanın istifadesine sunulacaktır.

Böylece, ortak bir ekonomik sistemin oluşturulması için elzem olan çıkar birlikteliği, basit ve süratli bir şekilde gerçekleştirilmiş olacaktır; bu, uzun yıllardır kanlı savaşların yol açtığı bölünmeler nedeniyle birbirine düşman olan ülkeler arasında daha geniş ve derin bir birlikteliğin mayasını oluşturabilir.

Temel üretimin birleştirilmesi ve kararları Fransa, Almanya ve diğer üye ülkeleri bağlayacak yeni bir yüksek merciin kurulması ile, bu öneri,

barışın korunması için elzem olan Avrupa federasyonunun oluşturulması yönündeki ilk somut temel atılmasını sağlayacaktır.

Fransız Hükümeti, belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesini teşvik etmek için, aşağıdaki esaslara dayalı olarak müzakereler başlatmaya hazırdır:

Ortak yüksek merciye verilecek görev, en kısa zamanda üretimin modernize edilmesini ve üretim kalitesinin yükseltilmesini; kömürün ve çeliğin Fransız ve Alman pazarları ile diğer üye ülkelerin pazarlarına aynı şartlarla arz edilmesini; diğer ülkelere ihracatın ortaklaşa geliştirilmesini; bu sektörlerde çalışan işçilerin yaşam koşullarının eşit düzeye getirilmesini ve yükseltilmesini sağlamak olacaktır.

Bu hedeflere ulaşmak için, üye ülkelerin halihazırdaki üretimlerinin içinde bulunduğu çok farklı koşullar ve durumlar dikkate alınarak, bir üretim ve yatırım planının uygulanması, fiyatları eşit düzeye getirmek için dengeleyici mekanizmaların kurulması ve üretimin rasyonelleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla bir yeniden yapılandırma fonunun ihdas edilmesi gibi bazı geçiş dönemi tedbirlerinin alınması önerilmektedir. Kömür ve çeliğin üye ülkeler arasındaki dolaşımında her türlü gümrük vergisi derhal kaldırılacak ve bunların farklı nakliye ücretlerinden etkilenmemesi sağlanacaktır. Üretimin en yüksek verimlilikle daha rasyonel dağılımını kendiliğinden sağlayacak koşullar tedricen oluşturulacaktır.

Dağıtım ve ulusal pazarların kullanılması üzerinde kısıtlayıcı uygulamalar getirme ve yüksek kâr oranlarını muhafaza etme eğiliminde olan uluslararası kartellerin aksine, ortak yüksek merci, pazarların birleşmesini ve üretimin genişlemesini temin edecektir.

Yukarıda açıklanan temel ilkeler ve üstlenilen taahhütler, Devletler arasında imzalanacak ve onaylanmak üzere parlamentolara sunulacak olan antlaşmaların konusunu oluşturacaktır. Bu antlaşmaların uygulanmasına ilişkin ayrıntıları çözüme bağlamak için gerekli

müzakereler, mutabakatla tayin edilen bir hakemin yardımıyla yürütülecektir. Bu hakem, varılan antlaşmaların öngörülen ilkelerle uyum içerisinde olup olmadığını tespit etmekle sorumlu bulunacak ve müzakerelerin kilitlendiği durumlarda hangi çözümün benimseneceğini kararlaştıracaktır. Uygulamadan sorumlu ortak yüksek merci, Hükümetler'in eşit oranda temsil esasıyla atayacakları bağımsız kişilerden oluşacaktır. Hükümetler'in mutabakatıyla bir başkan seçilecektir. Mercii kararları, Fransa, Almanya ve diğer üye ülkelerde uygulanma gücüne sahip bulunacaktır. Mercii kararlarına itiraz olanağının sağlanması için, uygun tedbirler alınacaktır.

Birleşmiş Milletler'in bir temsilcisi, merci nezdinde akredite edilecek ve yılda iki kez Birleşmiş Milletler'e rapor verecektir. Bu raporda, söz konusu yeni mercii çalışmalarını hakkında bilgiler yer alacak, özellikle de mercii belirli hedeflerini gerçekleştirmedeki başarı düzeyini belirtilecektir.

Yüksek mercii kurulması, işletmelerin mülkiyet yöntemlerine hiçbir şekilde hanel getirmeyecektir. Ortak yüksek merci, görevlerini yerine getirirken, Uluslararası Ruhr Mercii'ne verilen yetkileri ve Almanya'nın tabii olduğu her türlü yükümlülüğü, bunlar yürürlükte kaldığı sürece, dikkate alacaktır.»³¹

Yıllar ilerledikçe, Topluluk üyesi ülkeler, aralarındaki ilişkileri, ticaretin serbestleştirilmesinin ötesinde, dana geniş bir açıdan ele almaya başlamışlar ve bunun için, gerektiğinde, antlaşmalarla çizilen sınırların dışına taşabilmışlerdir. 1969 yılında La Haye'de yapılan Topluluklar üyesi ülkeler Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve Konferansı, bu bakımdan bir dönüm noktası olmuştur. Üye ülkelerin yöneticileri, o toplantıda, gümrüklerin kaldırılmasından sonra, aralarında tam bir ekonomik ve parasal birlik kurmayı kararlaştırmışlardır. Avrupa'da bir siyasal birlik yaratma gereğini bir kez daha belirtmişler ve bu amaçla, bir yandan, benzer zirve

---

³¹ Robert Schuman, **Schuman Bildirgesi** , (09.05.1950), http://www.belgenet.com/arsi/v/ab/schuman_bildirgesi.html(15.07.2008).

toplantılarını sık sık tekrarlamak, öte yandan da, dış politikada ortak görüşler savunmak için bu alanda da işbirliği yapmak hususunda anlaşmışlardır.³²

Yukarıdaki gelişmeler ışığında Avrupa Birliği'nin ortaya çıkışının bir tepkiye dayandığı söylenebilir. Yüzyıllardır süren savaşların ve Avrupa'nın kan gölüne dönüşmesine karşı hem tepki hem de tek çözüm şansı olarak Avrupa Birliği, bu tarihin tekrarını engellemek için bütünleşme yolunu seçmek zorunda kalmıştır. Avrupa'nın bütünleşme süreci ekonomik bütünleşme ile başlayıp, siyasi bütünleşme ile devam etmiş ve bu süreçte değişmeyen olgu Avrupa'nın üzerine temellendiği değerler düzeni olmuştur. Bu değerler başlangıçta Shumann Bildirisi ile kendini göstermekte, Kurucu Antlaşmalarda yer almaktadır.³³

---

³² Zorbibe, s.23.

³³ Gregoire Eldin ve diğerleri, **L'Europe de Robert Scuhuman**, Presses de l'Universite de Paris Sorbonne, Paris, 2001, ss.10-15.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNİN TEMELLENDİĞİ YAKLAŞIMLAR

2.1.Realist Yaklaşım

Söz konusu yaklaşıma göre, uluslararası ilişkilerde baş aktör devletlerdir. Bu teorinin savunucuları uluslararası ilişkilerin temelinde rekabet ve çatışmanın olduğunu kabul etmektedirler, bu bağlamda devletlerin hayati uğraşı, bu ortamda varlıklarını devam ettirmektir. Bunun sağlanması içinse devletlerin, en önemli uğraşı güç elde etmektir. Realist teori uyarınca, devletler temel çıkarlarını korumak adına çeşitli ittifaklar kursalar da, dayanabilecekleri en temel değer yine kendi olanaklarıdır. Bu bağlamda, uluslararası ilişkiler güç merkezli şekillenmekte, savaş ise güç elde etmenin ya da varolan gücü kullanmanın olağan bir yolu olarak kabul edilmektedir.³⁴ Söz konusu yaklaşım, egemen ulus devleti merkeze oturtmakta, bu modelin yerini ulusüstü bir yapılanmanın almasını, devletlerin doğası gereği yapay ve tehlikeli olarak tanımlamaktadır.

Klasik realizm teorisinin, uluslararası ilişkilerin ekonomik boyutunu dikkate almaması sonucunda, neorealizm teorisi geliştirilmiştir. Neorealist teori de merkeze devleti almaktadır. Bu kurama göre devlet; ihtiyaçlarını karşılamak ve amaçlarına ulaşmak için mümkün olan en verimli araçları kullanmaya çalışır. Bu kuramın önde gelen savunucularından olan Kenneth Waltz, klasik realizm teorisinin de temelini oluşturan, anarşik uluslararası sistem içerisinde hareket eden egemen ve bağımsız devletleri teorisinin merkezine oturtmaktadır. Waltz'a göre, sistemde merkezi bir mutlak otorite bulunmadığı için, hiçbir devletin emretme gücü ve yine hiçbir devletin de emre uyma zorunluluğu yoktur. Devletler, güç kullanmak konusunda da keyfi denilebilecek bir yetkiye sahiptir. Devletlerin amaçları ve çabaları uluslararası bir düzen kurmaya değil; çıkarlarını, bulabildikleri her türlü araçla korumaya yöneliktir.³⁵

---

³⁴ Mustafa Aydın, **Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği**, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, sayı 1, Bahar 2004, s. 38.

³⁵ Rene Schwok, **Theories de l'Integration Europeenne**, Montchrestin, Paris, 2005, ss.73-77.

Neorealist teoriye göre, güç dengesi uluslararası ilişkilerde devletlerin tutumunu belirleyen en önemli unsurdur. Waltz'a göre, "Avrupa entegrasyonu Soğuk Savaş koşulları içinde iki kutuplu sistemin dinamiklerine bir tepki olarak ortaya çıkan devletlerarası işbirliği modelidir."

Bu açıdan, Soğuk Savaşın yarattığı anarşik ortamda bütünleşme kararı alan Avrupa devletlerinin SSCB tehdidine karşı güç dengesini sağlamak üzere işbirliğine gittikleri ve SSCB dağıldıktan sonra böyle bir bütünleşme sürecinin devamına gerek olmayacağı tezi ortaya atılsa da³⁶, söz konusu tehdidin ortadan kalkması, bütünleşme sürecinin hızını kesmemiş aksine eski doğu bloku ülkelerinin, AB bütünleşmesine dahil olması süreci gerçekleştirmiştir.

2.2.Federalist Yaklaşım

Söz konusu yaklaşımda, ulus-devletlerin kimi egemen hakları kendilerinde kalmak üzere merkezdeki yönetime bağlanmalarını öngörülmektedir. Federal yaklaşımda amaç egemenliğin; anayasal temel çerçevesinde, merkezi ve bölgesel idareler arasında paylaştırılmasıdır. Federalizmde; federal bir devlet tek bir para birimine, yazılı bir anayasaya, hem yerel hem de ulusal yasama organlarına sahiptir. Yerel birimlerin birbirleriyle tamamen eşit konumda buldukları federal sistemde dış politika ve güvenlik politikası üzerinde tam yetkiye sahip seçilmiş bir hükümet bulunur. Avrupa özelinde ise bu yaklaşım; yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa ölçeğindeki güç odakları arasında diyaloga ve tamamlayıcı bir ilişki kurulmasına dayanır. Yasama organı, bütünleşmiş federe birimlerin temsil edildiği bir ortak yapılanma şeklindedir. Yürütme gücü ise, üye ülkelerin katılımları ile ortaya çıkmaktadır.³⁷

Avrupa'dan dünyaya yayılan iki büyük savaşın etkileri federalist yaklaşımın ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır. Bu kapsamda ilk örneği iki dünya savaşı

---

³⁶ Sinem Akgül Açıkmeşe, **Uluslararası İlişkiler Işığında Avrupa Bütünleşmesi**, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004, 16-17

³⁷ Schwok, ss.21-26.

arasındaki dönemde Richard Coudenhove-Kalergi, 1926 tarihinde Pan Europa³⁸ adlı eserinde vermiş, özetle Rusya ve Amerika karşısında yeni bir federal Avrupa kimliğinin yaratılmasını savunmuştur. 1929 yılında ise Fransız Dışişleri Bakanı Aristide Briand, Fransa ve Almanya öncülüğünde diğer Avrupa ülkelerinin de katılımına açık bir birlik kurulmasını gündeme getirmiştir³⁹. 1930'lu yıllara gelindiğinde ise Lord Lothian, Lionel Robbins ve William Beveridge gibi İngiliz araştırmacılar ulus devlet modelinin yarattığı savaş tehdidine karşı daha ayrıntılı federalist önerilerde bulunmuşlardır. Avrupa kıtasında, nazizm ve faşizmin güç kazanmasıyla birlikte de Altiero Spinelli ve Ernesto Rossi tarafından « Ventotene Manifesto » 1941 yılında yayınlamış, ardından Spinelli 1941 yılında Cenevre'de pek çok ülkeden federalizm yanlılarını biraraya getiren bir konferans toplamıştır. Ancak ikinci dünya savaşı sırasında son derece güçlü şekilde savunulan ulus devlet karşıtı görüşler, savaş sonrasında göreceli olarak güç kaybetmiştir. Spinelli ise 1953 yılında « Avrupa Siyasi Topluluğu » kurulması yönündeki önerisini resmi olarak İtalya'da açıklamış ancak bu girişim Avrupa Savunma Topluluğu'nun oluşturulması yönündeki önerinin 1954 yılında Fransa tarafından reddedilmesi sonucu hayata geçirilememiştir. Spinelli'nin savunduğu federalizm yaklaşımının izlerini 1987 tarihinde yürürlüğe giren Tek Senet ile Maastricht Antlaşmasında bulmak mümkündür.

Federalist yaklaşımı, A.B.D, İsviçre ve Almanya örneklerinden yola çıkarak, zaman içerisinde Avrupa Komisyonu'nun İsviçre Federal Konseyi'ne, Bakanlar Konseyi'nin Amerikan Senatosu'na, Avrupa Parlamentosu'nun ise Bundestag benzeri bir yapıya kavuşacağını öne sürmektedir.

Federalist yaklaşım, ulus-devlet modeline bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Federalistler; Amerika Birleşik Devletlerini örneğinden yola çıkarak Avrupa Birleşik Devletleri tezini savunmaktadırlar. Federal düzeni gerçekleştirecek yöntem ise; dengeli katılım, demokratik temsil, sosyal çoğulculuk ve siyasi düzen olarak belirlenmiştir.⁴⁰

³⁸ Richard Coudenhove-Kalergi, **Pan Europe**, Paris, PUF, 1988, s.8.

³⁹ Maurice Croizat, **Le federalisme dans les democraties contemporaines**, Paris, Montchrestien, collection clefs, 1996, ss.13-15.

⁴⁰ Bertil Emrah Oder, **Avrupa Birliğinde Anayasa ve Anayasacılık**, Anahtar Yayınları, İstanbul, 2004,s.459.

AB bugün özellikle ekonomik açıdan değerlendirildiğinde, ortak pazar, ortak tarım politikası ve bölgesel politikalar gibi Brüksel'deki ulusüstü kurumlar tarafından idare edilen, dolayısıyla federal diyebileceğimiz yapılara sahiptir. Ancak bugünkü haliyle, AB üyesi ülkelerin muhafaza ettikleri egemenlik haklarını federal sistem ile açıklamak olanağı yoktur. Bu ülkelerin federal bir devletteki yerel birimlerin çoğunlukla sahip olmadığı, uluslararası anlaşmalara imza atma ve bağımsız askeri güç oluşturma gibi yetkileri bulunmaktadır. Dolayısıyla günümüzün AB'si, konfederalizmin sınırlarını aşan yetkilerle donatılmış güçlü uluslarüstü kurumları ve federal sistem düzeyine ulaşamamış egemen devletleriyle karma bir sistem görünümündedir.⁴¹

2.3.Kurumsalçı Yaklaşım

Kurumsalçı teoride, ulus-devlet kavramının desteklenmesi düşüncesi temel alınmaktadır. Bu modelde; ulus-devletler uluslararası ilişkilerde tek politika belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Kurumsalçı yaklaşımı savunanlara göre, ulus-devletlerin tek bir bütünleşme süreci ile yetkilerinin kısıtlanması yerinde olmayacaktır. Bu görüş uyarınca, Avrupa Kıtası tarihsel olarak zaten çoğulcu bir yapıya sahiptir. Bu bakımdan bütünleşme; farklı siyasi toplulukların kendi varlıklarını ve özerkliklerini koruduğu ölçüde başarılı olacaktır⁴². Söz konusu yaklaşım, Avrupa Toplulukları'nı 1960'lı yılların sonlarından itibaren yoğun olarak etkilemiştir.

2.4.Neoliberal kurumsalcılık

Neoliberal kurumsalcılık da neorealizm gibi devletlerin uluslararası ilişkilerde esas aktörler olduğunu ancak kurumların da etkin rol oynadığını iddia etmektedir. Bu teoriye göre, kurumlar, Keahone tarafından tanımlandığı üzere, eylem ve beklentiler bütünüdür. Kurumlar, devletler arası anlaşmaları kolaylaştırır ve

---

⁴¹ Helmut Schmidt, **L'Europe s'Affirme: Perspectives pour le XXe siecle**, Editions de Fallois, Paris, 2001, s.147.

⁴² Dedeoğlu, s.28.

devletlerin çıkarlarını isbirliği ile takip etme olanagı sağlar. Bu teoriyi savunanlar, kurumlara daha fazla rol verilmesine taraftar olmaktadır. Çünkü, kurumlar, politikaların, kuralların ve usullerin geliştirilmesi için bir adım oluşturmakta, yerine göre de bu kuralların ve usullerin uluslararası politikada uygulanmasında etkin olmaktadır.

2.5.Konfederal Yaklaşım

Söz konusu yaklaşım, federal yaklaşımın ortaya koyduğu görüşlerin aksini ifade etmektedir. Konfederal sistemin hukuki temeli ulus-devletlerce uygun bulunan antlaşmalara dayandırılmaktadır. Egemen bağımsız devletler, önceden belirlenmiş yöntem içerisinde etkileşim halindedirler. Birimler farklı yapıdaki kimliklerini muhafaza ederken, yüksek bir otoriteye, güvenlik, daha fazla verimlilik ve etkinlik gibi nedenlerle birtakım özel güçler verilmektedir. Konfederalizmde yüksek otorite, sistemi oluşturan bağımsız birimlerin kendisine verdiği yetkilerin dışına çıkamaz. Federalizmden farkı, sistemi meydana getiren yerel birimlerin kendi egemenliklerini yüksek otoriteye devretmeleri yerine, yüksek otoriteye sınırlı haklar tanınmasıdır. Üye devletlerin ulusal bağımsızlıklarını koruma esasına dayanan konfederal yapıda, asıl karar alma ve son sözü söyleme yetkisi ulus devletlerdedir. Konfederal yapılar, dışsal federasyonlar olarak da adlandırılabilirler. Konfederal yapılarda, nispeten zayıf olan merkezi kurumlar, egemenlik yetkilerini büyük ölçüde koruyan bölgesel alt-birimlerin iradelerine bağımlıdır. Konfederal modelin Avrupa bütünleşme sürecinde yer bulması beraberinde birlik organlarının etkinliklerini artırma çabalarını gündeme getirmiştir. Konsey Başkanlığı kurumunun oluşturulması, Avrupa siyasi iş birliği kavramları Topluluğun uluslararası konumu bu kapsamda değerlendirilmelidir.⁴³

Avrupa bütünleşmesinin geldiği bugünkü aşamada; siyasi birliği sağlamaya yönelik sert bir oluşumun, geçişken tarihsel süreci olumsuz etkileyebileceği düşünüldüğünden; söz konusu teori, esnek geçişinin hazırlayıcısı olarak önemlidir.

---

⁴³ İKV, İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, No:92, İstanbul, Haziran, 1991, ss.27-29.

2.6.Fonksiyonelist Yaklaşım

II. Dünya Savaşının halen sürdüğü sıralarda, 1943 yılında, David Mitrany tarafından "A Working Peace System"⁴⁴(işleyen bir barış sistemi) adlı eser ile ortaya atılan fonksiyonalist yaklaşıma göre; devletler arasında gerçekleştirilecek ekonomik ve teknik işbirliği, ülkelerin aralarındaki ihtilafları çözmek için savaş yoluna başvurmalarını en alt düzeye indirecektir. Bu bağlamda ekonomik işbirliği esas alınarak, ortak politikaların izlenmesi, artan oranda daha yoğun işbirliğini gerektirecek ve bu aşamada da ortak çıkarlar söz konusu olduğundan, savaş seçeneği ortadan kaldırılacaktır.Fonksiyonalistler, artan oranda işbirliğinin ülkeler arasındaki çatışmaları en alt düzeye indireceğini ve savaşları imkansızlaştıracağını savunmaktadır.

Barışın sağlanması ve devam ettirilebilmesi, ancak ulusçuluğun zayıflaması ve uluslararası bir toplumun yaratılması ile olası hale gelebilir. Bu hedeflere yönelik olarak önerilen araç ise, bölgesel kurumlar oluşturulması yerine, global zeminde birbirleriyle çakışan spesifik uluslararası örgütler ağının kurulması olacaktır. Bütünleşmenin ilerleyen aşamalarında ise devlet, uluslararası çatışmaların yumuşatılabilmesi için zayıflamalı ve toplumlar da devletlere yönelik sürdürdükleri bağılıklarını, kendi sosyo- ekonomik ihtiyaçları çerçevesinde uluslararası örgütlere yöneltmelidirler.⁴⁵

Fonksiyonalistler, sosyo-ekonomik refah ihtiyacını, politik ihtiyaçlardan ayırmaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda, fonksiyonalistlerin vurguladıkları, karşılıklı bağımlı bir dünya fikridir. Böyle bir dünyada, devletler çoğu teknik fonksiyonlarını, efektif ve rasyonel olduğu gerekçesiyle, uluslararası işbirliği çerçevesinde ortaklaşa yerine getirme gayreti içinde bulunmaktadırlar .

Fonksiyonalizmde ekonomik ve teknik işbirliği esas alınmakta; siyasi bütünleşmeden söz edilmemektedir. Ancak özünde bütünleşmenin süreklilik gösteren ve başka alanlara yayılarak büyüyen bir özelliğe sahip olduğu fikri yatmaktadır.

⁴⁴ David Mitrany, **A Working Peace System**, Chicago, Quadrangle Books, 1966, s.13.

⁴⁵ Schwok, ss.41-43.

Bu yaklaşım Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun inşa edilmesi zeminini oluşturan Jean Monnet ve Robert Schuman'ı etkileyerek bugünkü AB'nin fikri altyapısını oluşturmuştur.⁴⁶

Avrupa tarihi boyunca süregelen savaşların, daha fazla güç elde ederek değil, işbirliği sayesinde engellenebileceği fikri yaygınlaşmıştır. Fonksiyonalist yaklaşımın ilk somut adımı 1951 Paris Antlaşması ile hayata geçen Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) olmuştur.

II. Dünya Dünya savaşı sonunda ortaya çıkan tabloda, olası bir savaşı engellemenin yolunun, Almanya'nın yeniden silahlanmasını engellemek olduğu üzerinde büyük ölçüde uzlaşmıştır. Bunu sağlamanın ise, baskı ve dayatma ile mümkün olmadığı eski deneyimlerden anlaşıldığından AKÇT ile işbirliğine dayanan bir kontrol mekanizması oluşturulmuştur. Ancak teorinin merkezini oluşturan ekonomik bütünleşmede önemli bir aşama kaydedilmeden Avrupa Savunma Topluluğu (AST) adıyla denenen siyasi bütünleşme hareketi, devletlerin egemenliklerinden vazgeçmeye henüz azır olmadıklarını göstermiş ve fonksiyonalist yaklaşım yerini neo fonksiyonalizme bırakmıştır.

2.7.Hükümetlerarasıcılık

Stanley Hoffmann'ın öncülüğünde, ABD akademik çevrelerinde, AB bütünleşmesini açıklamak üzere ortaya çıkan hükümetlerarasıcılık, neo-fonksiyonalistlere bir tepki niteliğini taşımaktadır. Söz konusu teori temelde realist düşünceye dayanmakta olup devletlerin uluslararası alanda en önemli unsur olduğu tezi üzerinde yoğunlaşmış uluslarüstü kurumların, uluslarötesi aktörlerin önemini göz ardı etmektedir. Bu teoriye göre, ülke liderlerinin sahip oldukları erk ve ilgi alanları incelemeye dahil edilmeden AB bütünleşme süreci açıklanamaz.⁴⁷

---

⁴⁶ Eldin ve diğerleri, s.16.

⁴⁷ Schwok, ss. 84-89.

Söz konusu modelde, üye devletler arasında etkin işbirliğinin sağlanması amaçlanmaktadır, bunun sağlanması içinse siyasi yakınlaşma yönteminin kullanılması önerilmektedir. Fonksiyonel yaklaşımda, bütünleşmenin sağlanmasına yönelik; siyasi antlaşmalar ve hantal kurumsal yapılar yerine, sistemli işlevsel uygulamalar gerçekleştirecek ortaklıkların kurulması yolu tercih edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa bütünleşmesinin mimarı olarak ortaya çıkan Jean Monnet, bütünleşme konusundaki planlarını fonksiyonalist (işlevselci) düşünceye dayandırmıştır⁴⁸. Birleşmiş bir Avrupa'yı amaçlayan Monnet, bu birliği sağlamak için, teknik alanlardan başlayarak adım adım işbirliğinin diğer alanlar geliştirilmesini planlamıştır.⁴⁸ Bu yaklaşımın en etkin örneğini Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu uygulamasında bulmak mümkündür. Avrupa bütünleşmesinin ilk ayağını oluşturan söz konusu Toplulukta yetkiler; antlaşmayla belirlenen görevlerin yerine getirilmesi ile sınırlı tutulmuş, Topluluğun uluslararası niteliği, kömür ve çelik alanıyla çerçevelenmiştir.⁴⁹

AKÇT'dan AET ve AAET'na geçisi sağlayan 1957 Roma Antlaşması'nın imzalanmasının ardından topluluğun bütünleşme süreci neo-fonksiyonalist yaklaşımı ile şekillenmiştir.

2.8.Neo-Fonksiyonelist Yaklaşım

Neo-fonksiyonelist yaklaşım, sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik refah için pozitif entegrasyonu gerekli görmektedir. Bu modele göre, entegrasyon; Topluluk çatısı altında birbirleriyle çelişen çıkarların dengelendiği, sosyal farklılıkların uzlaştırıldığı siyasi süreçtir.

---

⁴⁸ Çınar Özen, *Fonksiyonalist ve Avenir de l'Intégration Européenne*, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 1-2, 1998, s. 487.

⁴⁹ Armağan Emre Çakır, *Avrupa Bütünleşmesinin Siyasal Kuramları*, Beta, İstanbul, 2001, ss.27-28.

Federalizmden farklı olarak, öncelik anayasal düzenlemeye değil etkili siyasal yapılanmayı sağlayacak işlevsel ortaklıklara verilmektedir. Söz konusu yaklaşımın farklılıkların dengelenmesi yönü ağır bastığından, her karar aşamasında ortak bir değerlendirme yapılması önerilmektedir. Neo-Fonksiyonalizm Avrupa bütünleşmesinin farklı dinamiklerini ortaya koymasının yanı sıra, hem gelinin noktayı açıklamakta hem de ilerisi için yol göstermektedir.⁵⁰

2.9.Farklılıklar Yaklaşımı

Bu yaklaşım, günümüz Avrupa Birliği entegrasyonunun gündemini oluşturmaktadır. Bu modeli savunanlara göre, kıta devletlerinin büyüklüğü, tarihsel, siyasi sistem ve ekonomik yönetim farklılıkları nedeni ile Avrupa'nın tümünü kapsayan tek bir bütünleşme modeli gerçekçi olmayacaktır.⁵¹ Avrupa için öngörülen bütünleşme biçimleri; à la carte Avrupa, İki Vitesli Avrupa, Derecelendirilmiş Entegrasyon, Değişebilir Geometri, Ortak Merkezli Daireler yaklaşımları olarak sınıflandırılabilir.⁵²

2.9.1.A La Carte Avrupa Modeli

Bütünleşmeyi ortadan kaldıracak özellikler taşıyan söz konusu yaklaşımın temel destekçisi başından beri bütünleşme fikrine uzak duran İngiltere'dir. Şeşmeli Avrupa modeline göre ortak politikaların uygulanması devletlerin tercihlerine bırakılacaktır.⁵³ Böylelikle AB üyesi devletler, bütünleşme hedefleri içinden çıkarları için en uygun olanları seçeceklerdir. Her bir üyenin uygulama zorunluluğu bulunan ortak politikalar yer almamaktadır. Söz konusu modelde bütün üyelerin asgari sayıda ortak hedefi benimsemeleri şartı yer almaktadır. Üye ülke yeni işbirliği alanları geliştirmekte ya da mevcut politikadaki işbirliğini derinleştirmektedirler. Bu sebesti tam üyelerin yanında aday ülkeler için de öngörülmüş, böylelikle aday

---

⁵⁰ Schwok, s.62.

⁵¹ Justine Lacroix ve Romano Coman, **Les Resistances a l' Europe**, Edition de l'Universite Bruxelles, Brüksel, 2007, s.31.

⁵² Christine Guillard, **L'Integration Diffrencie Dans L'Union Europeenne**, Bruylant, Brüksel, 2006, ss.9-16.

⁵³ S.Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta, İstanbul, 2002, s.35.

ülkelerin tam üyeliği bütünleşme açısından sorun olmaktan çıkarılmıştır. Bu açıdan a la carte Avrupa modeli bütünleşmeyi engeller nitelikte görülse de genişlemeyi teşvik edici yanı öne çıkmaktadır.⁵⁴

Bugünkü hukuksal mevzuat çerçevesinde AB'ni kuran antlaşmalardaki « yeknesak bütünleşme » anlayışını ve kurumsal yapıyı kökünden değiştireceğinden, şu an için uygulanabilir bulunmamaktadır. Seçmeli Avrupa yaklaşımında, AB'nin asgari ortak politikalar üzerinde yükselen « farklılıklar gösteren » bir bütünlük alanı olması amaçlanmaktadır. Ancak bu durum bütünleşmeyi ve rekabeti olumsuz etkileme sakıncalarını da beraberinde getirmekte ve AB'nin dış dünyada tek bir tüzel kişilik olarak temsilini engelleyebilecek özellikler taşımaktadır. Bu yönüyle söz konusu model, tek pazar işleyişini bozup AB'yi bir serbest ticaret bölgesine çevirme riskini de beraberinde getirmektedir.

Genel hatlarıyla bu teori, bütün tam üyelerin ortak pazara katılması; sosyal politika, para politikası ve savunma politikası gibi devletlerin egemenlik alanından taviz vermek istemedikleri alanlara, isteyen üyelerin dahil olması şeklinde özetlenebilir. İngiltere ve Danimarka'nın Euro alanına girmemesi ile yine İngiltere ve İrlanda'nın göç ve mülteci düzenlemelerinde Birlik uygulamalarından farklı bir düzenleme getirmiş olmaları söz konusu yöntemin benimsenmesi durumunda AB'nin alacağı şekil konusunda fikir vermektedir.

2.9.2. Avrupa Birleşik Devletleri Yaklaşımı

Bu yaklaşımda, federal sistemin uygulanması gündeme gelecektir. Üye devletler, AB'nin geliştirdiği her politikayı aynı derecede benimseyip, uygulayacaklardır.⁵⁵ Bu modelin uygulanması ancak üye devletlerin her alanda egemenlik haklarını AB organlarına devretmeleriyle mümkün olabilecektir. Ancak Maastricht antlaşması'nda öngörülen alanlar için bile egemenlik hakkından tümüyle

---

⁵⁴ CEPR(Centre for Economic Policy Research, **Flexible İntegration**, Monitoring European İntegration 6, 1995, s.52-53.

⁵⁵ Guy Verhofstadt, **Les Etats Unis d'Europe**, Edition Luc Pire, Brüksel, 2002, ss.5-14.

vazgeçilmemişken, teorinin uygulanabilirliğini bugünkü şartlarda zorlaştırmaktadır.⁵⁶

2.9.3.İki vitesli Avrupa

Birlik üyesi ülkeler ekonomik durumları ve gelişmişlik esasına göre sınıflandırılmakta, üye ülkelerin benzer gelişim düzeylerine göre sınıflandırılmaları işbirliği alanında ortaya çıkan farklılıkların engelleyici olma risklerini ortadan kaldırmaktadır.

2.9.4.Derecelendirilmiş Entegrasyon

Topluluk temel politikalarına zarar vermeden bunların korunmalarını sağlamaktır. Birlik kurallarının devlet grupları dikkate alınarak derecelendirilmesi ve farklı yoğunluk düzeylerinde hayata geçirilmesi entegrasyon için gereklidir.

2.9.5.Değişken Geometrili Avrupa Yaklaşımı

Söz konusu yaklaşımda amaç; özellikle enerji, endüstri ve teknoloji politikalarında Topluluğun artan siyasi sorumluluklar edinebilmesidir. Alman Paramentosu Hristiyan Demokrat grup üyesi Karl Lamers'in 1994 yılı eylül ayında parlamentoya sunduğu « Avrupa Politikası ile İlgili Düşünceler » raporunda⁵⁷ ortaya atılmıştır. Rapora göre AB, Maastricht antlaşmasında saptanan bütünleşme hedefini gerçekleştirmekte geri kalmıştır, bunun sonucunda ise birbirine serbest ticaret bölgesinden biraz daha sıkı bağlanmış bir yapıya dönüşme ihtimali söz konusudur.⁵⁸

Söz konusu ihtimalin önüne geçmek için, AB'nin mevcut bütünleşme yapısını değiştirecek nitelikte iki grup oluşturulmakta; birinci gruba bütünleşmiş ülkeler dahil edilirken, ikinci grupta ise çeşitli alan ve seviyelerde bütünleşen diğer ülkeler dahil

---

⁵⁶ Deniz Akgül Altınbaş, **Avrupa'nın Geleceği: Avrupa Birleşik Devletleri Federasyonu mu?**, Stratejik Analiz Dergisi, C. 2, Sy. 24, Nisan 2002, s.12.

⁵⁷ Document d'Europe Parlementaire CDU/CSU du Parlement Allemand sur l'Avenir de l'Unification Européenne, Europe/Documents, No.1895/96, Eylül 1994, s.1-7.

⁵⁸ Jean François Drevet, **L'Elargissement de l'Union Européenne Jusqu'ou?**,L'Harmattan, Paris, 2004, ss.325-328

olmaktadır. Merkez çekirdek olarak tanımlanan, birinci grup ülkeler, Maastricht antlaşması ile saptanan hedeflere ulaşmış ülkelerdir ve Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg olarak belirlenmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki söz konusu ülkeler tahdidi olarak sayılmamış, gerekli kriterleri sağlayan diğer ülkelere de merkez çekirdeğe geçiş serbestisi tanınmıştır. Böylesi bir yapıyla merkez çekirdeğe dahil ülkelerin diğer üyeler üzerinde çekim etkisi yaratarak, bütünleşme sürecinin hız kazandırılması planlanmıştır. Ancak diğer taraftan AB, tam üye olunmasının zor, ikincil üye olmanın ise olası olduğu bir yapıya bürünmektedir.⁵⁹

Merkez çekirdeğin çevresinde yer alan ülkeler, bütünleşmeyi daha ileri seviyeye taşımak istemeyen ya da isteklerine rağmen bunun için gerekli kriterleri sağlayamayan ülkelerdir. Söz konusu modelde merkez çekirdeğe katılmama seçeneği mevcut olmakla birlikte, Çok vitesli Avrupa yaklaşımında olduğu gibi aralarında ortak bütünleşme düzeyini sağlamakla yükümlüdürler. Bu bakımdan üye ülkelere, İngiltere'nin savunageldiği A la Carte Avrupa modelindeki ölçüde bir serbesti tanınmamaktadır. Kurucu üyeler AET'yi bütünleşme açısından ileri götürmekte, diğer ülkeler ise belli bir bütünleşme çerçevesi içinde kalmaktadır.

Bütünleşme çitası en yavaş bütünleşen ülkeye göre belirlenmediğinden, merkez çekirdeğe mensup ülkelerin bütünleşme performansı etkilenmemektedir. Bu bakımdan söz konusu model, ikincil ülkelerin, çekirdek ülkelerin bütünleşmelerine engel olmasına olanak vermeyen bir yapılanma öngörmektedir. Böylesi bir yaklaşımın ortaya atılmasındaki temel düşünce, genişleyen 25 ve daha fazla üyeli Birliğin, bütünleşme irade ve yeteneğinde farklılıklar olacağı ve uzun vadede giderilemeyeceğidir. Bu modelin uygulama şartı ise , bütünleşme yapılarının oluşturulmasında, üye ülkeler arasında giderilemez farklılıkların bulunması daha geniş işbirliğine taraf olan tam üyelerin, belli işbirliği alan ve birimleri oluşturabilmesi olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik ve parasal Birlik hedefinin gerçekleştirilmesi için Maastricht antlaşması'nın getirdiği uygulama, söz konusu yaklaşımın bir yansımaları oluşturmaktadır.

---

⁵⁹ İKV, **Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliklerinin AB'nin Bütünleşme ve Genişleme Dinamikleri Yönüyle Değerlendirilmesi**, İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, No:150, İstanbul, Eylül-Ekim 1999, ss.16-17.

Değişken geometrili Avrupa yaklaşımının temeli, birbiriyle uyuşmayan bütünleşme ve genişleme hedeflerinin eş zamanlı gerçekleştirilebilmesi düşüncesine dayanmaktadır. Bu noktada, tam üyeliğe aday ülkeler de merkez çekirdeğin çevresindeki ülkeler grubuna dahil edilmekte ve bütünleşme hedefine uyum için aday ülkeye tanınan geçiş sürelerinin AB mali yardımlarıyla desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Değişken geometrili Avrupa modeli, ileri bütünleşmenin gerçekleştirilebilmesi için bazı ülkelerin öncülük etmesi gerektiğine inanan kesim tarafından desteklenmekte ancak merkezden dışlanma ihtimali dolayısıyla modele itirazlar da gelmektedir.

Her ne kadar bahse konu yaklaşımda, üye ve aday ülkelerin istedikleri ortak politikaları benimseyip, istemediklerinin dışında kalacakları temel olarak alınsa da mevcut bütünleşme seviyesinin korunması için bazı kısıtlamalar getirilmesi gerekmiştir.

Bu kapsamda, ilk olarak söz konusu yaklaşımın AB'nin mevcut yapısıyla uyumlu olması ve herşeyden önce kurumsal yapının işleyişini etkilememesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Tam üyelere ve aday ülkelere, ortak politikalar arasından seçim serbestisi AB'nin kurumsal yapısını bozmadığı sürece tanınmaktadır. Bu noktada, merkez ve çevre ülkeler için ayrı kurumsal yapılanmalar geliştirilmesi yolu baştan kapatılmaktadır. Yaklaşımın ortaya çıkardığı diğer soru ise geliştirilen bir ortak politika üzerinde merkez çekirdeğin çevresindeki ülkelerin oy hakkının olup olmadığına yöneliktir. Genel kabul, belli sürelerin sonunda tüm ülkelerin ortak politikalara uyumu beklendiğinden, çevre ülkelerin de politika belirlemede söz haklarının olduğu ancak yaklaşımın amacı çevre ülkelerin bütünleşmeyi engellememeleri olduğundan Bakanlar Konseyi düzeyinde oy haklarının olmadığı yönündedir.⁶⁰

---

⁶⁰ Drevet, s.353.

Diğer bir kısıtlama ise üye ve aday ülkeler arasında rekabeti bozucu uygulamalara izin verilmemesidir. Bu açıdan, Tek pazar ve ortak rekabet politikasının eşgüdümlü olarak işletilebilmesi için ortak bir tabanın oluşturulması önerilmektedir. Sayılanlar dışında, kararlaştırılan seçimlik politikalarda da uyulması gerekli asgari hükümlere yer verilmesi ve söz konusu politikaların finansmanın katılımcı ülkelere karşılanması planlanmaktadır.

Söz konusu yaklaşımda, üyelerin Roma ve Maastricht antlaşmaları ile düzenlenmemiş alanlarda da işbirliğine gitmeleri mümkün olup, bu serbesti AB'nin bütünlüğünü zedelediği sürece kabul edilmektedir.

Değişken geometri Avrupalı modelinin en sorunlu alanını ortak dışişleri ve güvenlik politikası oluşturmaktadır. Bu alana üye ülkelerin sadece bir kısmının katılımı, AB'nin dış temsil yeteneğini azaltıcı olabilecektir.

2.9.6.Eş Merkezli Daireler

Topluluk iş birliğinin merkezi konumundadır. Bunun için en güzel örnekler Avrupa Para Birliği oluşumu ve üye olmayan devletlerle ilişkilerdir.⁶¹ Söz konusu teori Fransa tarafından, değişken geometri Avrupalı yaklaşımına alternatif olarak ortaya atılmıştır. Bütünleşme ve genişleme süreçlerinin eşzamanlı yürütülmesi temel alınmaktadır. Bu bağlamda, bütünleşmeye engel olmadan genişlemenin, merkez çekirdek anlayışıyla sağlanacağı düşünülmektedir.

Tek merkezli iç içe geçmiş halkalar yaklaşımındaki merkez halka, ana çekirdeği ifade etmekte ve bütünleşme sürecinde derinleşmeyi hedef alan ülkeleri kapsamaktadır. Bu ülkeler grubu, ortak dışişleri ve güvenlik politikası oluşturarak aralarında ekonomik ve parasal birliği kuracaklardır. Söz konusu modelin, değişken geometri Avrupalı yaklaşımından farkı merkez halkaya dahil edilecek ülkelerin önceden belirlenmemesidir. Zamanın Fransız dışişleri Bakanı Alain Juppe'ye göre bu

---

⁶¹ Sanem Baykal, Avrupa Birliğinin Geleceği:Meşruiyet Sorunu, Anayasalaşma Süreci ve Bütünleşmenin Nihai Hedefi Üzerine, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1,Sayı:1,2004.s.130.

alan, objektif kriterlere göre saptanacaktır.⁶²

Tek merkezli ikinci halkada ise, üye ülkeler ile tam üyeliğe aday ülkeler yer alacaktır. İkinci halkadaki üye ülkelerin, merkez halkanın kabul ettiği ortak politikalara uyum yaparak, merkez halkaya geçmeleri mümkün olup, aday ülkeler için zamanlamanın daha uzun olacağı öngörülmektedir.

Tek merkezli dış halkanın ise Birliğe adaylık perspektifi öngörülmeyen ülkelerden oluşması planlanmaktadır. Söz konusu ülkeler Birliğe serbest ticaret anlaşmalarıyla bağlanacaktır. Süreç sonunda ise en dış halkadan başlayarak tüm ülkelerin zaman içinde merkez halkaya dahil olmaları öngörülmektedir.

2.9.7.Çok Vitesli Avrupa

Çok vitesli Avrupa modeli ilk kez 1975 tarihli Tindemans Raporunda, yeni bir yaklaşım olarak ortaya atılmıştır. Amaç, bütünleşme aşamalarını tüm üyeler aynı anda gerçekleştiremeyeceğinden, ileri bütünleşme görevi üstlenmiş ülkelerin ilerlerken, geriden takip eden ülkelere gerekli süreyi sağlayarak ,üye ülkelerin AB politikalarına farklı sürelerde uyum yapmasına olanak sağlamak ve katılımlarını kolaylaştırmaktır. Ortak hedeflere ulaşmak için « ehil ve istekli » bir üye devlet grubu yeterli görülmekte, diğer üye devletlerin ise belirlenmiş bir süre sonunda öngörülen kriterler sağlandığında bütünleşme hedeflerini gerçekleştirecekleri kabul edilmektedir. Farklılıklar içeren böylesi bir bütünleşme sisteminde; üye devletlerin ortak politikaları benimseme yeteneği ile bu konudaki siyasi iradesi birlikte değerlendirilmektedir.⁶³

Söz konusu yaklaşım, Alman eski Dışişleri Bakanı Joschka Fischer tarafından Avant-garde, Fransız eski Cumhurbaşkanı Jacques Chirac tarafından ise pioneer olarak adlandırılmıştır. Her ne kadar aynı ikili tarafından, bundan önceki

---

⁶² Mario Telo, *L'Union Européenne et les Defis de l'Ellargissement*, Edition de l'Universite Bruxelles, Brüksel, 1994, s.11.

⁶³ İKV, no:150, s.16.

dönemde bütünleşmeye öncülük edecek ülkelerin Almanya ve Fransa ile sınırlı kalması önerisi ortaya atıldıysa da, bugünün Fransa Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy alt grubu oluşturacak öncü ülkelerin AB'nin kalabalık nüfuslu ülkeleri; Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, İspanya ve Polonya'dan oluşması gerektiğini dile getirmiştir. Sarkozy'nin bu yaklaşımının, Avrupa kamuoyuna bütünleşmenin, Fransız-Alman insiyatifi ile sınırlı olmadığı mesajını vermeye yönelik olduğu düşünülmektedir.

Söz konusu modelde öncü ülkeler, AB'ni bütün olarak şekillendirecekler ve gündemi belirleyeceklerdir. Avrupa'nın farklı hızlarda bütünleşmesi fikri, kısa vadede üye ülkeler arasında farklılıklara yol açacağı gerekçesiyle eleştirilse de, uzun vadede Birliği daha ileri bir bütünleşmeye taşıyabileceği tahmin edilmektedir. Bu amaca yönelik olarak, hiçbir tam üye bütünleşme alanı dışında biralıkmayacak, başlangıçta dışarıda kalan üyeler ise uzun vadede bütünleşme alanına dahil edileceklerdir.

Çok vitesli Avrupa yaklaşımı, tam olarak olmasa da Amsterdam Antlaşmasında, « daha yakın işbirliği » başlığı ile düzenlenmiştir. Model, halkalar Avrupası modeline karşı İngiltere Başbakanı John Major tarafından desteklenmiştir. Daha derin bütünleşme taraftarı ülkeler ise, söz konusu modeli bütünleşme istemeyen ülkeleri kısa vadede devre dışı bırakacağından desteklemektedirler.⁶⁴

Söz konusu teorinin, öngördüğü yöntem, AB'nin kuruluş felsefesiyle tam olarak örtüşmese de, nihai hedef tam bütünleşmenin sağlanmasıdır. Çok vitesli Avrupa yaklaşımında, daha derin bütünleşme, kimi tam üyelerin oluşturduğu bir alt grup tarafından sürdürülecek, kendini bu aşamada yeterli görmeyen ya da bütünleşme konusunda gerekli siyasi iradeyi gösteremeyen ülkeler kapsam dışında bırakılacaktır. AB genişlemelerinde bu yöntem sıkça kullanılmış, yeni üyelere Topluluk müktesebatına uyum için geçiş süreleri tanınmıştır.

Çok vitesli Avrupa modelinin, temel felsefesi, bütünleşmenin hız kesmeden devam ettirilmesidir, bu amaçla birden fazla hedefte, farklı üye mevcutlarıyla, aynı

---

⁶⁴ Guillard, ss.9-13.

anda daha derin bütünleşme gerçekleştirilecek, böylelikle iradi ya da irade dışı nedenlerle derinleşmeye uyum yapamayan üyelerin bütünleşmeyi engellemeleri ihtimalinin önüne geçilmiş olacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki, gerek tam üyeler gerekse aday ülkeler için ortak bir bütünleşme düzeyi öngörülmektedir. Belirlenen bu düzeyden sapmalar ise geçici ve istisnai olması durumunda kabul edilmektedir.

Çok vitesli Avrupa modeli, daha derin bir bütünleşme yanlısı olmayan devletler açısından, federalizme giden yolu yavaşlattığı için destek görmektedir, ayrıca öncü gruba katılma zorunluluğu olmadığından egemenliklerinden daha fazla ödün vererek oluşturulan gruba dahil olmama seçeneği üye ülkelerin elini güçlendirmektedir.

Çok vitesli Avrupa için Avrupa'dan birçok örnek verebilmek mümkündür. Örneğin bazı ülkeler Avro'ya geçmeyi, bazıları Avrupa Birliği Ordusu'na asker vermeyi reddetmiştir. Bir diğer yerinde örnek de Schengen Antlaşması'dır. Büyük Britanya, Danimarka ve İrlanda Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 61. Maddesi'yle ilgili olarak (vizeler, mülteciler, göçmenler, serbest kişi dolaşımı) Antlaşmanın 69. Maddesine dayanarak Schengen uygulaması konusunda özel bir statüye sahiptir. Esnek işbirliği uygulamaları, bütünleşmeun Avrupa Birliği bünyesinde çeşitli şekillerde var olduğunu ve talep gördüğünü göstermektedir.

2.9.8.Esnek Bütünleşme yaklaşımı

Söz konusu yaklaşımda, bütünleşme sürecinde ülkelerin konumu ya da ortak politikaları üstlenme kapasiteleri önem taşımamaktadır. Bu noktada, ortak politikadaki farklılıklar önem taşımaktadır. AB politikaları iki bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde, AB'nin ortak politikasını oluşturan, uyulması zorunlu politikalar yer almaktadır. Bu alan AB'ye üye olabilmek için asgari gerekleri içermektedir. İkinci bölümde ise seçimlik politikalar yer almaktadır. Tam üye ve aday ülkeler bu gruptaki politikalarından istediklerini seçerek aralarında serbest işbirliği oluşturabileceklerdir. Esnek bütünleşme yaklaşımında, üyelerin, ortak politikaları benimseme hızları ve seviyeleri önem taşımamaktadır. Ayrıca her üyenin, serbest ortaklığa dahil olması

zorunlu değildir.

Esnek bütünleşme yaklaşımı, AB'ye ye olmak isteyen tüm aday ülkelere, ortak tabanı oluşturan zorunlu politikalara uyum sağlamaları şartıyla tam üyelik hakkı tanımaktadır. Aynı serbesti tam üyelere de uygulanarak, a la carte Avvrupa modelinin bütünleşme ile ilgili açmazları giderilmektedir. Diğer yandan, ikinci grupta yer alan seçimlik politikların uygulanması ile ilgili ülkelere serbestlik tanınarak, değişken geometrili Avrupa modelinin yarattığı bütünleşme çizgisi gevşetilmektedir.⁶⁵

---

⁶⁵ İKV, no:150, ss.19-20.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

3.1. TÜRKİYE-AB ORTAKLIĞI

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye de Avrupa kıtasında hızla gelişmekte olan uluslararası örgütlenme çabaları içinde yer almıştır. Türkiye, 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne, 1952 yılında ise Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü'ne (NATO) katılmıştır. Bu doğrultuda, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) 1958 yılında kurulmasının ardından, 31 Temmuz 1959 tarihinde Topluluğa ortaklık başvurusunda bulunmuştur. AET Bakanlar Konseyi, Türkiye'nin yapmış olduğu başvuruyu kabul ederek üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık antlaşması imzalanmasını önermiş ve 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması'nın 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Türkiye-AB ortaklık ilişkisi başlamıştır.⁶⁶

Ankara Antlaşması'nın amacı, 2. maddede, “Türkiye ekonomisinin hızlı kalkınmasını ve Türk halkının istihdam düzeyinin ve yaşam koşullarının yükseltilmesini sağlama gereğini göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi özendirme” olarak belirtilmektedir. Antlaşma'nın en önemli hükümlerinden bir diğeri ise, Türkiye'nin üyeliğini düzenleyen 28. maddedir. Bu hükme göre, “(Ankara Antlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlerin tümünün Türkiye'ce üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler” ifadesine yer veren söz konusu maddede, ortaklığın nihai hedefi Türkiye'nin üyeliği olarak belirlenmiştir.⁶⁷

⁶⁶ Nurettin Bilici, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2005, s.93.

⁶⁷ Enver Bozkurt-Mehmet Özcan, Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, 2. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, ss.23-26.

Ankara Antlaşması, Türkiye'nin üyeliği hedefine yönelik olarak "hazırlık dönemi", "geçiş dönemi" ve "son dönem" olmak üzere üç devreden oluşan bir bütünleşme modeli öngörmüştür: İlk dönem, Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla başlamıştır. Taraflar arasındaki ekonomik farklılıkları azaltmaya yönelik "Hazırlık Dönemi" olarak belirlenen bu dönemde, Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemiştir. Buna karşılık, Topluluk, 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol çerçevesinde 1971 yılından itibaren, tek taraflı olarak, bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye'den ithal ettiği tüm sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak sıfırlamıştır. Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle, hazırlık dönemi sona ermiş ve "Geçiş Dönemi"ne ilişkin koşullar belirlenmiştir. Bu dönemde, taraflar arasında sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ve Gümrük Birliği'nin tamamlanması öngörülmüştür. Türkiye, "Geçiş Dönemi"nde, AB'den ithal ettiği sanayi ürünlerine uyguladığı gümrüklerini 12-22 yıllık listeler dahilinde kademeli olarak azaltarak sıfırlamayı ve Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi'ne (OGT) uyum sağlamayı üstlenmiştir.⁶⁸

Türkiye-AB ilişkileri, 1970'li yılların başından 1980'lerin ikinci yarısına kadar, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı istikrarsız bir gelişim sergilemiş, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından ilişkiler resmen askıya alınmıştır. İlişkilerin dondurulmasının ardından, Ortaklık Konseyi ilk kez 1986 yılında toplanabilmiştir. Bu aşamada Türkiye, üyelik başvurusunda bulunmayı amaçladığını belirtmiş ve 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Antlaşması'nda öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden, Roma Antlaşması'nın 237., AKÇT Antlaşması'nın 98. ve EURATOM Antlaşması'nın 205. maddelerine dayanarak üyelik başvurusunda bulunmuştur. Komisyon, bu başvuru ile ilgili görüşünü 18 Aralık 1989'da açıklamış ve kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan Topluluğun yeni bir üyeyi daha kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin, Topluluğa katılmaya ehil olmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve siyasi alanda gelişmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle, üyelik müzakerelerinin açılması için bir tarih belirlenmemesi ve Ortaklık Antlaşması

---

⁶⁸ Mouna Mejri, **La candidature Turque a l'Union Européenne a Travers la Presse Française**, L'Harmattan, Paris, 2004, s. 15.

çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi önerilmiştir.⁶⁹

Türkiye, bunun üzerine, üyelik süreci açısından önemli bir adım oluşturacağı gerçeğinden hareketle, öncelikle Gümrük Birliği'ni tamamlamayı hedeflemiş ve bunun için gerekli çalışmalara hız vermiştir. Bu çerçevede, 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) uyarınca, 1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliği tamamlanmış ve Türkiye-AB Ortaklık İlişkisi'nin “Son Dönem”ine geçilmiştir. Gümrük Birliği'nin tamamlanması ile Türkiye-AB ilişkileri ayrı bir boyut kazanmıştır. Zira, Gümrük Birliği Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme hedefine yönelik ortaklık ilişkisinin en önemli aşamalarından birini oluşturmaktadır.⁷⁰

Bu dönemde AB Komisyonu tarafından, AB'nin genişleme sürecini değerlendiren “Gündem 2000” Raporu hazırlanmış ve 16 Temmuz 1997 tarihinde açıklanmıştır. Söz konusu raporda Türkiye'nin siyasi ve ekonomik sorunları nedeniyle genişleme sürecine dahil edilmeyeceği ifade edilmiştir. Bunu takiben, 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da gerçekleştirilen ve Ekonomik ve Parasal Birlik ile Genişleme konularının değerlendirildiği Zirve'de, Türkiye'nin adaylığı resmen teyit edilmemiş, ancak bir “strateji” önerilmiştir. Konsey'in bu yaklaşımı üzerine Türkiye, üyelik başvurusunu geri çekmeyeceğini, Gümrük Birliği uygulamasını devam ettireceğini, ancak AB ile siyasi diyalogu askıya alacağını açıklamıştır. Ayrıca, Zirve sonuçlarının Türkiye'nin beklentilerini karşılamaması nedeniyle askıya alınan siyasi ilişkilerin, ancak AB'nin ayrımcı tutumunun sona ermesi ve üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmesi halinde normalleşeceği de ifade edilmiştir.⁷¹

Türkiye-AB ilişkilerinin dönüm noktası, 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık statüsünün teyit edilmesi ve

---

⁶⁹ Vedat Akman, **Avrupa Topluluğu ve Türkiye: Uluslararası Antlaşmalar ve Birliğin Ötesinde Bir Avrupa**, Alfa Basım Yayım, 1995, ss.35-36.

⁷⁰ Hacı Can ve Çınar Özen, **Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Hukuku**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2005, s.72.

⁷¹ Enis Coşkun, Türkiye, **Avrupa Bütünleşmesinin Yüzyıllık Seyir Defteri**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2002, ss.268-269.

Türkiye'nin AB'nin Yeni Genişleme Politikası çerçevesinde oluşturulan sisteme, diğer aday ülkelerle eşit statüde katılacağına ilişkin karar olmuştur. Helsinki Zirvesi'ni takiben başlayan adaylık sürecinde, diğer aday ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de İlerleme Raporları hazırlanmıştır. 1999 yılında açıklanan İlerleme Raporu'nda yer alan değerlendirmeler, İlk Katılım Ortaklığı Belgesi'nin de temelini oluşturmaktadır.

AB Komisyonu'nun, genişleme politikası çerçevesinde oluşturduğu sistemin en önemli aracı olan Katılım Ortaklığı Belgesi, Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ne uyumu ve Topluluk mevzuatını üstlenmesi için gerekli çalışmaları tamamlamasına yönelik kısa ve orta vadeli hedefleri ortaya koyacak şekilde hazırlanmıştır. AB, Türkiye için hazırladığı ilk Katılım Ortaklığı Belgesi'ni 8 Mart 2001 tarihli kararı ile kabul etmiştir. Katılım Ortaklığı Belgeleri, aday ülkelerin üyeliğine kadar geçerliliğini korumakta, ancak adayların gösterdiği ilerlemelere göre, gerektiği takdirde, Komisyon tarafından yenilenmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin kaydettiği ilerlemeler ve oluşan yeni gereklilikler ışığında revize edilen Katılım Ortaklığı Belgesi 19 Mayıs 2003 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye tarafından hazırlanan ve ilk Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan önceliklerin hangi somut önlemlerle ve hangi takvim çerçevesinde gerçekleştirileceğini gösteren ilk Ulusal Program 24 Mart 2001, revize edilmiş Ulusal Program ise 24 Temmuz 2003 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinde diğer bir önemli dönüm noktası 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'dir. Zirve'de 10 aday ülkenin katılım müzakerelerinin tamamlandığı ilan edilmiş ve Türkiye ile ilgili olarak, 2004 yılı İlerleme Raporu ve tavsiyesi doğrultusunda, Kopenhag siyasi kriterlerinin yeterli ölçüde karşılandığının belirlenmesi halinde gecikmeksizin katılım müzakerelerine başlanacağı ifade edilmiştir.⁷²

AB'ye aday ülkeler, yasal uyumun yanında, Katılım Öncesi Ekonomik Program ile Avrupa Birliği'ne üyelik için uygun ekonomi politikaları ve reformları belirlemeyi ve üyelik sonrasında Ekonomik ve Parasal Birliğe katılmaya yönelik

---

⁷² Mejri, s.56.

yapıyı oluşturmayı hedeflemektedir. Tüm aday ülkeler için bir yükümlülük olan söz konusu Program'ın temel önceliği Kopenhag ekonomik kriterlerini karşılamaktır. Katılım Ortaklığı Belgesi çerçevesinde hazırlanan ilk Katılım Öncesi Ekonomik Program 1 Ekim 2001, ikincisi 14 Ağustos 2002, üçüncüsü 15 Ağustos 2003, dördüncüsü ise 30 Kasım 2004 tarihlerinde AB Komisyonu'na sunulmuştur. Bunun yanında, adaylık statüsünün Helsinki Zirvesi'nde teyit edilmesinin ardından, Türkiye'ye sağlanan mali yardım miktarı da artırılmıştır.

Reform sürecinde kaydedilen somut ilerlemeyi takiben, AB Komisyonu, 6 Ekim 2004 tarihinde, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönünde kaydettiği aşamaların ve mevcut eksikliklerin saptandığı İlerleme Raporu'nu açıklamıştır. Komisyon bu Rapor'da, önceden belirlenmiş düzenlemelerin yürürlüğe girmesi koşuluyla Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli düzeyde karşıladığını belirtmiş ve katılım müzakerelerinin açılması önerisinde bulunmuştur. Bu öneri doğrultusunda, 16-17 Aralık 2004 tarihinde gerçekleştirilen Zirve'de, Türkiye-AB ilişkileri açısından son derece kritik bir noktaya ulaşılmıştır. AB liderleri, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiğini belirterek müzakerelerin 3 Ekim 2005'te başlaması konusunda antlaşmaya varmışlardır.

3.1.1. Ankara Antlaşması

Roma Antlaşması'nın 1958 yılında yürürlüğe girmesini takiben, 15 Temmuz 1959 tarihinde Yunanistan hemen ardından, 31 Temmuz 1959 tarihinde de Türkiye Topluluğa katılmak için müracaat etmiştir.⁷³

Türkiye'nin AET'ye başvurusunda, birincil etken Yunanistan'a verilecek ticari tavizlerin dışında kalmamak, ikincisi ise Batı Avrupa'da kurulabilecek siyasal bir birliğe şimdiden “kanca atmaktır”.

---

⁷³ Gwenaelle Le Guillou, *L'Union Européenne et La Turquie*, Edition Apogee, 1999, s.23.

Türkiye ile AET arasındaki görüşmeler dört yıl sürmüş ve taraflar arasında bir "ortaklık" kuran Ankara Antlaşması, 12 Eylül 1963'de imzalanarak, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁷⁴

3.1.1.1. Ankara antlaşması'nın İçeriği

Ankara Antlaşması'nın 2/1. maddesi uyarınca:

"Antlaşma'nın amacı, Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının istihdam seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile gözönünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari, ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir."⁷⁵

Antlaşma'nın ilkeleri ise giriş bölümünde sıralanmaktadır.

"Türk halkı ile AET içinde bir araya gelmiş halklar arasında gittikçe daha sıkı bağlar kurmak, Türkiye ve AET'deki yaşama şartlarının, hızlandırılmış bir ekonomi ilerleyişi ve uyumlu bir alış veriş genişlemesi ile devamlı olarak iyileşmesini, böylece Türkiye ekonomisi ile Topluluk üyesi Devletlerin ekonomileri arasındaki arayı azaltmayı sağlamak, Türk ekonomisinin kalkınmasının ortaya koyduğu özel sorunları ve belli bir sürede Türkiye'ye bir ekonomik yardım yapılması gerekliliğini göz önünde bulundurmak, Türk halkının yaşama seviyesini iyileştirme çabasına, AET'nin getireceği desteğin, ilerde Türkiye'nin Topluluğa katılmasını kolaylaştıracağını kabul ederek, AET'yi kuran Antlaşmanın esindiği ülküyü birlikte izleyerek, barış ve hürriyet güvencesini pekleştirmeye azmederek, AET'yi kuran Antlaşmanın 238 inci maddesinin, "Topluluk bir üçüncü Devlet, bir Devletler birliği veya uluslararası bir kuruluş ile karşılıklı hak ve yükümlülükler, ortak faaliyetler ve özel usuller öngören bir ortaklık kurma amacıyla antlaşmalar yapabilir." hükmü uyarınca Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında ortaklık yaratan bir antlaşma aktini kararlaştırmışlardır."⁷⁶

⁷⁴ İKV, **Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No:170, İstanbul, Ağustos, 2002, s.100.

⁷⁵ Ahmet İnel, **La Turquie et L'Europe: une cooperation tumultueuse**, L'Harmattan, Paris, 1999, s.24.

⁷⁶ İKV, No:170, s.102.

3.1.1.2. Ankara Antlaşması'nın Kapsamı

Ankara antlaşması; Antlaşma metni, Geçici Protokol, Mali Protokol, Son Senet ve işgücü konusunda taraflar arasında teati edilen mektuplardan oluşmaktadır. Ayrıca Antlaşmaya, bir adet Niyet Bildirisi; iki adet Yorum Bildirisi ve Federal Alman Hükümeti'ne ait iki Bildiri eklenmiştir.

Söz konusu antlaşma ile; ortaklık ilişkisinin amacı, gümrük birliğinin esasları, tarım, malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı, ulaştırma, rekabet, mevzuat ile ekonomik ve ticari politikaların uyumlaştırılması, ortaklık organları, Türkiye'nin tam üyelik imkanları, ortaklık ilişkisinde çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü gibi konular hükme bağlanmıştır.⁷⁷

Ankara Antlaşmasınının 2/2. maddesinde, Antlaşmada saptanan amaçlara erişilebilmesi için taraflar arasında bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen şekilde kurulmasını öngörülmektedir. Bu çerçevede, gümrük birliğine ulaşılması üç kademeli bir takvime bağlanmıştır. Antlaşmaya ek iki Protokol, ortaklık ilişkisinin hazırlık döneminde AT'nun tek taraflı olarak Türkiye'ye tanıdığı ticari ve mali ayrıcalıkları tanımlamaktadır.

Geçici Protokol (Protokol No 1) Türkiye için önem taşıyan dört ana ihraç malı (tütün, kuru üzüm, kuru incir, fındık) ile ilgili olarak AT'nun tanıdığı ayrıcalıklara ilişkin ayrıntılar ile hazırlık döneminden geçiş dönemine geçişi sağlayacak koşul ve süreleri belirlemektedir.⁷⁸

2 no'lu Protokolü oluşturan Mali Protokol ise, antlaşma'nın 3. maddesinde belirtilen ve hazırlık dönemi içinde Türk ekonomisinin kuvvetlendirilmesi suretiyle geçiş ve son dönem şartlarını yerine getirmesini teminen AET Konseyi tarafından 9 Mayıs 1963 tarihinde Türkiye'ye verilmesi kararlaştırılan 175 milyon ECU'lük kredi ile ilgilidir ve kredinin uygulama esaslarını içerir.

---

⁷⁷ Le Guillou, s.51.

⁷⁸ Can ve Özen, ss. 62-68.

Hukuki açıdan bakıldığında Roma Antlaşması'nın 238 inci maddesine dayanan Ankara antlaşması, ortaklık ilişkisinin temel ilkelerini belirlemektedir. Ayrıntılar ise, daha sonra imzalanacak olan Protokollerle tespit edilecektir ki, antlaşma'nın 30 ncu maddesine göre, bu Protokoller de Ankara antlaşması'nın "ayrılmaz parçaları" olarak kabul edilmiştir.⁷⁹

3.1.1.3. Ankara Antlaşması'nın Yürürlüğe Girmesi ve Sona Ermesi

Ankara Antlaşması, 12 Şubat 1964 tarihinde GATT'ın onayına sunulmuş; Topluluk üyesi ülkeler ile Türkiye'nin Parlamentolarında da onaylandıktan sonra, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ankara antlaşması, Türkiye'nin Topluluğa tam üye sıfatıyla katılabilmesi yolunu açık tutmakta ve yürürlük süresine ilişkin bir hüküm de taşımamaktadır. Bir diğer deyişle, antlaşma'nın fesih hükmü yoktur. Bu nedenle, antlaşma, amaçları gerçekleşene kadar yürürlükte kalacaktır.⁸⁰

3.1.1.4. Ankara antlaşması'nın Dönemleri

Ankara antlaşması, Türkiye ile AET arasında hazırlık, geçiş ve son dönem olarak belirlenmiş, üç aşamada tamamlanacak bir ortaklık ilişkisi kurmaktadır.

Hazırlık döneminde Türkiye-AET ilişkilerinin geliştirilmesi bakımından, Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemekte olup, geçiş dönemi ve son dönem boyunca üstleneceği yükümlülükleri yerine getirebilmesi için Topluluğun yardımı ile ekonomisini güçlendirmesi öngörülmüştür. Bu dönem içinde kullanılmak üzere, Türkiye'ye 175 milyon ECU tutarında kredi de sağlanmıştır (I. Mali Protokol). Bu dönemin en az 5, en çok 10 yıl sürmesi öngörülmüştür.

Hazırlık döneminin uzatılmış süresi içinde, Türkiye'nin isteği üzerine bir sonraki dönemin (geçiş dönemi) koşullarını, süre ve sıralarını belirlemek üzere Topluluk ile yeniden müzakerelere başlanmış ve 23 Kasım 1970 tarihinde Katma

---

⁷⁹ İKV, No:170, s.102.

⁸⁰ Le Guillou, s.39.

Protokol imzalanmıştır. Üye ülkelerin Parlamentoları tarafından onaylanması gereken Katma Protokol'ün ticari hükümleri, onay işlemlerinin zaman alabileceği düşüncesiyle, ayrıca aktedilen Geçici antlaşma ile 1.9.1971 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşmayla hazırlık dönemi sona ermiş ve geçiş dönemi fiilen başlamıştır.⁸¹

Ancak, geçiş döneminin hukuken başlaması, Katma Protokol'ün 1 Ocak 1973 günü yürürlüğe girmesiyle olmuştur. Bir diğer ifadeyle, gümrük indirimlerinin gerçekleştirilme amacına yönelik Topluluk yükümlülükleri 1971'de, Türkiye'nin bu alandaki yükümlülükleri ise, 1973'te başlamıştır.

Geçiş döneminin amacı, karşılıklı ve dengeli yükümlülükler esası temelinde gümrük birliğinin, gelişen bir şekilde yerleşmesini sağlamak ve Türkiye'nin ekonomi politikalarını Topluluğun ekonomi politikalarına yaklaştırmaktır (Madde 4/1). Bu dönemin en fazla 12 yıllık bir süreyi kapsaması öngörülmüştür.

İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın AET'ye 1973 yılında "tam üye" olarak katılmaları üzerine, 30 Haziran 1973 tarihinde Katma Protokol rejimi bir Tamamlayıcı Protokol ile bu üç ülkeye de genişletilmiş ve Tamamlayıcı Protokol'ün ticari hükümleri bir diğer geçici antlaşmayla, 1 Ocak 1974 tarihinde yürürlüğe konulmuştur.

Geçiş Dönemi'nin tamamlanmasını izleyen dönemde ise, "Son Dönem" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemin Türkiye ile AET arasında gerçekleştirilecek Gümrük Birliğine dayanması öngörülmüştür.⁸² Son dönemde, tarafların ekonomi politikaları arasındaki eşgüdümün güçlendirilmesi sağlanacaktır. Ankara antlaşması'nda, son dönem için bir süre saptamamış, nihayi hedefin yani Topluluğa katılımın düzenlenmesi, 28. madde ile akit taraflara bırakmıştır:

"Antlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde, Akit

---

⁸¹ Hasan Basri Elmas, **Turquie-Europe: Une Relation Ambiguë**, Editions Syllepse, Paris, 1998, s.103.

⁸² İnsel, s.81.

Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılma olanağını inceleyeceklerdir."

3.1.1.5. Ankara antlaşması'nın Amacı

Her ne kadar Ankara antlaşması içinde amaçlar şeklinde özel bir bölüme yer verilmemiş olsa da başlangıç hükümleri ile çeşitli maddelerden antlaşmanın amacına yönelik tespitler yapmak mümkündür.⁸³

Antlaşmanın temel amacının Türkiye'nin ekonomik seviyesini Topluluğa yaklaştırarak Türkiye'nin Topluluğa katılımını kolaylaştırmaktır. Bu bakımdan, antlaşma gereği ekonomik ve siyasi hedefler öngörülmüştür.⁸⁴

3.1.2. Ortaklık Kavramı

Uluslararası ilişkilerde 20. yy başlarına kadar, devletlerin aralarındaki ilişkileri; kısa vadeli ittifaklar şeklinde düzenledikleri dikkat çekmektedir. Bu dönemde, egemen devletlerin temsilcileri, ortak çıkarlarını saptamakta ancak ulusal hedeflerdeki bir değişiklik güçlü hukuki bağlarla donatılmamış ittifakların dağılmasına yol açmaktaydı. Bu bakımdan uluslararası ilişkilerde devletler tek başlarına belirleyici olmaya devam etmektedir.

Avrupa kıtasında başlayıp dünyaya yayılan iki dünya savaşının ardından ise uluslararası ilişkilerde yapısal değişimler ortaya çıkmıştır. 1. Dünya savaşı sonrasında, devletler uluslararası ilişkilerin tek aktörü ve belirleyicisi olmaktan çıkmış, uluslararası sorumluluk temelinde, ilişkiler yeniden düzenlenmiştir. Bu amacın sağlanmasına yönelik olarak ise ekonomik ve teknik bütünleşme alanlarında yoğunlaşan, tarafların ortak çıkarlarını teşvik etmekle birlikte tali siyasi çıkarlarından bağımsız hareket eden bir politik mekanizmanın oluşturulması yoluna gidilmiştir. Bu noktada, devletlerin çıkarlarının uyumlaştırılması ve aralarındaki işbirliğinin sağlanması için uluslararası kuruluşlar; ekonomik büyüme hedefi, siyasi etki alanını genişletme isteği ve moral-ideolojik üstünlüğü kanıtlama arzusu temelinde hayata

---

⁸³ Le Guillou, s.26; Can ve Özen, ss.21-22.

⁸⁴ İnşel, s.64.

geçirilmektedir.⁸⁵

Söz konusu hedeflere ulaşılmasında, üyeler arasındaki uyumun derecesi önemli bir rol oynamakta, bu bakımdan, kuruluşa yeni üyelerin katılımında potansiyel üyelerin, kurucu devletlerle aynı yükümlülükleri üstlenme kapasiteleri ile ortak hedeflere uyumları dikkate alınmaktadır. Ancak kuruluşa yeni üye kabulünün ekonomik ve siyasi nedenlerle gerçekleşmemesi ya da potansiyel üyenin tam üyeliğin gerektirdiği yükümlülükleri üstlenmekten kaçınması durumunda dışarıda kalan devletle ilişkileri antlaşma ilişkileri çerçevesinde sürdürme seçeneği bulunmaktadır. Böylesi bir statü olağandışı üyelik olarak tanımlanmakta ve asgari hak ve yükümlülük tanıyan bir üyelik söz konusu olmaktadır. Böylesi bir ilişki düşük yoğunluklu bir katılım türünü oluşturmakta olup, genel olarak kuruluş organlarında seçme , seçilme hakkı tanımamaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki günümüzde bu tür bir üyelik ayrımcı olarak nitelenmektedir.

Özellikle sömürgeciliğin sona ermesi ve eski sömürgelerin bağımsızlıklarına kavuşması ve ardından küreselleşmenin dünya çapındaki iletişim olanaklarını arttırmasıyla, uluslararası ilişkilerde yeni örgütlenme modelleri geliştirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu noktada olağan dışı üyelik kurumunu içeren klasik devletler hukuku yaklaşımı yerine, aralarında ortaklık tesis eden devletlerin egemenliklerinden bir kısmına bu yeni örgüte devretmeleri yaklaşımı ortaya çıkmıştır.

3.1.2.1.Devletler Hukuku Bakımından Ortaklık Kavramı

Teoride, uluslararası bir kuruluşa üyelik için adayın yükümlülüklerini hukuken kabul etmesi, söz konusu yükümlülükleri sürdürebilecek kapasiteye sahip olması ve son olarak tüm bunları gerçekleştirecek siyasi iradeye sahip olması aranmaktadır. Ancak uygulamada aday, sayılan koşullardan bir ya da birkaçı hayata geçiremiyorsa, birliğin kurumlarına sınırlı katılım yolu açık tutulmaktadır. Bu tür bir katılıma Devletler Hukuku ortaklığı adı verilmekte ve gözlemci statüsünü aşan, tam

---

⁸⁵ Harun Gümrükçü, Türkiye ve Avrupa Birliği: İlişkinin Unutulan Yönleri Dünyü Bugünü, ATA Enstitüsü, Beta Basım, İstanbul, 2002,ss.35.

üyeliğe oranla daha düşük statülü bir işbirliği modeli yaratılmaktadır.⁸⁶

3.1.2.2.AB'nde Ortaklık Kavramı

Kuruluşundan bu yana AB siyasi ve ekonomik etki alanını üyelerinin dışına genişletme amacıyla olmuştur. Bu bakımdan ekonomik, hukuki, siyasi ve coğrafi nedenlerle tam üyeliği mümkün olmayacak devletlerle ortaklık ilişkisi yaratılması gündeme gelmiştir. Böylelikle; ortaklık kurulan devlet tam üyeliğin gerektirdiği sorumlulukları üstlenmeden, Topluluk organlarına sınırlı katılım imkanı bulmakta, Topluluk ise ilgili devletin seviye farkından ileri gelen uyumsuzlukları bertaraf ederek etki alanını genişletmiş olmaktadır. Topluluk, dışarda duranlarla yakın, süreklilişikisini gerçekleştirecek çeşitli ortaklık biçimleri yaratma yoluna gitmiştir.⁸⁷

Üye olmadan Topluluk hedeflerinin gerçekleştirilmesine kısmi olarak katılan devletin , Topluluk ile karşılıklı hak ve yükümlülükleri tespit ve takip etmek için iki taraf arasında bir organizma yaratma zorunluluğu doğmuştur. Böylelikle taraflar arasında ki ilişkilerin düzenlenmesinden sorumlu ortaklık kurumları yaratılmıştır.

Topluluk uygulamasında ilk ortaklık ilişkisi ise Büyük Britanya Birleşik Krallığı ve Kuzey İrlanda ile AKÇT arasında Montan Birliği adı altında kurulmuştur. Söz konusu antlaşma gereği kömür ve çelik alanında taraflar arasında bir istişare usulü yaratılmakta ve işbirliğinin kurumsallaştırılması için ortak bir konsey ve sekreterlik kurulmasını öngörmekteydi. Söz konusu antlaşma ile devletler hukuku özneleri arasında eşitlik temelinde özel bir bağlantı kurulmuştur. O dönem için Yüksek Otorite, söz konucu antlaşma ile İngiltere'nin tam üyeliğe hazırlanacağını öngörmekteydi.

Topluluk açısından uygulama incelendiğinde ortaklık, taraflar arasındaki ticari ilişkileri aşan daha yakın ve ayrıcalıklı ilişkileri ifade etmektedir. Taraf devletin siyasi, ekonomik durumu ile Topluluğun ortak hedeflerine uyumunun

---

⁸⁶ Gümrükçü,s.41.

⁸⁷ Gümrükçü,ss.44-49.

gerçekleştirilebildiği ölçüde tam üyelik sınırına kadar gelebilmektedir. Ancak belirtilmelidir ki ortaklık statüsü, tam üyeliğin gerçekleşmesi için otomatik bir yol olmayıp tarafların çıkarları başta olmak üzere; ekonomik, siyasi ve coğrafi olmak üzere pek çok değişkene bağlanmıştır.

AT/AB uygulamasında ortaklık kurumu AET Komisyonu eski başkanı Walter Hallstein tarafından: « tam üyeliğin daha azı , salt karşılıklı yükümlülükler dayanan klasik ticari antlaşmaların daha çoğudur » şeklinde tanımlamıştır. Söz konusu tanımdan hareketle, ortaklığın hangi tarafa daha yakın duracağı, ortak devletin Topluluk için önemi ve karşılıklı çıkarların hangi noktada buluşturulabileceği sorularının yanıtına bağlanmaktadır.

Topluluk açısından ortaklık kavramının temel özellikleri; ortakların topluluğun temel hedeflerine katılımlarının sağlanması, ortaklık organlarında eşit temsil ve taraflar arasında kurumsal işbirliğinin sağlanması olarak özetlenebilir. Ancak söz konusu özellikler, tam üyeliğe giden süreçte ortaklık kurumunun işlevinin ne olduğunu açıklamaktan uzaktır.

3.1.3.Ortaklık Türleri

Ortaklık antlaşmaları amaçlarına göre 3 temel gruba ayrılabilir.

3.1.3.1.Kalkınma Amaçlı Ortaklık

AET antlaşmasının 131-136 ve 238. maddesine dayanarak kurulmuş ortaklıkları kapsamaktadır. AET antlaşmasının 131-136a maddelerine göre Topluluk deniz aşırı ülke ve topraklarla ortaklıklar kurabilecektir. Söz konusu düzenleme, dönemin Topluluk üyeleri Belçika, Fransa, İtalya ve Hollanda'nın bağlantılı olduğu deniz aşırı ülkelerle ilişkilerin düzenlenmesi amacıyla yöneliktir. Bu tip ortaklıkların ortak yönü yöneldikleri amacın tam üyelik olmamasıdır.⁸⁸

---

⁸⁸ Gümrükçü,s.55.

3.1.3.2.Serbest Ticaret Amaçlı Ortaklık

Söz konusu ortaklık türü, serbest ticaret ve kalkınma ortaklığının bileşkesidir. Serbest ticaret amaçlı ortaklıklarda temel hedef taraflar arasında gümrük birliğinin gerçekleştirilmesidir. Bu kapsamda, Topluluk ile Malta arasında 1971 yılında, Kıbrıs ile ise 1973 yılında ortaklık antlaşmaları imzalanmıştır. İmzalanan ortaklık antlaşmaları tam üyeliği amaçlamamakta ve serbest ticaret ortaklığı olarak tanımlanmaktadır. Ancak Kıbrıs ve Malta'nın ortaklık ilişkilerinden bağımsız olarak tam üyelikleri gerçekleşmiştir.⁸⁹

3.1.3.3.Tam Üyelik Amaçlı Ortaklık

AET antlaşmasının 238/1. maddesi uyarınca Topluluk « bir üçüncü Devlet, bir Devletler birliği veya uluslararası bir kuruluş ile karşılıklı hak ve yükümlülükler, ortak faaliyetler ve özel usuller öngören bir ortaklık kurma amacıyla antlaşmalar » yapabilmektedir. Bu tür antlaşmalar bir tarafta AET ve üye devletler diğer tarafta ise ortak devlet olmak üzere imzalanmaktadır. Bu sayede taraflar arasında hem devletler hukuku hem de topluluk hukuku bağlantısını kurulmaktadır. Topluluk hukukunda Türkiye ve Yunanistanla yapılan antlaşmalar bu türün örneğini oluşturmaktadır.

Söz konusu antlaşmalar öğretilerde « karma antlaşmalar » olarak adlandırılmaktadır. Böylelikle, ileride tam üyeliği öngörülen fakat henüz siyasi ve/veya ekonomik nedenlerle buna hazır olmayan devletler ile AET arasında bir hazırlık süreci yaratılmaktadır. AET uygulamasında Yunanistan ve Türkiye ile yapılan ortaklık antlaşmaları, taraf ülkeleri AET'ye olabildiğince yakınlıklaştırarak üyeliğe hazırlama amacına yönelmektedirler. Bu yönüyle Ankara antlaşması, serbest ticaret ya da kalkınma amaçlı ortaklıkların ötesine geçerek, serbest dolaşım, hizmet edimi, yerleşme hakkı, sermayenin serbest dolaşım alanlarında eşgüdümün sağlanması ile ekonomi, ticaret ve tarım politikalarının yakınlıklaştırılmasını amaçlamaktadır. Bunun

---

⁸⁹ Gümrükçü,s.56.

ötesinde, demokrasi ve insan hakları gibi AET'nin üzerine kurulduğu değerlerin ortak devlette tam anlamıyla yerleşmesi teşvik edilerek, taraflar arasında ekonomik yakınlaşmanın dışında siyasi bütünleşme sağlanmaya çalışılmaktadır.⁹⁰

Atina antlaşmasının imzalanması ile Yunanistan ile AET arasında üyeliğin sınırlı bir biçimini oluşturan ortaklık oluşturulmuş ve antlaşmanın nihai hedefi olan tam üyelik zaman içerisinde gerçekleştirilmiştir. Atina antlaşmasının imzalandığı dönemde Konsey Başkanlığı görevini yürüten Ludwig Ergard antlaşmanın asıl hedefini, « Topluluğumuzun genişlemesi yönünde atılan ilk adım » sözleriyle ortaya koymuştur.

Bu noktada, Türkiye ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara antlaşması , Atina antlaşması'nın daha az ayrıntılandırılmış bir versiyonunu oluşturmaktadır. Her iki antlaşma da hedefleri gereği süresiz geçerli olup, herhangi bir fesih koşulu içermemektedir. Atina antlaşmasının 72. maddesine paralel şekilde, Ankara antlaşmasının 28. maddesinde yer verilmiştir.⁹¹

Ankara Antlaşması'nın tam üyeliğe yönelik bir ortaklık türü oluşturduğu, Adalet Divanı'nın 1987 tarihli Demirel davasında da vurgulanmıştır. AT Komisyonu, söz konusu davada Ankara antlaşmasıyla ilgili, « üyeliğe hazırlayan bir antlaşmanın (...) ilerideki üyelik antlaşmasının kapsadığı tüm konuları içerebilmek zorunda olduğu » tezini ileri sürmektedir. Hukuk sözcüsü ise Ankara antlaşmasının ayırt edici özeliğinin, « Türk halkı ile AET içinde biraraya gelmiş halklar arasında gittikçe daha sıkı bağlar kurma iradesi ile Türkiye'nin süreç sonunda Topluluğa katılım perspektifinin öngörülmüş » olmasını belirtmektedir. Bu açıdan Hukuk sözcüsü Darmon'a göre « 238. madde temelinde yapılan antlaşma AET-A'nın 177. maddesi anlamında bir organın eylemi olarak değerlendirilebilir ». Ancak belirtmek gerekir ki bu yorum, yalnızca bir üyelik perspektifi ile yapılan antlaşmalarla ilgili yapılmaktadır.⁹²

---

⁹⁰ Gümrükçü, s.57.

⁹¹ Can ve Özen, s.24.

⁹² Can ve Özen, ss.76-78.

Atina ve Ankara Antlaşmaları'nın program açısından geçiş özelliğine sahip olduğu söylenebilir. Söz konusu antlaşmalar ortaklık ilişkilerini ileride taraf devletlerin tam üyeliğine aktarmayı amaçlamaktadır.⁹³

3.2. TÜRKİYE'NİN AB'YE TAM ÜYELİĞİ

3.2.1. Tam Üyelik Başvurusu

Türkiye, ortaklık antlaşması çerçevesinde yürütülen ilişkilerini tam üyelik düzeyine çıkarma için 14 Nisan 1987'de AT'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Başvuru 27 Nisan 1987'de Bakanlar Konseyinde ele alınmış ve ardından Komisyon'a gönderilmiştir. Komisyon görüş raporunu 18 Aralık 1989'da açıklamıştır. Komisyon görüş raporunda, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasal durumunu ayrıntılı biçimde inceleyerek; Türkiye'nin ihracata dayalı kalkınma ve dışa açılma politikası çerçevesinde sağladığı hızlı büyüme ve ihracattaki artış gibi unsurların olumlu gelişmeler olduğunu belirtmekle birlikte, söz konusu gelişmelerin Türkiye'nin yapısal, sosyal ve makroekonomik eksiklik ve dengesizliklerini ortadan kaldırmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak raporda, Türkiye'nin tarım ve sanayideki yapısal sorunları, sanayideki yüksek koruma düzeyi, yüksek enflasyon ve işsizlikten kaynaklanan makroekonomik dengesizlikleri, düşük sosyal koruma düzeyi ve standartları ile henüz üyeliğe hazır bulunmadığı saptanmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin üyeliğinin AT bütçesine getireceği ağır yük özellikle vurgulanmış ve Türk işçilerinin serbest dolaşımının AT istihdam piyasasına getirebileceği olumsuzluklara dikkat çekilmiştir. Tüm yönleriyle Komisyonun görüş raporunda, Türkiye'nin mevcut ekonomik düzeyinin üyelik yükümlülüklerini üstlenmeye elverişli olmadığı belirtilmektedir.⁹⁴

Görüş raporunun, Türkiye'nin siyasi yönden incelendiği kısımda ise, 1980'den sonra parlamenter demokrasinin yeniden kurulması yolundaki ilerlemeler belirtildikten sonra, insan hakları ihlalleri ve azınlık haklarının tanınması konusuna

---

⁹³ Gümrükçü, ss.14-25.

⁹⁴ İKV, No:170, s.104.

dikkat çekilmiştir. Bu ifadelerle Türkiye dmokrasisinin geldiği noktanın tam üyelik için yeterli olmadığı ortaya koyulmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin Yunanistan ile arasındaki antlaşmazlıklar ve özellikle de Kıbrıs Sorunu'na bir çözüm bulunamaması dile getirilmektedir.

Sonuç olarak Komisyon raporunda, mevcut koşullarıyla Türkiye'nin tam üyelik için gerekli şartların henüz varolmadığı vurgulanmakta ve aynı zamanda da AT'nin genişlemeye hazır olmadığı belirtilmektedir. Zira bu dönemde Topluluk, 1986 tarihli ATS'nin öngördüğü Avrupa Tek Pazarı'nın kurulması ile meşgul bulunmaktaydı. Bu yüzden Komisyon da Türkiye'ye ilişkin görüş raporunda, herhangi bir ülkeyle katılım müzakerelerinin, istisnai durumlar dışında, 1993'ten önce başlatılmamasını önermiştir.

Tam üyelik başvurusundan önce AT ile ilişkilerin düzeltilmesi ve ortaklık ilişkisinin yeniden canlandırılması yönünde adımlar atılmış ve ortaklık organlarının faaliyetlerine yeniden başlanmıştır. Bu kapsamda 16 Eylül 1986 tarihinde Ortaklık Konseyi toplanmış ancak Yunanistan'ın olumsuz tutumu nedeniyle somut bir karar çıkmamıştır.

3.2.1.1AET Antlaşmasınının 237. maddesine göre:

« Her Avrupa Devleti Topluluğa üye olmak için başvuruda bulunabilir. Üye olmak isteyen devlet başvurusunu Konseye gönderir. Konsey Komisyonun görüşünü ve üye tam sayısının mutlak çoğunluğuyla karar alacak olan Avrupa Parlamentosunun onayını aldıktan sonra oybirliğiyle karar verir.

Kabul şartları ve bu kabulün işbu Antlaşmada yapılmasını gerektirdiği uyarlamalar Üye Devletlerle başvuran devlet arasında yapılacak bir antlaşma ile belirlenir. Bu antlaşma, kendi anayasal kurallarına göre onaylanmak üzere bütün Akit Devletlere sunulur. »

3.2.1.1AKÇT Antlaşmasınının 98. maddesine göre:

« Her Avrupa Devleti, işbu Antlaşmaya taraf olmak için başvuruda bulunabilir. Antlaşmaya taraf olmak isteyen Devlet Konseye başvurur. Konsey, Yüksek Otoritenin görüşünü aldıktan sonra, oybirliğiyle karar alır ve yine oybirliğiyle katılma şartlarını belirler. Bu katılma, katılma belgesinin işbu Antlaşmanının tevdi edildiği hükümet tarafından alındığı gün yürürlüğe girer. »

3.2.1.3.EURATOM Antlaşması'nın 205. maddesine göre:

« Her Avrupa Devleti, Topluluğa üye olmak için başvuruda bulunabilir. Üye olmak isteyen devlet Konseye başvurur. Konsey Komisyonun görüşünü aldıktan sonra oybirliği ile karar verir.

Kabul şartları ve bu kabulün işbu Antlaşmada yapılmasını gerektirdiği uyarlamalar, Üye Devletlerle Aday Devlet arasında yapılacak bir antlaşma ile belirlenir. Bu antlaşma kendi anayasal kurallarına göre onaylanmak üzere bütün Akit Devletlere sunulur. »

Türkiye'nin tam üyelik başvurusu; AET, AAET ve AKÇT antlaşmalarının katılımı düzenleyen 237, 205 ve 98'inci maddelerine dayanarak yapılmış, Ankara Antlaşmasınının, Türkiye'nin Topluluğa katılımını öngören 28'inci maddesine dayandırılmamıştır. Böylece başvuru, daha önceki girişimlerin aksine bağımsız olarak yapılmış oluyordu.⁹⁵ Bu şekilde, 28. maddenin düzenleniş şekli uyarınca, Türkiye'nin ekonomik durumunun tam üyeliğe henüz hazır olmadığı ya da ortaklığa atfen başvuru kararını tek başına alamayacağı yönünde, AT'den kaynaklanabilecek itirazların etkisiz kalması amaçlanmıştır.

---

⁹⁵ İbrahim Canbolat, **Türkiye-AB İlişkileri**, Boyut Yayınevi, Ankara, s.34-35.

3.2.2.Gümrük Birliği

Gümrük Birliği, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında kendi başına bir ekonomik entegrasyon hareketi olarak değerlendirilmemektedir. Ortaklık ilişkilerinin ekonomik dayanagını teskil etmekte, dolayısıyla Gümrük Birliği, Türkiye için salt bir ekonomik entegrasyon hareketi olarak değerlendirilmemekte, Ortaklık metinlerinde de ifade bulduğu gibi Türkiye'nin Avrupa Entegrasyonunun bir aşaması olarak algılanmaktadır. 1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesi ile Ortaklık ilişkilerinde Ankara antlaşması'nın 5'inci Maddesi gereği son döneme geçilmiştir.⁹⁶

Taraflar arasında Gümrük Birliğine geçilmesi kararının ardında, Komisyon'un Türkiye'nin tam üyelik başvurusunun kabul edilmemesi yönündeki görüşünün doğuracağı tepkileri yatıştırmak ve süreci zamana yaymak amacını taşıyan önerilerinin etkisi gözlenmektedir. Söz konusu görüş raporunda, Türkiye'nin « tam üyeliğe ehil bir ülke » olduğunu ifade edilmekte ve de Ankara Antlaşması'na dayanan ortaklık ilişkisine işlerlik kazandıracak öneriler ortaya koyulmaktadır.⁹⁷

Bu kapsamda Komisyonca 6 Haziran 1990 tarihinde; gümrük birliği'nin tamamlanması, mali işbirliğinin yeniden başlatılması, sınai ve teknik işbirliğinin güçlendirilmesi, siyasi ve kültürel bağların arttırılması önerilmiştir. Bu sayede, Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna olumsuz yanıt verilmesi karşılığında, ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesi yolu seçilmiştir. Bakanlar Konseyi, 5 Şubat 1990'da aldığı kararla Komisyon görüşünü aynen benimsemiştir. Ancak 26-27 Haziran 1992'de yapılan Lizbon Zirvesi'ne kadar sözkonusu işbirliği paketinin hayata geçirilmesine yönelik herhangi bir adım atılmamıştır. Lizbon Zirvesi'nde ise Türkiye ile ilgili olarak, 1963 tarihli ortaklık antlaşması çerçevesinde ilişkilerin en yüksek düzeyde siyasi diyalogu da içerecek biçimde geliştirilmesi ve işbirliğinin

⁹⁶ Bilici, ss.94-95.

⁹⁷ Mustafa Aykaç ve Zeki Parlak, **Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri**, Elif Kitabevi, 2002, ss.103-105.

yoğunlaştırılması kararlaştırılmıştır. Ancak buna rağmen, tam üyelik başvurusuna ya da katılıma hazırlığa ilişkin hiçbir atıfta bulunulmamıştır.⁹⁸

O dönem için Türkiye ile ilişkiler; gümrük birliği, arttırılmış işbirliği ve diyalog terimleri ile ifade edilmekte, böylelikle tam üyelik başvurusuna rağmen MDAÜ'ler, Kıbrıs ve Malta'dan farklı bir kategoride değerlendirilmektedir⁹⁹.

Lizbon Zirvesi' kararlarının ardından 9 Kasım 1992'de yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında taraflar, 1970 tarihli Katma Protokolde öngörüldüğü şekliyle 31 Aralık 1995'e kadar, bir Gümrük Birliği kurulması kararlaştırılmıştır. Bu dönemde Türkiye ile ilişkiler ortaklık temelinde bir işbirliği olarak görülmekte ve çerçevesi Gümrük Birliği ile sınırlandırılmaktadır¹⁰⁰.

Aynı tarihte MDAÜ'lere tam üyelik perspektifi verirken, Türkiye ile ilgili olarak ortaklık antlaşmasına atıf yapılmaktadır.

Bu kapsamda, 31 Aralık 1995 itibarıyla sınai mallarda tüm gümrükleri ve miktar kısıtlamaları kaldırılmış, taraflar Gümrük Birliği'nin tamamlanması kararı Ortaklık Konseyinin 6 Mart 1995'teki toplantısında alınmış ve ardından 13 Aralık 1995'te AP'nin onay vermesiyle AT-Türkiye arasındaki Gümrük Birliği 1 Ocak 1996'dan itibaren yürürlüğe girmiştir.

Böylelikle; Türkiye tarafından, Topluluğa tam üyeliği kolaylaştıracak bir basamak olarak görülen Gümrük Birliği gerçekleştirilmiştir. Topluluk yönünden ise Gümrük Birliği, Türkiye'nin tam üyelik talebini kesin olarak reddetmeden zamana yayma politikasının bir aracı olarak değerlendirilmiştir. Bunun bir sonucu olarak da, Komisyon'un Gündem 2000 Tebliği ve ardından yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde alınan kararlarda Türkiye'nin yeni genişleme sürecine dahil edilmeyeceği kesinlik kazanmış, Topluluk kendisi açısından Türkiye ile ilişkilerindeki işbirliği düzeyini

---

⁹⁸ Akman, s.37.

⁹⁹ Mehmet Ali Birand, **Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999**, 10.Baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2000 , s.481.

¹⁰⁰ Karluk, s.83; Birand, ss.481-482.

yeterli görmüştür. Bu doğrultuda 15-16 Aralık 1995'teki Madrid Zirvesi'nde MDAÜ'ler, Kıbrıs ve Malta ile ilgili kararlar alınırken, Türkiye, AB'nin gelecekteki beş yıllık siyasi gündemi içinde diyalog, işbirliği ve ortaklığın sürdürüleceği Birliğe komşu ülkelerden biri olarak nitelendirilmiştir.¹⁰¹

3.2.3.Zirveler

3.2.3.1.Lüksemburg Zirvesi

Komisyonun, 16 Temmuz 1997 açıkladığı MDAÜ'lerin üyelik başvurularına ilişkin görüş raporları ile genişleme stratejisine yönelik önerilerini içeren Gündem 2000 belgesinde; Türkiye, yeni genişleme sürecindeki adaylardan biri olarak sayılmayarak diğer aday ülkelerden ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.¹⁰² Bir kez daha 1989 tarihli Komisyon görüş raporuna atıf yapılarak, Türkiye'nin tam üyeliğe ehil olduğu teyit edilmiştir. Ayrıca, Türkiye'ye diğer aday ülkelerle aynı objektif standart ve kriterlerin uygulanacağı vurgulanmıştır.¹⁰³

Belgede bir yandan Türkiye'ye yönelik siyasi içerikli eleştirileri yinelenirken¹⁰⁴, diğer yandan ise AB'nin, Türkiye'nin sorunlarını aşmasında destek olması ve Birlikle daha yakın bağlar kurmasını teşvik etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ancak daha yakın ilişkilerin kapsamını açmamış, Türkiye ile giderek artan işbirliğinin, ortaklık antlaşması ve Gümrük Birliği temeline dayanması gerektiğini belirtmiştir.

Türkiye ile gelecekteki ilişkilerin gelişimi üzerine, Komisyonun hazırladığı "Reflection Paper" adlı tebliğdeki önerilere dikkat çekilmektedir. Komisyondan, 24 Mart 1997'de Apeldoorn'da yapılan gayri resmi Konsey toplantısında, Türkiye ile ilişkilerin Gümrük Birliği çerçevesinde geliştirilmesi konusunda hazırlanması istenen

---

¹⁰¹ Erwan Lannon ve Joel Lebullenger, **Les Defis d'une Adhesion de la Turquie a l'Union Europeenne**, Bruylant, Brüksel, 2006, ss.243-246.

¹⁰² Birand, ss.500-501.

¹⁰³ Michael J.Baun, **A Wider Europe: The Process and Politics of European Union Enlargement**, Lanham, Rowman and Littlefield Publishers, 2000, s.93-94.

¹⁰⁴ Karluk, s.83.

tebliğ, Gündem 2000 ile aynı tarihte Komisyonca açıklanmıştır. Söz konusu tebliğde, siyasi ve ekonomik alanda yerine getirilmesi gereken koşullarda ilerleme sağlanması kaydıyla Türkiye ile ilişkilerin Gümrük Birliği çerçevesinde ilerletilmesi uygun görülmüştür. Ayrıca Komisyon, istenilen ilerlemelerin sağlanabilmesi için AB'nin Türkiye'ye mali yardım yapması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁰⁵

Gündem 2000 belgesinde, Komisyon'un 1989 tarihli raporu dorultusunda bir politika izlenerek; Türkiye, tam üyelik hedefine rağmen, önemli ve iyi ilişkiler kurulması ve sürdürülmesi gereken bir ortak olarak görülmeye devam edilmiştir.

Türkiye ise, Gündem 2000'deki önerileri yeterli bulmayarak müzakere açılması öngörülen aday ülkeler arasında sayılmamasına tepki göstermiştir. Bu bakımdan, Komisyonun Türkiye ile ilişkilerin, gümrük birliğinin ötesinde geliştirilmesi için sunduğu programda tam üyeliğe açık bir atıf yapılmaması Türkiye'nin genişleme sürecinden dışlanma kaygısını temelsiz olmadığını kanıtlar niteliktedir.

13 Aralık 1997'de gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi'nde, Türkiye tam üyeliğe ehil olarak görülmekle birlikte, öngörülen siyasi ve ekonomik koşulları henüz karşılamadığı gerekçesiyle genişleme sürecine dahil edilmemiştir. Gündem 2000 belgesi ve Lüksemburg zirvesinde Türkiye'ye diğer aday ülkelerle aynı kriterlerin uygulanacağı belirtilmesine rağmen, Türkiye, MDAÜ'ler ve Kıbrıs'ı kapsayan yeni katılım sürecinden resmen dışlanmıştır.

Konsey, Türkiye'yi her alanda AB'ye yakınlaştırarak üyeliğe hazırlayacak bir strateji öngörmektedir. Söz konusu strateji Ankara Antlaşması'nın 28. maddesine dayandırılarak; Ankara antlaşması'nın sağladığı olanakların geliştirilmesi, taraflar arasındaki Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesi, mali işbirliğinin uygulanması, Birlik müktesebatının benimsenip uygulanması ve Türkiye'nin AB'nin belli program ve kuruluşlarına katılımının sağlanması gibi önerileri içermektedir. Bu sayede ilk kez bir

---

¹⁰⁵ İsmail Cem, **Avrupa'nın « Birliği » ve Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, ss.53-57.

Konsey zirvesi kararında, Ankara Antlaşması'nın 28. maddesine atıf yapılmıştır.¹⁰⁶

Lüksemburg Zirvesi kararlarıyla Konsey, Türkiye'ye süresi belirsiz ve içi doldurulmamış bir tam üyelik perspektifi sunmuştur. Genişleme sürecinden dışlanan Türkiye'nin diğer aday ülkelerle aynı objektif kriterlere göre değerlendirilmediği kanısı güçlenmiştir.

Bu tepkisine karşın Türkiye, tam üyelik başvurusunu geri çekmemiş ve Gümrük Birliği'nin sürdürülmesi kararını uygulamıştır.¹⁰⁷

Bu sırada, Avrupa Konferansı 12 Mart 1998'de Londra'da toplanmıştır. Konferans öncesinde AB Dönem başkanı İngiltere ve AB Komisyonu, Türkiye'ye yönelik daha kapsamlı bir gümrük birliği antlaşması teklifi ile tarım, sanayi, hizmet sektörü alanlarında işbirliğinin artırılmasını önerisinde bulunmuşlardır. Ancak Türkiye söz konusu önerileri ve Konferansa katılmayı reddetmiştir.¹⁰⁸

3.2.3.2.Helsinki Zirvesi

10-11 Aralık 1999 tarihleri arasında gerçekleştirilen Helsinki Avrupa Konseyi Zirvesi'nde Türkiye, Avrupa Birliği'ne tam üye aday olarak kabul edilmiştir.¹⁰⁹

Konsey, Avrupa stratejisi kapsamında hazırlanacak bir ön katılım stratejisi ile Türkiye'deki reform sürecinin destekleneceğini ayrıca söz konusu stratejiye güçlendirilmiş siyasi diyalog, Kopenhag siyasi kriterleri ve insan hakları konularının dahil edileceğini belirtmiştir.

Helsinki Zirvesi Sonuç bildirgesi'nin 4, 9 ve 12'nci maddeleri Türkiye'nin adaylığı ile ilgili bölümleri içermektedir

¹⁰⁶ Karluk, s.90; Can Baydarol, **Avrupa Birliği'nin Genişlemesi**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara, 1998, s.323.

¹⁰⁷ Baun, s.99; Karluk, s.92.

¹⁰⁸ Hale O.Hatipoglu, **Lüksemburg Çıkmazından Helsinki Dönemecine**, Foreign Policy, Yıl : 2, Sayı : 6, Yaz 1999, s.88-89.

¹⁰⁹ Sanem Baykal, Tuğrul Arat, **AB'yle İlişkiler, Türk Dış Politikası Cilt II**, Baskın Oran (ed.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2001., s.351-352.

Bildirgenin dördüncü maddesi uyarınca:

« Avrupa Konseyi on üç aday ülkenin üyelik sürecine eşit bir temelde katıldığını teyid eder. Aday ülkeler AB'nin antlaşmalarla belirlenen değer ve amaçlarına uymakla yükümlüdür. Bu bağlamda Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin, antlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi ilkesini vurgular ve her aday ülkenin sınır sorunlarını ve ilgili diğer antlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi ilkesini vurgular ve her aday ülkeyi sınır sorunlarını ve ilgili diğer antlaşmazlıklarını çözmek için her türlü çabayı göstermeye davet eder. antlaşmazlıkların belirli bir süre içinde çözülememesi durumunda aday ülkeler sorunlarını Lahey Uluslararası Adalet Divanı'na götürmelidir. Konsey, ilgili sorunların çözümünü desteklemek için en geç 2004 yılının sonundan sonra, var olan durumu gözden geçirecektir. Avrupa Konseyi, Kopenhag Kriterleri'ne uyumun üyelik görüşmelerinin başlatılması için önkoşul olduğunu ve bu kriterlere uymanın Birliğe girmenin temelini oluşturduğunu anımsatır. »

1. maddede ise şu ifadelere yer verilmektedir:

« Avrupa Konseyi, Türkiye'deki son olumlu gelişmelerden ve Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerine uyum çerçevesinde reformları sürdürme niyetinde olmasından memnunluk duyar. Türkiye'ye diğer aday ülkelere uygulanan aynı ölçütler uygulanacaktır. Diğer aday ülkeler gibi Türkiye de tam üyelik öncesi stratejisinden yararlanacaktır.

Bu strateji, insan hakları alanında ilerleme sağlanması ve 4.madde ile 9.maddenin a paragrafındaki siyasal kriterlerin yerine getirilmesine yönelik geliştirilmiş siyasal diyalogu da kapsayacaktır. Türkiye tüm AB programlarına ve ajanslarına katılım fırsatına sahip olacak ve katılım süreci çerçevesinde aday ülkelerle birlik arasındaki toplantılara katılabilecektir. »

Helsinki Zirvesi sonunda, Türkiye'ye ilk kez ve açıkça tam üyelik perspektifi sunulmakta ve tam üyeliğin, her iki tarafın da ortak hedefi olduğu açıkça ortaya konulmaktadır. Tam üyelik hedefinin somutlaşacağına ilişkin olarak 12. paragrafta öngörülen katılım öncesi strateji ve bunun için dolduran katılım ortaklığı, mali yardım ve topluluk program ve ajanslarına katılım gibi unsurlar da bu perspektifin sağlam bir temele oturduğunu kanıtlamaktadır.¹¹⁰

Türkiye'nin aday ülke olarak ilan edilmesinin ardından Komisyon, Katılım Öncesi Stratejisinin en önemli unsuru olan Katılım Ortaklığı Belgesini 8 Kasım 2000 tarihinde açıklamıştır.

Helsinki Sonuç Bildirgesi'nde Türkiye için diğer aday ülkelere olduğu gibi bir katılım ortaklığı hazırlanması öngörülmüştür. Katılım Öncesi Stratejisinin en önemli aracı olan Katılım Ortaklığı, bir taraftan üyeliğe hazırlanma sürecinde aday ülke tarafından kısa ve orta vadede asama kaydedilmesi gereken öncelikli alanları ortaya koyarken, diğer taraftan katılım öncesi strateji kapsamında söz konusu uyum çalışmalarına verilecek mali desteğin de çerçevesini çizmektedir.¹¹¹

3.2.3.3.Nice Zirvesi

Zirvede, AB'nin genişlemesi konusunda gerekli hukuki zemin oluşturulmuş, nitelikli çoğunluk oylama sisteminin kapsamı genişletilmiştir. Ancak Türkiye, yeniden oluşturulan kurumsal yapıya, katılım müzakerelerine henüz başlamadığı gerekçesiyle dahil edilmemiştir.

AB Dönem Başkanı Fransız Dışişleri Bakanı Hubert Verdine, Türkiye'ye belgede yer verilmemesini 10 Aralık 2000'deki basın toplantısında şu şekilde açıklamıştır:

“ Türkiye'nin konumu diğer aday ülkelerindekinden farklı. Çünkü diğer

---

¹¹⁰ Karluk, s.137.

¹¹¹ Bilici, ss.96-97.

adaylarla üyelik müzakereleri başlamış bulunuyor. Türkiye farklı, özel ve ayrı bir duruma sahip. Helsinki’de Türkiye’ye adaylık statüsü tanındı.

Antlaşma uyarınca, AB içinde sekizden fazla üye ülke, kendi aralarında uzlaşmaya vardıkları takdirde bu ülkeler diğer ülkeleri beklemeksizin, kendi aralarında ve seçtikleri konularda daha yakın işbirliği ve bütünleşmeye gidebileceklerdir. Ancak, savunma konuları “güçlendirilmiş işbirliği” dışında bırakılmıştır.¹¹²

3.2.3.4.Kopenhag Zirvesi

12-13 Aralık 2002 tarihinde yapılan Avrupa Konseyi Kopenhag Zirvesi sonuç bildirisinde Türkiye ile ilgili olarak, Aralık 2004'deki Avrupa Konseyi Zirvesi'nde verilecek olan, Komisyon raporu ve tavsiyesi üzerine, Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin karşılandığına karar verilirse, Avrupa Birliği'nin Türkiye ile katılım müzakerelerini gecikmeksizin başlatacağı belirtilmiştir.¹¹³

Kopenhag Zirvesi'nin ardından yayınlanan Başkanlık Bildirisi'nin 18. maddesinde:

« Avrupa Konseyi, Türkiye'nin diğer aday ülkelere uygulanan kriterler temel alınarak Birliğe katılacak olan bir aday ülke olduğunu belirten 11 Aralık 1999 tarihli Helsinki kararını hatırlatmaktadır. Konsey, özellikle Katılım Ortaklığı Belgesi'nde belirtilen birçok öncelikli alanı kapsayan yasa paketleri ve bunları takiben gerçekleştirilen uygulamaya yönelik tedbirler olmak üzere, Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini karşılama yönünde attığı adımları memnuniyetle karşılamaktadır. Birlik, yeni Türk hükümetinin reform yolunda atılacak adımlar konusundaki kararlılığını görmekte ve hükümeti, özellikle siyasi kriterler alanındaki eksiklikleri hem yasal alanda hem uygulamada gidermesi için teşvik etmektedir.

¹¹² Füsun Arsava , **Nice Antlaşmasının Getirdikleri**, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi,Cilt: 1, Sayı 2, Ankara, 2002, s.2-9.

¹¹³ İKV Bülteni, 1-15 Aralık 2002, s.12.

Birlik, 1993 yılında Kopenhag'da karara bağlanan siyasi kriterlere göre, üyeliğin gerçekleşmesi için aday ülkenin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunmasına saygıyı sağlayacak istikrarlı kurumları yerleştirmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. » ifadelerine yer vermektedir.

19. maddede ise:

« Birlik, Türkiye'yi reform sürecini hızla sürdürmesi yönünde teşvik etmektedir. Eğer Aralık 2004'deki Avrupa Konseyi, Komisyon raporu ve tavsiyesi üzerine Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterlerini karşıladığına karar verirse, Avrupa Birliği, Türkiye ile katılım müzakerelerini gecikmeksizin başlatacaktır. »

20. maddede ise:

“Türkiye'nin AB üyeliği yolunda desteklenmesi amacıyla, Türkiye'nin katılım stratejisi güçlendirilecektir. Komisyon, gözden geçirilmiş bir Katılım Ortaklığı Belgesi için öneri sunmaya ve yasal inceleme sürecini güçlendirmeye çağrılmaktadır. Buna paralel olarak, AB-Türkiye Gümrük Birliği genişletilmeli ve derinleştirilmelidir. Birlik, Türkiye'ye yaptığı katılım öncesi mali yardımı önemli ölçüde arttıracaktır. Bu yardım, 2004 yılından itibaren, bütçeden "katılım öncesi giderleri" başlığı altında karşılanacaktır. »

3.2.3.5.Brüksel Zirvesi

16-17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilen AB Zirvesi sonuç bildirgesinde¹¹⁴, Türkiye'ye genişleme başlığı altında yer verilmiştir. Zirve sonuçları gereği; Türkiye ile üyelik müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinde başlanacaktır. Avrupa Konseyi, Türkiye'nin diğer aday ülkelerle aynı kriterler temelinde

¹¹⁴ AB Brüksel Zirve Sonuç Bildirisi, (16-17.12.2004)
http://www.belgenet.com/arsiv/ab/brukselzirve_122004.html (17.03.2008)

değerlendirilecek bir aday ülke olduğuna ve Aralık 2004 Zirvesi'nde; AB Komisyonu raporu ve tavsiyesi temelinde, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar verilmesi halinde, gecikmesizin müzakerelere başlanacağı yönünde daha önce alınmış Konsey kararlarına atıfta bulunmaktadır.

Avrupa Konseyi Türkiye'nin, yeni üyelerin katılımını göz önüne alarak, Ankara Antlaşması'nın adaptasyonuna yönelik protokolü imzalama kararını memnuniyetle karşıladığını belirtmektedir.

3.2.4. 2004 Etki Raporu Ve Komisyon Tavsiyesi

3.2.4.1.Etki Raporu

Avrupa Komisyonu 6 Ekim 2004 tarihinde Türkiye için açıkladığı ilerleme Raporu ile birlikte değerlendirilmek üzere, Türkiye'nin muhtemel AB üyeliğinin etkilerini analiz eden bir rapor yayımlamıştır.¹¹⁵ Etki raporuna göre:

- Nüfusu, büyüklüğü, coğrafi konumu, ekonomik, güvenlik ve askeri potansiyeli gibi sebeplerle Türkiye'nin AB üyeliği önceki genişlemelerden farklı olacaktır.
- Türkiye halihazırda radikal bir değişim sürecinden geçmekte olup, bu sürecin devamı durumunda, özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü gibi temel değerlere bağlı olan, çoğunluğu Müslüman, model bir ülke olacaktır.
- Türkiye'nin AB üyeliği Türk ekonomisinin büyüklüğü ve halihazırda mevcut ekonomik entegrasyon göz önüne alındığında AB ekonomisi üzerinde küçük fakat olumlu bir etki yaratacaktır. Katılım müzakerelerine başlanması, Türkiye'nin makroekonomik istikrarı sağlama, yatırım ve büyümeyi teşvik etme çabalarını destekleyecektir. Bu varsayımlar altında, Türkiye'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının AB ortalamasından daha hızlı büyümesi

¹¹⁵ AB Komisyonu Türkiye Raporu, (6.10.2004),
<http://www.belgenet.com/arsi/v/ab/rapor2004-03.html> (17.03.2008)

beklenmektedir.

- Türkiye, AB üyeliği sonrası gerek Ortak Tarım Politikası, gerekse bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi kapsamında, mevcut kuralların devamı halinde, önemli miktarda AB fonundan yararlanabilecektir.
- Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin sonucunda göç akımlarının, AB iş piyasasına olumsuz etkisini önlemek için uzun geçiş dönemlerinin uygulanması düşünülebilecektir. Türkiye'nin nüfus dinamikleri yaşanan AB toplumunun olumsuz sonuçlarını giderebilecektir. Bu bağlamda, AB Türkiye'de eğitim ve öğretime yapılan yatırım ve reformları desteklemede önemli menfaatlere sahiptir.
- Ortak Tarım Politikasına başarı ile katılım sağlamak için Türkiye'nin, kırsal kalkınması ve idari kapasitesinin güçlendirilmesi yönünde çaba sarf etmesi gerekmektedir.
- Türkiye'nin AB'ye üyeliği Birlik için, enerji yollarının güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olacaktır.
- Türkiye'nin üyeliği sonucu gerçekleşecek bütçe transferleri 2025 yılında 22.1 milyar Euro ile 33,5 milyar Euro arasında olacaktır. Türkiye'nin 2025 yılında AB bütçesine katkısının 5.6 milyar Euro olacağı varsayıldığında AB'ye net maliyet 16.5 ile 27.9 milyar Euro arasında gerçekleşecektir.

3.2.4.2.Komisyon Tavsiyesi

Komisyon'un tavsiye raporunda şu hususlar öne çıkmaktadır:

- Reformlarda kaydedilen gelişmeler ışığında ve Türkiye'nin ilgili mevzuatı uygulamaya koyması durumunda Komisyon, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterince yerine getirdiğini düşünmekte ve katılım müzakerelerinin başlatılmasını önermektedir.
- Türkiye'nin AB'ye katılım süreci; sonucu önceden garanti edilemeyecek ucu açık bir süreçtir. Müzakerelerin sonucundan bağımsız olarak AB ve Türkiye ilişkileri Türkiye'nin Avrupa yapılarına tam olarak bağlı kalmasını garanti altına alacak şekilde devam etmelidir.

- AB ile Türkiye arasında sorunsuz bir bütünleşmeye imkan verecek koşulların oluşması için kayda değer bir zamana ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu süreç, hem AB'nin uyum ve etkinliğinin korunması hem de Türkiye'nin kalkınma düzeyiyle uyumlu olmayan politikaları uygulama zorunluluğuyla karşı karşıya kalmaması için gereklidir.
- AB'nin temel prensipleri olan özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı, temel özgürlüklerin korunması ve hukukun üstünlüğü konularında ciddi ve sürekli ihlallerin olması durumunda, AB Komisyonu, Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Anayasası'na dayanarak, müzakerelerin askıya alınmasını tavsiye edecektir. Konsey, bu yöndeki bir tavsiye üzerine, nitelikli çoğunlukla karar verecektir.
- Katılım müzakereleri, kararların oybirliğiyle alınacağı bir Hükümetlerarası Konferans kapsamında yürütülecektir. Müzakerelerin resmen açılmasının hemen ardından, Komisyon müktesebatın incelenmesine dayanan tarama sürecini başlatacaktır. Tarım, yapısal politikalar ve kişilerin serbest dolaşımı gibi alanlar uzun geçiş süreleri ve/veya spesifik önlemler uygulanmasını gerektirebilecektir. Müzakerelerin hızı ve seyri, sadece Türkiye'nin gösterdiği uyum düzeyine bağlı olmayacak, AB'nin yeni üyeleri kabul etme kapasitesi, bazı alanlarda kendini hazırlama ihtiyacı ve Avrupa entegrasyonunun devamlılığının sağlanması gereği de dikkate alınacaktır.

3.2.5. Müzakere Çerçevesi

16-17 Aralık 2004 tarihli Zirve toplantısında Avrupa Konseyi, Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması kararını almıştır. Bu kapsamda, Avrupa Komisyonu Konsey'e sunulmak üzere Türkiye hakkında 29 Haziran 2005 tarihinde müzakere çerçevesini kabul etmiştir.¹¹⁶

Lüksemburg zirvesi öncesinde imtiyazlı ortaklık konusundaki ısrarından vazgeçen Avusturya'nın Başbakanı Wolfgang Schüssel, çerçeve belgede yer alan "hazmetme kapasitesi" ile Türkiye'ye üyelik için ek koşul getirildiğini savunarak,

¹¹⁶ DPT, Müzakere Çerçeve Belgesi, (Ekim 2005)
<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/muzakere/cerceve.pdf> (15.03.2008)

birliğin yeni üyeleri hazmetme kapasitesinin bundan sonraki genişlemeler için de emsal teşkil edeceğini açıklamıştır. Schussel ayrıca, “Katılım müzakerelerinin geri dönüşü olmayan otomatik bir mekanizmanın başlangıcı sayılmayacağını kayıtlara geçirdik” ifadesini de kullanmıştır. Avusturya Dışişleri Bakanı Ursula Plassnik de, “hazmetme kapasitesi”yle ilgili ifadenin ülkesinin başarısı olduğunu fakat bir ön koşul olmadığını söylemiş ve Türkiye’nin üyeliğine karşı olmadıklarını, ancak ülkesinin müzakere sürecine ilişkin bazı şartları belirlemek için titiz davrandığını ifade etmiştir. Bu bağlamda imtiyazlı ortaklık önerisinden vazgeçmelerinin başarısızlık olmadığını vurgulayan Plassnik, Türkiye’nin üye olması için, AB’nin Kopenhag Kriterleri’ni yerine getirmesi gerekeceğini de hatırlatmıştır.

Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer ise, Türkiye’nin müzakerelere başlamasını “Avrupa Birliği kazandı” sözleriyle değerlendirmiştir. Fischer, “Türkiye artık Brüksel’in kapısında değil, AB’nin içinde” diyerek, Müzakere Çerçeve Belgesi’nde, Türkiye’ye 17 Aralık’tan verilen sözlerden öte yeni unsurlar bulunmadığını ve Türkiye’ye 1963 yılında verilen sözün nihayet tutulduğunu belirtmiştir. Fischer ayrıca, Türkiye’yi uzun bir müzakere sürecinin beklediğini, ama sürecin olumlu geçeceğine inandığını ifade etmiştir.

Fransa Başbakanı Dominique de Villepin, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki müzakerelerin sonunda imtiyazlı ortaklık da dahil olmak üzere her seçeneğin gündemde olduğunu söylemiş ve “Kimse bugünden müzakerelerin sonucunun ne olacağını söyleyemez, bütün seçenekler gündemde, imtiyazlı ortaklık da buna dahil” açıklamasında bulunmuştur. Aynı konuda, Fransa Dışişleri Bakanı Philippe Douste-Blazy de, müzakerelerin “ucu açık” doğasına dikkat çekerek, müzakerelerin otomatik olarak üyelik anlamına gelmediğini belirtmiştir. Fransız Bakan, insan hakları veya temel özgürlüklerin ihlali durumunda müzakerelerin durdurulacağını kaydetmiş ve “Fransa, iki şeye uymaya çalıştı: Bir taraftan yükümlülükleri, diğer taraftan Fransız kamuoyunun endişelerini göz önüne almak istedi” demiştir.¹¹⁷

---

¹¹⁷ Karluk, s.984.

İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw ise, Lüksemburg'da düzenlediği basın toplantısında 3 Ekim'in tarihi bir gün olduğunu belirterek, Müslüman ve laik bir ülkenin AB'ye katılımının "Birlikte yaşanabileceğinin ve çalışılabileceğinin bir kanıtı" olacağını söylemiştir. Straw, "Böylesine büyük bir ülkeyi AB'nin içine almak, böylesine kritik bir dönemde iki büyük dini bir araya getirmek bir medeniyetler çatışmasının olmadığını kanıtlayacaktır." fadesini kullanmıştır. Straw ayrıca, Türkiye'nin, Avrupa'nın güvenliğinde kilit rol üstlenmiş bir ülke olduğunu, yasadışı insan kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı ve sınır ötesi suçlarla mücadelede de Türkiye'nin önemli rolünün bulunacağını altını çizmiştir. Straw, yaklaşık bin yıldır, Avrupa ve Asya arasındaki sınırların çatışma ve kanla çizildiğini belirterek, Türkiye'yle üyelik müzakerelerine başlayan Avrupa Birliği'nin, bir Hıristiyan Kulübü olmadığını da gösterdiğini söylemiştir.

Komisyonun genişlemeden sorumlu üyesi Olli Rehn ise, "Adil bir oyun oldu. Kriterleri yerine getirme sırası Türkiye'de" şeklinde konuşmuştur. Rehn ayrıca, AB'nin istikrarlı ve demokratik bir Türkiye'ye ihtiyacı olduğunu da söylemiş ve Türkiye ile müzakerelerin açılması yönünde alınan sonuçtan memnun olduklarını belirterek, "Diğer ülkelere hangi şartlar uygulandıysa, Türkiye'ye de aynı şartlar uygulanacak. Yeni bir şart öne sürülmeyecek" diye konuşmuştur.

Güney Kıbrıs Rum yönetimi lideri Tasos Papadopoulos ise, Türkiye'nin müzakere masasına oturmakla Kıbrıs Rum Yönetimi'ni fiilen tanımış olduğunu savunmuştur. Yasal tanımının gerçekleşmesi için Ankara'nın müzakere sürecinde büyük çaba sarfedileceğini kaydeden Papadopoulos, Türkiye'nin müzakere sürecinde veto hakkını saklı tuttuklarına işaret ederek, veto kartını kullanıp kullanmayacaklarını ise, gelişmelere göre belirleyeceklerini söylemiştir. Rum lider, Rum uçaklarıyla gemilerinin Türk limanlarına hareket etmesinin gündemde olduğunu, ancak bunun için ek protokolün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylanmasını beklediklerini de belirtmiştir.

Avrupa Birliği-Türkiye Karma Parlamento Komisyonu Eşbaşkanı Joost Lagendijk, Avusturya'nın Müzakere Çerçeve Belgesi sırasındaki tutumunu sert bir

dille eleştirmiş ve “AB böyle çalışmaya devam edemez” diyerek, Avusturya’nın bir cümle için 30 saat müzakere edilmesine neden olmasından utanmış olduğunu belirtmiştir. Avrupa’nın bu şekilde önemli kararlar alamayacağını kaydetmiştir.

Bu noktada Fransa'nın tutumunu irdelemek yararlı olacaktır. Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, Türkiye'nin müzakerelere başlamasıyla ilgili olarak, “Kim bugün Fransızların 15 yıl sonra ne diyeceğini söyleyebilir? Çocuklarımıza barış ve demokrasinin kök saldığı geniş bir alan bırakmak istiyoruz” ifadesini kullanmıştır. Her ne kadar Chirac yönetimi, Türkiye'ye verilmiş sözlerin tutulması ile Fransız halkının hassasiyetleri arasında bir denge gözetmeye çalışsa da dönemin içişleri bakanı ve iktidardaki Halk Hareketi Birliği¹¹⁸,nin lideri ve Nicolas Sarkozy, Türkiye'yle müzakerelerin başlamasına itirazının olmadığını, ancak müzakerelerin sonucunun tam üyelik olmayabileceğini söylemiş ve Partisinin Türkiye'ye üyelik yerine imtiyazlı ortaklık önerdiğini hatırlatarak, müzakerelerin nasıl sonuçlanacağına Fransızların referandumda karar vereceğini vurgulamıştır. Sarkozy ayrıca, Türkiye karşıtlığı yapmadığını ama birliğin çok büyümesi halinde kendi içinde bütünleşmesinin çok zorlaşacağını kaydederek cumhurbaşkanlığı döneminde izleyeceği politikanın ipuçlarını vermiştir.

İngiltere Başbakanı Tony Blair ise müzakerelerin başlamasına ilişkin olarak, AB dönem başkanı ülke olarak hedeflerinin, Türkiye ile müzakerelerin başlamasını sağlamak olduğunu belirterek, bu hedefin başarıldığını, Türkiye'nin, bütün diğer AB üyesi ülkelerle aynı kriterlere tabi tutulacağını belirtmiştir. Avrupa'nın değişik yerlerindeki bu konuya ilişkin kaygı ve endişeleri anladığını belirten Blair, “AB için büyük bir değişim bu. Bu konuda kuşku yok. Endişeleri ve kaygıları anlamak lazım. Önümüzde bu kaygıları endişeleri yok etmek için bir süre olacak” demiştir.

Sonuç olarak, Komisyon Başkanı Jose Manuel Barroso ise, Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin garanti olmadığını vurgularken, bu durumun her aday için aynen geçerli olduğuna, yani, katılımın hiçbir ülke için otomatik ya da garanti olmadığına, Türkiye'nin Avrupa halklarının hem gönüllerini, hem de zihinlerini fethetmesi

---

¹¹⁸ UMP

gerektiğini, çünkü sonunda Türkiye'nin üyeliğine AB halklarının karar vereceğini söylemiştir.¹¹⁹

AB'de kimi liderlerin üstü kapalı şekilde ifade ettiği model, Atina Üniversitesi profesörü ve ELIAMEP yönetim kurulu üyesi Panayotis K. İoakimidis'in To Vima gazetesine yaptığı açıklamada, basit bir ortaklık bağlantısından daha fazla fakat tam bir kurumsal üyelikten de daha azını ifade eden bir ilişki olarak tanımlamaktadır. İoakimidis'e göre, böylesi bir ortaklık ve üyelik arası statü sadece Türkiye için değil AB üyesi olmak isteyen fakat yakın gelecekte üye olmaları mümkün görülmeyen başka ülkeler için de (örneğin Ukrayna) uygulanabilecektir.¹²⁰

Bu bağlamda müzakere çerçeve belgesi uyarınca:

Müzakerelerin nihai hedefi Türkiye'nin AB üyeliğidir, müzakere sürecinin ucu açıktır ve sonucu önceden garanti edilemez.¹²¹

Özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı, temel haklar ve hukukun üstünlüğü prensiplerinin, ciddi ve sürekli ihlali durumunda üyelik müzakereleri askıya alınabilecektir.

Müzakerelerde kaydedilecek ilerleme ise Kopenhag kriterlerine uyum, Türkiye'nin, komşuları ile olan sınır antlaşmazlıklarını Birleşmiş Milletler kuralları çerçevesinde çözmesi, Türkiye'nin, Kıbrıs probleminin çözümüne yönelik olarak çabalarına devamı ve anılan ülke ile ikili ilişkilerini normallestirmesi, AB-Türkiye Gümrük Birliği'nden kaynaklanan yükümlülükler başta olmak üzere Türkiye'nin Ortaklık antlaşmasından kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesi olarak sıralanmıştır.

---

¹¹⁹ AREM, AB liderlerinin görüşleri www.arem.gov.tr/rapor/basin/ekli_belgeler/3ekim_kavsagi_AB_lider_gorus.pdf (15.03.2008).

¹²⁰ Yunanistan'da 'İmtiyazlı Ortaklık' taraftarı çoğalıyor <http://www.abhaber.com/haber.php?id=21163> (16.03.2008).

¹²¹ Kamuran Reçber, **Tam Üyelik Müzakere Çerçevesinin Analizi**, Alfa Aktüel, İstanbul, 2006, s.5.

Türkiye'ye yönelik olarak, kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar veya tarım gibi alanlarda uzun geçiş süreleri, derogasyonlar, spesifik düzenlemeler veya sürekli korunma önlemleri gündeme gelebilecektir.

Türkiye'nin katılımının ciddi mali sonuçları olabileceğinden, müzakereler ancak 2014 sonrası için, muhtemel mali reformlarla birlikte, Mali Çerçevenin belirlenmesini müteakiben sonuçlandırılabilir. Müzakerelerin hızını Türkiye'nin AB müktesebatını doğru ve etkin uygulama düzeyi belirleyecektir.

3.2.6.Müzakerelerin Tamamlanması

Müzakerelere başlıkları, ilgili başlıktaki müktesebatın aktarılmasına ve uygulanmasına ilişkin somut ve kabul edilebilir bir plan olması durumunda, Hükümetlerarası Konferansta oybirliği ile geçici olarak kapatılmaktadır. Böylelikle, müzakerelerin özünü oluşturan, “herşey üzerinde antlaşma sağlanmadığı sürece hiçbir şey üzerinde antlaşma sağlanmaması” ilkesi gereğince, tarafların ilgili başlıktaki müzakereleri tekrar açma hakkı saklı tutulmaktadır.¹²² Bu sayede, müzakereler sürerken müktesebatta değişikliklere gidilebilmekte ve aday ülkenin taahhütlerini yerine getirme konusunda gerekli önlemleri almama ihtimali ortadan kaldırılmaktadır. Komisyon'un hazırladığı ilerleme raporları ile, açılan ve geçici olarak kapatılan tüm müzakere başlıklarına ilişkin olarak izleme prosedürü uygulanmaktadır. Başlıkların tekrar açılması prosedürü, aday ülkenin taahhütleri ve icraatı arasında önemli ölçüde fark olması halinde istisnai olarak uygulanmaktadır.

3.3. AB'YE KATILIM KOŞULLARI

Avrupa Topluluklarına katılım konusu hem Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran 1951 tarihli Paris Antlaşması'nda, hem de Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (AAET) kuran Roma Antlaşması'nda benzer biçimde düzenlenmiştir. Roma Antlaşması'nın giriş bölümünde, üye ülkelere barış ve özgürlüğü koruma ve güçlendirme, bu idealleri paylaşan öteki Avrupa halklarına da bu çabaya katılma çağrısı yapılmıştır. AKÇT

---

¹²² Reçber, s.91.

Antlaşması'nın 237. ve AAET Antlaşması'nın 205. maddesinde hükme bağlanmıştır. AET Antlaşması'na göre “ her Avrupalı devletin Topluluğa üye olmak için başvurabileceği” hükme bağlanmıştır. Bu bağlamda üyeliğin tek şartını “ Avrupalı bir devlet olmak” unsuru oluşturmakta ve bu özelliğiyle kurucu antlaşmalar, devletler hukuku açısından katılıma açık bir karakter taşımaktadır.

Her ne kadar Kurucu antlaşmada Topluluğa katılım için“ Avrupalı bir devlet olma” şartı getirilmişse de, “ Avrupalı” olma unsurunun nasıl tespit edileceğine yer verilmemiştir. Söz konusu kriteri öncelikle coğrafi açıdan ele almak gerekecektir ki bu, öncelikle Avrupa'nın sınırlarının çizilmesi zorunluluğunu gerektirmektedir. Bugüne kadar Avrupa'nın sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği konusunda resmen bir tanımlamaya gidilmemiştir. Özellikle, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğine karşı çıkan kesimlerce Avrupa'nın coğrafi sınırları tezi sıkça kullanılmakta ve Türkiye'nin küçük bir bölümü haricinde(Trakya) Avrupa kıtasının dışında yer aldığı vurgulanmaktadır. Bu tez yeni olmayıp, Ortaçağ'dan beri Avrupa'nın bütünleşmesi konusunda proje üretenlerin bir çoğu tarafından Türkiye ve Rusya coğrafi olarak Avrupa'ya dahil edilmemiştir. Her ne kadar Avrupa Topluluğu antlaşmalarında Avrupalılık konusunda resmi bir tanımlama yapmaktan kaçınsa da, Fas'ın 8 Temmuz 1987 tarihinde yaptığı üyelik başvurusunu, söz konusu ülkenin Avrupa kıtasında yer almaması gibi coğrafi gerekçeyle reddederek, Avrupalılık konusunda bazı kıstaslara göre hareket ettiğini ortaya koymuştur. Bu noktada Türkiye'nin coğrafi olarak Avrupalı olup olmadığı tartışması, Ankara Antlaşması'nın imzalanmasıyla sona ermiş ve üyelik başvurusuna verilen yanıt başta olmak üzere pek çok zirve kararında Türkiye'nin üyeliğe « ehil » bir ülke olduğunun tekrarlanmasıyla pekiştirilmiştir. Türkiye'nin olası üyeliğinin Kuzey Afrika ülkelerinin Birliğe üyelik başvurularını tetikleyeceği tezinin yanıtı, 1987 yılında Fas'ın başvurusu karşısında Topluluğun tutumu ile zaten verilmiş durumdadır.¹²³

Avrupalılık unsurunun belirlenmesi için ayrıca Avrupa'yı oluşturan kültürel değerlerin incelenmesi gerekmektedir. Söz konusu değerler bütünü; etnik yakınlıklar, dinsel ve tarihi ortak mirasın bir bileşiminden oluştuğu söylenebilir. Bir

---

¹²³ Karluk, s.289.

başka ifadeyle Avrupalılık unsurunun açık tanımını yapmak « Avrupa Kimliğini » belirlemekle yakından ilgilidir ve bu yönüyle Avrupa'nın coğrafi sınırlarını çizmek konusunda olduğu gibi ciddi zorluklar içermektedir. Nitekim Topluluk da bugüne değin Avrupa Kimliği'ni resmen tanımlama yoluna gitmemiştir. Komisyon, 1992 yılında hazırladığı “Europe and the Challenge of Enlargement” adlı raporunda , Avrupalılık kriterine ilişkin olarak, bu kavramın, her biri Avrupa Kimliği'ne katkıda bulunan coğrafi, tarihsel ve kültürel unsurların bileşiminden oluştuğunu ifade etmiş ancak açık bir tanım yapmaktan kaçınmıştır. Komisyon buna gerekçe olarak ise tüm Avrupa uluslarının paylaştığı coğrafi yakınlık, düşünce, değer ve tarihsel etkileşim deneyiminin tek bir formülde açıklanamayacağı görüşünü ileri sürmüştür.¹²⁴

1986 yılında imzalanan ATS ile AT'ye tam üyeliğe ilişkin usuli değişiklikler yapılmıştır ATS'nin 8'inci maddesi uyarınca AET Antlaşmasının 237.maddesinde yapılan değişiklik uyarınca:

“Topluluğa katılım konusunda, Konsey kesin karar almadan önce, Komisyonun görüşünün yanında Avrupa Parlamentosunun onayını da alacaktır.” Böylelikle AB'nin doğrudan seçilen tek organı AP, genişlemeye ilişkin sürece dahil edilmiştir.¹²⁵

Katılım konusundaki ikinci revizyon ise 1992 tarihli Maastricht ya da diğer adıyla Avrupa Birliği Antlaşması yapılmıştır. Söz konusu antlaşmanın « O » maddesi ile Birliğe katılım hükmüne bağlanmıştır. Söz konusu maddede 237. maddedeki düzenlemeye paralel şekilde tüm Avrupalı devletlerin Birliğe üye olmak için başvuru yapabilecekleri belirtilerek, başvurunun işleme konulmasında izlenecek prosedür ortaya konulmuştur. Maddenin ikinci paragrafında ise katılımın gerçekleşmesi sırasında izlenecek olan yasal yöntem düzenlenmiştir. Böylelikle, artık genişleme AT'ye değil, ABA ile kurulan AB'ye katılım anlamına gelmektedir. “O” maddesinin yürürlüğe girmesiyle Topluluklara katılıma ilişkin AET, AAET ve AKÇT Antlaşmalarının sırasıyla 237. , 205. ve 98. maddeleri de yürürlükten kalkmış ve

---

¹²⁴ Karluk, s.68-69.

¹²⁵ Mehmet Genç, **Avrupa Topluluklarının Kurumsal ve Hukuksal Yapısı** , Bursa , Uludağ Üniversitesi Yayınevi, 1993, s.145.

katılım mevzuatı tek bir çatı altında toplanmıştır. Artık üyelik başvuruları üç Topluluğa değil, sadece Avrupa Birliğine yapılmaktadır. Ayrıca Konsey tarafından, üyelik için Avrupalı devlet olma şartına ek olarak, demokrasi kriterinin de katılım koşulu aranması benimsenmiş ancak bu kriter Maastricht Antlaşması'nın "O" maddesinde yer almamıştır.

1993 yılında Kopenhag Avrupa Konseyi Zirvesi'nde saptanan üyelik kriterleri ile kurucu antlaşmalardaki boşluk doldurulmaya çalışılsa da, 1997'de imzalanan ve kurucu antlaşmaları revize eden Amsterdam Antlaşması'na kadar kurucu antlaşmalarda yer alan «Avrupalı devlet» olma zorunluluğunun, tek üyelik şartı olma özelliğini korumuştur.

Maastricht Zirvesi'nde Konsey ayrıca, genişlemenin Birliğe olası etkileri konusunda Komisyon'dan bir rapor hazırlamasını istemiştir. Komisyon, Lizbon Zirvesi'ne sunduğu "Europe and the Challenge of Enlargement" adlı raporu ile genişlemenin etkilerini ve Topluluğa üyelik kriterlerini de saptamıştır.¹²⁶ 26-27 Haziran 1992'de yapılan Lizbon Avrupa Konseyi Zirvesi'nde ise, olası genişlemeler dikkate alınarak, Komisyon raporundaki kriterler çerçevesinde birtakım üyelik koşulları belirlemiştir. Lizbon Zirvesi'nde belirlenen koşullara göre;

Başvuruda bulunan devletler, Avrupalılık, demokratik olma ve insan haklarına saygı koşulunu karşılamalı, Topluluk sistemini kabul ederek, uygulama kapasitesine sahip olmalıdırlar. Bu da, rekabetçi bir pazar ekonomisini ve hem kamusal hem de özel sektörde yeterli bir idari ve hukuki yapılanmayı gerekli kılmaktadır. Son olarak ise, yeni üyelerin her yıl gelişen ODGP'yi de kabul etmesi ve uygulama kapasitesine sahip olması gerekmektedir.

21-22 Haziran 1993 tarihinde toplanan Kopenhag Zirvesi'nde ise Lizbon Zirvesi'nde çerçevesi çizilen üyelik koşulları, Kopenhag Kriterleri adı altında Topluluk müktesebatına dahil edilmiştir. Bu kriterlere göre;

---

¹²⁶ Anna Michalski, Helen Wallace, **The European Community : The Challenge of Enlargement**, London, Royal Institute of International Affairs, 1992, s. 47-48.

- Demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve azınlıkların korunmasını güvenceye alan istikrarlı kurumların varlığı,
- Rekabetçi ve Avrupa iç pazarının gücüne dayanma kapasitesine sahip, işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı,
- Ekonomik, parasal ve siyasi birlik hedeflerine ulaşma amacına bağlılığı da içeren, üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneği aranacaktır.

Ayrıca Konsey genişlemenin, Birliğin yeni üyeleri özümseme kapasitesine bağlı olarak gerçekleştirilebileceğini vurgulayarak, gelecekteki genişlemeler aday ülkelerin üyelik koşullarını karşılayabilmeleri dışında, AB'nin iç bütünleşme ve kurumsal reform çabalarına da bağlamıştır. AB politika ve kurumlarındaki bu reformların ise, yeni üyelerin katılımı öncesinde yapılması öngörülmüştür.

Zaman içerisinde Topluluğun hedeflerinin ekonomik bütünleşmeyi aşır siyasi niteliğe bürünmesiyle, insan hakları ve demokrasi konusu üyelik kriterleri olarak Topluluk gündemine gelmiştir. Bu bağlamda, otoriter yönetimlerin iş başında olduğu İspanya ve Portekiz gibi Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerini uzun yıllar mesafeli tutmuş, 1967 yılında Yunanistan'ın cunta yönetimine girmesine de sert tepki göstermiş ve bu ülkeyle 1961 yılından beri süren ortaklık ilişkisini askıya almıştır. Topluluk, 1978 yılında yapılan Kopenhag Avrupa Zirvesi ile “ her üye devlette temsili demokrasi ve insan haklarına saygının ve bunların devamlılığının, üyeliğin vazgeçilmez koşulları olduğuna” karar vermiştir. 1986 tarihli ATS ile, ilk kez önsöz kısmında insan haklarına atıf yapılmış, 1992 tarihinde Maastricht Antlaşması ile ilk kez bir kurucu antlaşmanın metninde, demokrasi ve insan haklarının korunmasına doğrudan atıf yapılmıştır. Maastricht Zirvesi'nde Konseyin aldığı kararla, Birliğe üyelik başvurularını yalnızca demokratik yönetim biçimiyle yönetilen Avrupa ülkelerinin yapabileceği belirtilmiştir.

Zaman içerisinde geliştirilen bir diğer üyelik kriterini ise AB müktesebatının bütünüyle aday ülkelere üstlenilmesi koşuludur. Söz konusu koşul, Topluluğun ilk genişlemesi sırasında, Fransa'nın, İngiltere'nin müktesebatı üstlenemeyeceği veya üstlenmek istemediği gerekçesiyle bu ülkenin üyeliğine karşı çıkması sonucu,

Fransa'nın ikna edilmesi amacıyla gündeme getirilmiştir. Müktesebatın üstlenilmesi kriterinin uygulanmasını incelendiğinde, öncelikle Topluluğa katılmak isteyen devletin a priori Topluluk müktesebatını kabul etmesini gerekmektedir.¹²⁷ Böylelikle AT'nin bu devletle müzakere edebileceği tek konu, bu müktesebata uyumun hangi sürelerde gerçekleştirilebileceği olmaktadır. Zaman içinde, Avrupa Para Birliği ve Tek Pazar mevzuatı, müktesebatın önemli bir kısmını oluşturmaya başlamış ayrıca Ortak Dış Güvenlik Politikası ile Adalet ve İçişlerinde İşbirliği gibi konuları da kısmen müktesebat kapsamı içine girmiş bulunmaktadır. Bu noktada hem APB ve Tek Pazar müktesebatını üstlenmede yetersiz ülkeler için üyeliğin maliyeti artmış, hem de AB'nin siyasi geleceğine çekimsiz yaklaşan aday ülkelerin hareket alanı daralmıştır. Böylelikle, tam üyelik için aşılması gereken çita zorunlu olarak birliğin siyasi hedefinin benimsenmesini gerektirmektedir.¹²⁸

Katılım kriterleri Konsey kararları seviyesinde saptanmasına ve detayları da Komisyonca ortaya konulmasına rağmen “Avrupalılık” kriteri, kurucu antlaşmalardaki tek resmi koşul olmayı, Amsterdam Antlaşması'na kadar sürdürmüştür.

16-17 Haziran 1997 tarihinde gerçekleştirilen Amsterdam Zirvesi ile Maastricht Antlaşması'nın katılımı düzenleyen «O» maddesi yerine Amsterdam Antlaşması'nın katılımı düzenleyen 49. maddesi kabul edilmiştir. Söz konusu madde ile, “Sadece Amsterdam Antlaşmasının 6'ncı madde birinci paragrafındaki ilkelere saygılı Avrupa devletlerinin birliğe üye olmak için başvuruda bulunabileceği” hükmü getirilmiştir. Burada bahsedilen 6. madde ise Maastricht Antlaşması'nın F maddesindeki düzenlemenin yerini almıştır. 6. maddenin birinci paragrafında “Birliğin, üye devletlerde ortak olan özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlükler ile hukukun üstünlüğü ilkelerine dayandığı” hükme bağlanmıştır. İkinci paragrafta ise F maddesi ikinci paragrafındaki düzenleme aynen korunarak, “Birliğin, temel özgürlüklere, AİHS'nin güvenceye aldığı ve üye devletlerin demokratik gelenekleriyle Topluluk hukuku geleneklerinden kaynaklanan şekliyle uyacağı” ifade edilmiştir. Böylelikle, ilk kez üyeliğin siyasi koşulları kurucu antlaşma metnine

¹²⁷ Reçber, s.43.

¹²⁸ Michalski ve Wallace, ss. 36-37.

girmiş olmaktadır. Sayılan kriterler dışında, Komisyon genişleme kapsamında MDAÜ'lere ilişkin hazırladığı görüş raporlarında; azınlık hakları, ölüm cezasının kaldırılması ile AİHS'ye ekli 6 nolu protokolün imzalanması konularını da siyasi kriterler olarak değerlendirmiştir.

3.3.1.Katılım Başvurusu Ve Komisyon Görüşü

AB'ye katılımın teknik prosedürü, Avrupalı bir devletin üyelik başvurusunda bulunmasıyla başlamaktadır. Bugüne kadarki genişlemelerde AB'nin herhangi bir ülkeyi üyeliğe davet etmesi durumuyla karşılaşılmamıştır. AB'ye tam üyelik talebi tümüyle başvuran devletin iradesine dayamaktadır. Topluluğu kuran Roma Antlaşması'nın 237'inci maddesine göre başvuru, Bakanlar Konseyi'ne yapılmakta; Konsey, Komisyon'un başvuruya ilişkin görüşünü aldıktan sonra oybirliği ile karara varmaktadır. AT'nin ilk üç genişlemesi bu prosedüre, dördüncü genişlemesi¹²⁹ ise 1986 tarihli Avrupa Tek Senedi ile değiştirilen prosedür çerçevesinde Komisyon'un görüşünün yanında Parlatentonun onayının alınmasıyla gerçekleştirilmiştir.

Katılım sürecinde, başvurudan sonra konuyla ilgili olarak, Komisyon görüşünün hazırlanması aşamasına geçilmektedir. Komisyon görüşü, başvuran ülkenin üyeliğe hazır ve ehil olup olmadığının detaylı bir incelemesi olup aynı zamanda olası tam üyeliğin, AB açısından yaratabileceği sorunları da ortaya koymayı amaçlamaktadır. Komisyon'un görüşünü Bakanlar Konseyi'ne sunması için bir zaman sınırlaması belirlenmemiştir. Komisyon'un görüşü hazırlama süresi dört aydan (1993'te Norveç'in başvurusunda olduğu gibi) üç yıla kadar (1989'da Türkiye'nin başvurusuna ilişkin hazırlanan görüş gibi) farklılık gösterebilmektedir. Bu süre farklılaşması başvuruyla ilgili konuların niteliğine bağlı olmakla birlikte, AB'nin başvuruyu kabul etme isteği de görüşün hazırlanma süresini etkilemektedir.¹³⁰

Her ne kadar Komisyon'un hazırladığı görüş Konsey kararını etkileme

¹²⁹ Avusturya, İsveç ve Finlandiya'yı kapsayan genişleme.

¹³⁰ Cihan Dura-Hayriye Atik, **Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye**, Nobel Yayıncılık, Ankara,2003, s. 221.

gücüne sahip olmasa da usulen Konsey kararını vermeden önce Komisyon'un görüşünü beklemektedir. Çünkü, söz konusu görüş teknik açıdan Konsey'e ışık tutmakta ve genişleme prosedürünün sonraki adımlarının yolunu çizmektedir. Ayrıca, görüş katılım müzakerelerinde ele alınacak konuları ortaya koyduğundan, müzakerelerde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak başta belirtildiği gibi Konsey vereceği kararda Komisyon görüşüyle bağlı olmayıp, Yunanistan örneğinde olduğu gibi Konsey, Komisyon'un verdiği olumsuz görüşe rağmen müzakereleri başlatma kararı alabilmektedir.¹³¹

3.3.2.Katılım Antlaşmaları

Katılım müzakereleri, aday ülke ile AB üyesi ülkeler arasında bir Taslak Katılım Antlaşması ile sonuçlandırılmakta ve söz konusu taslak Komisyon'un görüşüyle birlikte hem Konsey'e hem de AP'ye sunulmaktadır. AP'nin üye tam sayısının çoğunluğuyla onay vermesinin ardından antlaşma Konsey tarafından oybirliğiyle onaylanır. Tüm bu prosedür tamamlandıktan sonra antlaşma, üye devletler ve aday ülke tarafından imzalanmakta ardından ise hem üye devletler hem de aday ülke tarafından anayasal usullerine uygun şekilde onaylanmaktadır. Katılım antlaşmasının imzalanmasına karşın Norveç'in Birlik'e katılımı sırasında Norveç halkının, yapılan referandumla antlaşmaya hayır oyu vermesiyle katılım gerçekleşmemiştir. Bugüne kadarki uygulamalarda, üye devletlerdeki onaylama prosedüründe herhangi bir red durumuyla karşılaşılmasına rağmen Fransa'nın Anayasa değişikliği önerisi sorun yaratabilecek niteliktedir.

3.4.MÜZAKERELERİN İLERLEME HIZI

Bugün için 35 başlıkta tamamlanması gereken müzakere başlıklarından; AB tarafından 8 müzakere başlığı, "Rumlara limanları açılmaması" gerekçesiyle askıya alınmış durumdadır. 4 müzakere başlığın açılması ise Fransa tarafından, söz konusu başlıkların tam üyeliğe gittiği gerekçesiyle engellenmiştir. Üç başlığın açılmasına ise Kıbrıslı Rumlardan, "Türkiye'nin Ada'da işgalci" olduğu gerekçesiyle itiraz

¹³¹ Christopher Preston, **Enlargement and Integration in the European Union**, London, The Routledge, 1997, s.13.

edilmiştir. Sonuç olarak 2005 yılında tam üyelik müzakerelerinin başlamasından, 35 başlıktan şu ana kadar 6 başlık açılmış, 15 müzakere başlığı ise fiilen askıdadır.

AB devlet ve hükümet başkanları Aralık 2006 yılında gerçekleştirdikleri zirve toplantısında, “Türkiye'nin, Kıbrıslı Rumlar'ın uçak ve gemilerine, havaalanlarını ve limanlarını açmadığı” gerekçesiyle, 8 başlıkta müzakerelerin askıya alınmasına karar vermiştir. AB kararıyla resmen askıda bulunan müzakere başlıkları şöyledir:

- Malların serbest dolaşımı,
- İş kurma hakkı ve hizmet sunumu serbestisi,
- Mali hizmetler,
- Tarım ve kırsal kalkınma,
- Balıkçılık,
- Ulaştırma politikası,
- Gümrük birliği,
- Dış ilişkiler.

AB'nin bu resmi vetosunun ardından, Fransa'da Türkiye'nin üyeliğine olumlu yaklaşan Jacques Chirac'ın yerine, imtiyazlı ortaklık fikrini destekleyen Nicholas Sarkozy'nin Cumhurbaşkanı olarak seçilmesiyle, Fransa'nın Türkiye politikasını değiştirerek, tam üyeliğe giden müzakere başlıklarında “adı konulmamış, gayri resmi vetolar” uygulanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, “tam üyelikle sonuçlanacak” 5 başlığın açılması Fransa tarafından engellenmiştir.

Söz konusu başlıklar şöyledir:

- Bölgesel politikalar,
- Kurumlar,
- Ekonomi ve para politikası,
- Diğer konular, (Fransa, bu başlık içindeki Avrupa vatandaşlığı konusu nedeniyle, veto uyguluyor)
- Tarım ve kırsal kalkınma.

Fransa'nın gayri resmi veto uyguladığı 5 başlık ile AB'nin askıya aldığı 12 başlık içinde, Tarım ve kırsal kalkınma başlığının ortak olması sebebiyle, gelinen

noktada Türkiye ile müzakere edilecek 35 başlık içinde toplam 12 tanesi, “resmi” ve “gayri resmi” olarak askıya alınmış durumdadır.

Kıbrıslı Rumlar tarafından ise toplam 3 müzakere başlığının açılması engellenmektedir. Her ne kadar, Rumlar Türkiye ile Yargı ve Temel Haklar başlığının açılmasına itiraz etmişlerse de, fiilen veto 3 ayrı başlığı etkilemektedir. Çünkü, Eğitim ve Kültür başlığı ile, Bilgi Toplumu ve Medya başlıklarının açılması, “Yargı ve temel haklar” başlığının müzakerelerinin tamamlanmasına bağlanmış durumdadır. Kıbrıslı Rumlar tarafından söz konusu engellenmenin “tüm AB ülkelerince, Türkiye’nin Kıbrıs’taki insan hakları ve özgürlüklerin ihlalinden sorumlu olduğunun resmen kabul edene kadar”, sürdürüleceği belirtilmektedir. Ayrıca, eğitim ve kültür başlığına, KKTC’deki üniversitelerin “yasadışı” olduğu gerekçesiyle, Rum tarafınca ayrıca bir veto uygulanmaktadır.

Sayılanlar dışında ise müzakere edilebilecek 20 başlıktan; en az kapsamlı ve Türkiye’nin hali hazırda tam olarak yasalarını uydurmuş bulunduğu “Bilim ve Araştırma başlığında, müzakerelerin resmen başladığı gün müzakereler açılmış ve “geçici olarak” kapatılmıştır. Bunun dışında, 5 başlıkta müzakereler açılmış ve halen devam etmektedir. Bu başlıklar şöyledir;

- İstatistik,
- İşletme ve Sanayi politikası,
- Trans-Avrupa şebekeleri,
- Tüketicinin ve sağlığın korunması,
- Mali kontrol.

Sayılan başlıklar dışında, 17 Haziran’da Lüksemburg’da yapılacak AB-Türkiye hükümetlerarası konferansında, “Fikri Mülkiyet Hukuku” ve “Şirketler Hukuku” başlıklarının da müzakerelerinin başlaması planlanmaktadır söz konusu başlıkların açılmasıyla birlikte, müzakerelerin başlamasından bu yana geçen, 3,5 yılda toplam 8 başlık açılmış olacaktır.

Bu açıdan Türkiye ile aynı tarihlerde müzakerelere başlayan Hırvatistan'ın müzakere sürecindeki ilerleyişi karşılaştırıldığında fark daha belirginleşmektedir. AB'ne 2003 yılında tamüyelik başvurusu yapan Hırvatistan iki yıl sonra resmen tam üyelik müzakerelerine başlamıştır. Hırvatistan ile bugüne kadar 16 başlıkta müzakerelere resmen başlanmış, iki müzakere başlığı tamamlanıp, “geçici olarak” kapanmıştır. Haziran sonuna kadar Hırvatistan'la iki yeni başlık daha açılması planlanmaktadır. Böylece Hırvatistan toplam 18 başlıkta müzakereleri açıp, 2 başlıkta geçici olarak kapatmış durumdadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AB'DE TAM ÜYELİĞE ALTERNATİF ORTAKLIK MODELLERİ

4.1.AB'DE DERİNLEŞME/GENİŞLEME ÇATIŞMASI

AB içinde genişlemeler sonucu yoğun şekilde hissedilen genişleme/derinleşme çatışmasının, AB'yi coğrafi sınırları dışına çıkarıp aynı zamanda kimi AB üyesi devletlerin katılımıyla, kendi içinde daha sıkı bir birlik oluşturarak çözümlenebileceği fikri ortaya atılmaktadır. Bu formül, halkalar Avrupası, çekirdek Avrupa ya da çok vitesli Avrupa olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu noktada Türkiye'nin AB üyeliğine karşı kesimlerce, söz konusu modellerin AB kurumsal yapısına nasıl eklemeneceği sorusu ortaya atılmaktadır. Bahse konu çekirdek, geniş mi yoksa dar olarak mı oluşturulacaktır. Diğer devletlerin katılımına kapalı mı yoksa açık mı tutulacaktır ya da liderliği kim ya da kimler üstlenecektir. Diğer bir konu da söz konusu dar ve sıkı birliğin demokratik meşruiyetinin nasıl sağlanacağı sorunudur. Ayrıca farklı halkalarda yer alan ülkelerin ilişkilerinin nasıl koordine edileceği ve sıkı işbirliği içinde yer almayan diğer ikincil ülkelerin derinleşmeyi engellemelerinin önüne nasıl geçileceği de cevaplandırılması gereken sorulardandır. Bu açılardan değerlendirildiğinde, her ne kadar teorik olarak söz konusu modellerin genişleme/derinleşme çatışmasına çözüm getireceği söylenebilirse de pratik açıdan uygulanmaları son derece zor gözükmektedir.¹³² Sayılan tüm bu olumsuzluklara rağmen, bahse konu bütünleşme teorilerine eleştiri getiren kesimler dahi; hedefleri daha belirli, bütçe sorunlarını çözmüş, üyeleri arasındaki dayanışmayı güçlendirmiş daha «sıkı» bir Avrupa Birliği'nin gelecekteki genişlemeleri kolaylaştıracağı konusunda hemfikirdir. Sorun bu hedeflerin nasıl gerçekleştirileceğidir.¹³³

Türkiye'nin tam üyeliğine karşı kesimlere göre, son elli yılda Avrupa Birliği

---

¹³² İKV, **Hükümetlerarası Konferans Ertesinde AB'nin Genişleme ve Derinleşmesi**, İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, No:135, İstanbul, Mart-Nisan, 1997,ss.33-40.

¹³³ Goulard ve diğerleri, **Le Partenariat Privilégié, Alternative à l'Adhésion**, Fondation Robert Schuman, no:38, 2006. s.89.

şu üç temel amaca yönelik bir ekonomi politikası izlemiştir: Büyüme, istikrar ve birlik. Saptanan bu üç ilke yalnızca basit ekonomik amaçlar olmayıp, aynı zamanda Avrupa sosyo-ekonomik modelinin temel taşlarını oluşturmaktadır. Bu bakımdan, ekonomi politikası çerçevesinde saptanan amaçlar karşılıklı olarak birbirlerine bağlı niteliktedir; şöyle ki ekonomik gelişmenin sağlanması , istikrara diğer bir deyişle düşük enflasyona ve üye ülke ekonomileri arasındaki seviyenin mümkün olduğunca yakınlaştırılmasına bağlanmaktadır. Bu açıdan Türkiye'nin üyeliğine karşı kesimler, Türkiye'nin ekonomik büyüme kapasitesini kabul etmekle beraber, bugünkü haliyle istikrardan yoksun ve AB üyeleri seviyesinden uzak olduğunu savunmaktadırlar. Bu görüşe göre; sürdürülebilir kalkınma için istikrar unsuru vazgeçilmez olduğundan Türkiye, AB'nin temel amaçlarına uyum göstermemektedir.¹³⁴

AB'nin amacı sürekli bir ekonomik büyüme alanı yaratarak, enflasyon baskısından etkilenmeyen, vatandaşları arasında gelir adaletinin sağlandığı, sürdürülebilir bir gelişme sağlamaktır. Tek pazar projesi de AET tarafından bu amaçların gerçekleştirilmesi amacıyla hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda, Komisyon 1985 yılında malların serbest dolaşımını aşacak şekilde, hizmetlerin, sermayenin ve kişilerin serbest dolaşımını kapsayan bir öneri ortaya koymuştur. Bu sayede; rekabet ve üretim seviyesinin artırılması sağlanarak ekonomik büyüme ve gelişmenin sağlanması amaçlanmıştır.

AB bu noktada, Türkiye'nin üyeliği konusunda bazı çekinceler taşımaktadır, bunlar; kişilerin ve işçilerin serbest dolaşımı, AB yapısal fon ve tarım yardımlarından Türkiye'ye aktarılacak olan ödemeler ve kurumsal yapıda ortaya çıkacak sorunlar olarak özetlenebilir. Her ne kadar AB bünyesinde ortaya çıkan derinleşme/genişleme çatışmasında Türkiye tek tartışma konusu değilse de en önemli konuların başında gelmektedir.¹³⁵

---

¹³⁴ Sylvie, Goulard ve diğerleri, ss.36-38.

¹³⁵ İKV, No:170, s.s115-118.

4.2.TAM ÜYELİK YERİNE ÖNERİLEN BÜTÜNLEŞME MODELLERİ

Bu kapsamda, Türkiye'nin AB üyeliği tartışmalarında iki farklı model söz konusudur: İlk model, Maastricht Antlaşması 49. Maddesi'ne ve AB Konseyi'nin Türkiye'yi artık « üçüncü ülke » olarak değil de resmi bir üye adayı olarak sınıflandıran 16-17 Aralık 2004 zirve kararına dayanmaktadır. Buna göre AB'ye giriş koşullu olarak mümkündür. Türkiye ortak pazara katılabilir ama buna karşın malların, sermayenin, hizmetlerin ve kişilerin serbest dolaşımı konularında ancak kısıtlı yetki ve haklara sahip olacaktır. Özellikle de kişilerin serbest dolaşımı ya da AB yapısal fonları ve tarım yardımlarından yararlanması muhtemelen söz konusu olmayacaktır. Buna karşın müktesebatın tamamı Türkiye tarafından üstlenilecektir. Bu modelde Türkiye'nin uluslararası düzeyde AB karar alma mekanizmasına katılımı öngörülmektedir. Sözü edilen model kademeli üyelik olarak adlandırılmaktadır.¹³⁶

İkinci model ise hükümetler arası işbirliğine ve Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 310. Maddesi'ne dayanmaktadır. Bu modele göre Türkiye, Ortaklık antlaşması çerçevesinde Ortak Pazar'a sınırlı olarak katılabilen ama buna karşın AB'nin ana kurumlarının (AB Konseyi, Komisyon, Parlamento, AB Adalet Divanı) karar alma sürecinde etkisi olmayan bir 'üçüncü ülke' olarak konumlandırılacaktır. Türkiye'nin kurumsal çerçevede katılımı sadece oluşturulan ortaklık kurumları çerçevesinde mümkün olacaktır. Türkiye ayrıca müktesebatın bir kısmını da üstlenecektir. Türkiye'nin, AB üyeliği burada söz konusu değildir. « İmtiyazlı Ortaklık » (*Privileged Partnership*)¹³⁷ « Genişletilmiş Ortak Üyelik » (*Extended Associated Membership*)¹³⁸ ve « Avrupa Ekonomik Alanı » (*European Economic Area Plus*)¹³⁹ bu modelin altında sayılan seçeneklerdir.

¹³⁶ Cemal Karakaş, **Türkiye'nin AB Üyeliği Tartışması: AB - Türkiye İlişkilerinde « Aşamalı Entegrasyon**, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 3, No: 9, 2007, s.7.

¹³⁷ Karakaş, s.7. Bkz. Karl-Theodor zu Guttenberg, 'Die Beziehungen zwischen der Türkei und der EU – eine Privilegierte Partnerschaft', Hanns Seidel Vakfı, *Aktuelle Analysen*, Sayı: 33/2004.

¹³⁸ Karakaş, s.7. Bkz. Wolfgang Quaisser/Steve Wood, 'EU Member Turkey? Preconditions, Consequences, and Integration Alternatives', *Forschungsverbund Ost- und Südosteuropa* (Forost), Çalışma Sayı: 25, Münih, 2004.

¹³⁹ Karakaş, s.7. Bkz. Elmar Brok, 'Eine neue Erweiterungsstrategie für die EU', *Die Politische Meinung*, Sayı: 433, Aralık 2005, s. 15-18.

Bu iki farklı model arasında bir ara model söz konusu değildir. Türkiye'nin AB'ye koşullu girişini öngören birinci model Türkiye'nin, AB'nin uluslararası kurumlarına ve karar alma mekanizmasına katılımına imkan sağlamaktadır. Bu modelin sorun yaratan bileşeni ise, Ankara'nın bir yandan müktesebatın tamamını üstlenmek zorunda olması, fakat öte yandan alınan sürekli koruma önlemleri ile ortak pazarın merkezi alanlarından uzak tutulmasıdır. Türkiye AB arasındaki gümrük birliği, hükümetler arası işbirliğine dayanan ikinci model çerçevesinde oluşturulmuş, fakat Türkiye için dengesiz ve maddi açıdan dezavantajlı bir ortaklık sonucunu doğurmuştur. Ayrıca bu modelde, ilişkinin aynı koşullar altında zamanla diğer alanları da kapsayacak biçimde genişletilmesi öngörülmüştür.¹⁴⁰

4.2.1.KADEMELİ BÜTÜNLEŞME MODELİ

4.2.1.1.Genel Olarak Kademeli Bütünleşme

AB ve Türkiye arasındaki müzakere sürecinin başlamasıyla birlikte üyeliğe seçeneğe olabilecek senaryolar tartışılmaya başlanmıştır. Burada üzerinde durulan konu, Türkiye'nin AB'ye bütünleşmesinin, hükümetler arası işbirliğine mi yoksa uluslararası düzeyde bir bütünleşme şeklinde mi olacağıdır.

Bu noktada ortaya atılan, kademeli bütünleşme modeli, Gümrük Birliği'ni dayanak alarak Türkiye'nin, üç aşamada AB'ye hükümetler arası bütünleşmesini öngörmektedir.¹⁴¹ Bu modelin, yürürlükte olan Avrupa Birliği Antlaşmaları çerçevesindeki Çekirdek Avrupa ve Değişken Geometrik Avrupa anlayışlarına dayandırılabilmesini söylemek mümkündür. Modelle getirilen bir yenilik, gelecekte Türkiye'nin bütünleştiği tüm alanlarda AB karar alma mekanizmasına katılımının öngörülmesidir. Ayrıca Türkiye resmi aday ülke statüsünü koruyacak ve son bütünleşme aşamasından sonra AB üyeliği mümkün olabilecektir. Bu açıdan söz konusu model imtiyazlı ortaklıktan farklılıklar göstermektedir.¹⁴²

¹⁴⁰ İKV, **Geleceğin Avrupası ve Türkiye'nin Konumu**, İstanbul, Mayıs, 1991, ss.64-70.

¹⁴¹ Kadri Gürsel, Türkiye İçin Yeni AB Fikirleri, (19.10.2008)
<http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1005026&AuthorID=78&b=Turkiye%20icin%20yeni%20AB%20fikirleri&a=Kadri%20Gursel> (21.10.2008)

¹⁴² Karakaş, s.11. Bkz. Cemal Karakaş, Gradual Integration. An Attractive Alternative Integration

Dayanağını AB kurucu antlaşmalarından ve müzakere çerçeve belgesinden alan, zamansal, mekansal ve konusal olarak ayrılmış yeni bir bütünleşme modeli olan bu model, ortaya *sui generis* yeni bir üyelik şekli çıkarmaya uygundur.

4.2.1.2.AB'nin Genişleme Modelleri Işığında Kademeli Ortaklık

Günümüzde AB'nin kendi içinde de farklı bütünleşme dereceleri oluşmaya başlamıştır. İki ya da çok vitesli AB olarak tanımlanan bu derecelendirmeler üyeliğin farklı derecelerde olmasına izin vermektedir. Nice Anlaşması'nda Birlik, üyelik çerçevesinde kontrol edilebilen bir güçlendirilmiş işbirliğini öngörülmektedir. Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 11. ve 11-a maddelerinde bahsi geçen « esneklik » Avrupa Toplulukları için, Avrupa Birliği Antlaşması'nın (Maastricht Antlaşması) 43-45. maddelerinde bahsi geçen esneklik ise genel olarak AB için geçerli kabul edilmektedir.

Bu kapsamda, farklı bütünleşme derecelerine sahip olan çeşitli modeller, esneklik yönteminden yola çıkılarak sınıflandırılmaktadır. Enelik; zamansal, mekansal ya da konusal olarak uygulanmaktadır. Bunun dışında, esnekliğin hukuki açıdan AB Kurucu Antlaşmaları çerçevesinde mi yoksa bunların dışında mı gerçekleşeceği sorusu gündeme gelmektedir.¹⁴³

Kademeli üyelik modelinde, üyelik ve entegre olunan alanlardaki kısmi yükümlülük üstlenimine göre; kademeli bütünleşme, farklılaşmış bütünleşme ve alakart Avrupa modelleri öne çıkmaktadır.¹⁴⁴

Kademeli bütünleşme kavramı, kimi üye ülkeler, belli bir takım siyasi alanlarda bütünleşirken diğer üyelere göre daha yavaş ilerlemeyi tercih edebilecekleri

---

Process for Turkey and the EU, European Foreign Affairs Review, Cilt: 11, Sayı: 3/2006, s.311-331.

¹⁴³ Karakaş, s.9. Bkz. Manuel Kellerbauer, *Von Maastricht bis Nizza. Neuf Formen differenzierter Integration in der Europäischen Union*, (Berlin: Duncker & Humblot Verlag, 2003) s. 26.

¹⁴⁴ Karakaş, s.9. Bkz. Alexander Stubb, 'A Categorisation of Differentiated Integration', *Journal of Common Market Studies*, Cilt: 34, Sayı: 2/1996, s. 283-295.

varsayımı üzerine kurulmuştur.. Kademeli bütünleşme kavramına örnek olarak, çok vitesli Avrupa ve çekirdek Avrupa düşünceleri oluşmuştur. Çekirdek Avrupa modelinde sadece bütünleşme isteği değil, aynı zamanda bütünleşme kapasitesi de göz önünde bulundurulmaktadır. Soğuk savaş bittikten sonra çekirdek Avrupa düşüncesi, Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin katılımını da göz önünde tutarak eş merkezli bir Avrupa'ya dönüştürülmüştür. Bu durumda Avrupa Birliği ya da onun bazı kurucu üyeleri çekirdek olarak bütünleşmeyi güçlendireceklerdir. Kademeli bütünleşme konusunda çeşitli modellerinin amacı, bütünleşmenin yeni siyasi alanlara genişletilmesidir.¹⁴⁵

4.2.1.3.Türkiye AB İlişkisi Kapsamında Kademeli Ortaklık

4.2.1.3.1.Kademeli Bütünleşme Modelinin Gelişimi

AB Konseyi'nin 16–17 Aralık 2004 Zirvesi'nde müzakere çerçeve belgesi¹⁴⁶, uyarınca alınan kararlara dayanmaktadır. Söz konusu belgede, Birliğin öncelikle hazmetme kapasitesini genişletmesi gerektiği konusunda görüş bildirmiştir. İçine alma/sindirme kapasitesi AB'nin mevcut durumunu ve gelecek genişlemeleri de dikkate alarak kendini ve sınırlarını belirlemesi olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda, Almanya'nın Bavyera Eyaleti Başbakanı, AB'nin genişlemelerindeki en önemli kıstasın sindirme kapasitesi olduğunu ve Türkiye'nin olası üyeliğinin bu açıdan değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁴⁷

AB Konseyi'nin Türkiye kararı, klasik AB genişleme politikasında ciddi bir değişiklik getirmektedir. Müzakere çerçevesine, çeşitli üyelik seçeneklerini dahil etme, müzakerelerin açık uçlu oluşu ve AB'nin hazmetme kapasitesi üzerinde durulmasının dışında bu kararda genişleme stratejisinde ciddi bir değişikliğe gidilmiştir. Bu kapsamda, müzakere aşamasında, Komisyon bir takım performans

¹⁴⁵ Karakaş, s.9. Bkz.Eberhard Grabitz, Abgestufte Integration: Eine Alternative zum herkömmlichen Integrationskonzept, (Kehl/Straßburg: Engel Verlag, 1984).

¹⁴⁶ Müzakere Çerçeve Belgesi, (3.10.2008)

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/st20002_05_TR_framedoc_en.pdf (09.03.2008)

¹⁴⁷ İlkay Nerat, **Taslak Anayasa Çerçevesinde AB'nin Geleceği ve Türkiye**, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı:8, 2006, s.27.

kriterleri belirlemiştir. Müzakerelerin tamamlanması ve onay aşamasında ise müzakerelerin bitiminde üye ülkelerin, Türkiye'nin AB'ye girişi konusunda referandum yapma hakkı bulunduğu vurgulanmaktadır. En önemlisi katılım aşamasında, Türkiye'nin AB'ye katılması durumunda Konsey kararına göre, genişleme tarihinde ilk defa olmak üzere AB, "uzun geçiş dönemleri, istisnalar, özel düzenlemeler ya da kalıcı koruma önlemleri" göz önünde bulundurulabilecektir. Bu önlemler kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar ya da tarım gibi alanlarda alınabilecektir.¹⁴⁸

4.2.1.3.2.Kademeli Bütünleşme Modelinin Hukuki Dayanağı

AB ile Türkiye arasında yeni, *sui generis* bir hukuki ilişkiye işaret eden kademeli bütünleşme modelinin, Değişken Geometri Avrupa ile Alakart Avrupa modelleri arasına yer aldığı söylenebilir. Kademeli bütünleşme, her ne kadar aday ülkeler için geçerli olan AB düzenlemelerine dayanıyorsa da, hukuki açıdan bir yenilik getirmektedir. Buradaki temel düşünceler, AB'de uzun zamandır yapılan bir ayrıma, üyelik ile üyelerin AB Antlaşmalarında kararlaştırılan bazı alanlarda kısmi hak ve yükümlülük sahibi olması ayrımına dayanmaktadır.

Kademeli bütünleşmenin amacı, AB Konseyi'nin Türkiye kararında da geçtiği gibi, « söz konusu aday ülkenin Avrupa yapılarına en sıkı bağlarla bağlanmasının temin edilmesidir.» Bu model hem Türkiye'nin reform çabalarını teşvik edecek hem de Avrupa'ya fayda getirecek şekilde oluşturulmuştur. Konsey'in Türkiye kararında ön gördüğü daha güçlü kurumsal birleşme, adım adım politik bütünleşme vasıtasıyla veto hakkı olmadan kısmi bir karar mekanizmasına katılım hakkıyla sağlanacaktır.

İmtiyazlı ortaklık modelinden farklı olarak bu modelde Türkiye üçüncü bir ülke olarak değil, bir aday ülke olarak görülmektedir. Kademeli bütünleşme modeli Türkiye'nin üyeliğine karşı kesimlerin çekincelerini göz önünde bulunduran bir modeldir. Her ne kadar özel olarak Türkiye için düşünülmüş olsa da, prensipte Avrupa Birliği Antlaşması'nın (Maastricht Antlaşması) 49. Maddesi'ne dayanarak

¹⁴⁸ 16–17 Aralık 2004 Avrupa Birliği Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesi Madde 23, Fıkra 2.

aday olan ülkeler ve EFTA devletleri (Norveç, İsviçre, Liechtenstein, İzlanda) için de uygulanabilecektir.¹⁴⁹

4.2.1.3.3.Kademeli Bütünleşme Modelinin İçeriği

Kademeli bütünleşme formülü Türkiye'nin üç basamakta kurumsal açıdan AB'ye yaklaşmasını amaçlamaktadır. Söz konusu basamaklar bütünleşme ve hukukun bağlayıcılığı konularına göre derecelendirilmektedir. İlk basamak en az bütünleşme derecesine sahip olup, bu aşamada önemli olan bir sonraki bütünleşme basamağına ancak bir önceki basamakta öngörülenler zamanında ve amacına uygun bir şekilde yerine getirildiği zaman geçilebileceğidir. Böyle bir koşulun, Türkiye'yi demokratikleşmeye ve reformları gerçekleştirmeye teşvik edeceği düşünülmüştür.

Bir basamaktan diğerine geçişin ne kadar süreceği ise her iki tarafça belirlenecek ve süre 5 ile 10 yıl arasında sürebilecektir. Bir sonraki basamak, bir öncekinin süresinin yarısı dolduğunda başlayabilecek ancak taraflardan birinin varılan bütünleşmeden memnun olması ve bunu daha uzun bir süre için devam ettirmek istemesi gibi bir durum da söz konusu olabilecektir.¹⁵⁰

İmtiyazlı ortaklık modelinden farklı olarak burada üyelik olasılığı var olmaya devam etmektedir. Fakat üyelik ancak son bütünleşme basamağın da yürürlüğe girmesinden sonra gerçekleşebilecektir. Burada da yine her iki tarafın da aynı iradede olması gerekmektedir. AB imtiyazlı ortaklık modelinden farklı olarak, Türkiye'nin üyeliğini peşinen reddedilmemektedir. Bu noktada, uzun vadede Avrupa'daki genişleme karşıtı ortamın; ekonomik, enerji politik, güvenlik hakkındaki ya da demografik nedenlerden dolayı Türkiye'nin lehine iyileşebileceği tespiti yapılmaktadır.

¹⁴⁹ Cemal Karakaş, UE-Turquie. L'hypothèse de l'intégration graduelle, *Politique étrangère*, Cilt: 70, Sayı: 3/2006, s. 663-673.

¹⁵⁰ Kademeli bütünleşme modelinin şematik açıklaması için bkz. Cemal Karakaş, 'Gradual Integration. An Attractive Alternative Integration Process for Turkey and the EU', *European Foreign Affairs Review*, Cilt: 11, Sayı: 3/2006, s. 311-331. Özellikle bu konuyla ilgili olarak s. 322-323

Türkiye, AB'ye entegre olduğu alanlarda AB Konseyi'nde veto hakkına sahip olmaksızın sektör bazında karar mekanizmasına katılma hakkına sahip olacaktır. Entegre olacağı alanlarda ise Türkiye'nin karar alma ve mevzuata uyum altyapısının oluşturulması gerekmektedir. Böylece açıkça ifade edilmese de Konsey'in Türkiye kararında ön görülen daha güçlü kurumsal birleşmenin sağlanacağı düşünülmektedir.

Türkiye'nin Konsey toplantılarına ve bu toplantılardaki çalışmalara katılması konusunda ise şu an varolan, örneğin „bağlı“ devletler için öngörölmüş olan düzenlemelere baş vurulabilecektir. Buna örnek olarak EFTA devletlerinin Avrupa Ekonomik Alanı hakkındaki karma Konsey toplantılarına katılımlarını gösterilmektedir. Bunun anlamı Türkiye'nin sadece bütünleşmiş olduğu alanlarla ilgili olan Konsey toplantılarına katılabilecektir. Bunun haricinde, Türkiye için « genişletilmiş bir konsey » sadece Türkiye'yle ilgili sorunlarla uğraşabilecektir.

Türkiye'nin Konsey toplantılarına katılımına dair hukuki anlamda bir çekince kendini gösterirse, o zaman da 1964'den beri var olan AB Türkiye Ortaklık Konseyi'nin sahip olduğu yetkilerin ne kadar güçlendirilebileceği düşünölecek, karar alma mekanizmasına daha fazla katılımına çalışılacaktır. Tüzük ve yönergelerin çoğu Konsey, Komisyon ve Parlamento'da görüşölerek çıkartıldığı için Türkiye'nin bu kurumlara uzmanlar göndererek, karar alma süreçlerini ve Birliğin politik çalışmalarını daha yakından tanınmasının yararlı olacağı tespiti yapılmaktadır.¹⁵¹

Bu model kapsamında; Türkiye, AB'ye kısmi olarak entegre olacağından Türkiye'nin yararına 35 başlıklı katı müzakere paketinin yumuşatılması önerilmektedir. Böylelikle Türkiye sadece entegre olacağı alanlardaki müktesebatı üstlenecek ve ulusal hukukuna aktaracaktır.

Kademeli bütünleşme çerçevesinde AB açısından bakıldığında Avrupa şirketleri, vatandaşları ve vakıflarının hukuki olarak korunmaları, öte yandan yasa dışı yollardan göç ve organize suçla mücadelede, sınır güvenliğinin sağlanmasında ve vize politikasında adli ve emniyet güçlerinin işbirliği gibi alanlar ilgi çekici

---

¹⁵¹ Roy, s.19.

olabilecektir.

Bu görüşe göre, demokratik ve Avrupa'ya bağlanmış bir Türkiye, Avrupa'nın güvenliği açısından jeopolitik bir öneme sahip olmakla birlikte AB'nin dünya politikasındaki ağırlığını güçlendirecektir. Türkiye'nin AB'ye girişini destekleyenler işte bu argümanı savunmaktadır. Bu bakış açısına göre AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası çerçevesinde Ankara'yla birlikte hareket ederek, Orta Doğu sorunundaki, Kürt ve Irak sorunundaki, uluslararası terörizmle mücadeledeki, Körfez ve Hazar Denizi'ndeki petrol rezervlerine ulaşımdaki politik etkisini güçlendirecektir. Bundan dolayı Birliğin, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesinde Türkiye'yle ne derecede bir ortaklık kuracağını, saptanması gerektiği belirtilmektedir.¹⁵²

Modelin mantığına göre bir sonraki bütünleşme basamağında, Türkiye'nin hükümetler arası ikinci ve üçüncü sütunlar bağlamında bir üyeliğinden bahsedilebilir. Burada bütünleşme derinliği uluslarüstü birlik politikalarında olduğundan daha az olacaktır. Merkez karar alıcı kurum, kararlarını oybirliği ile alan AB Konseyi'dir. Türkiye önce bir gözlemci olarak, daha sonra da katılımcı olarak Konsey'in karar alma mekanizmasına katılabilecektir.

Türkiye, birinci bütünleşme basamağı çerçevesinde her şeyden önce kendi yararına, maddi dezavantajlarından gümrük birliğinin derinleştirilmesi için çaba sarf edebilecektir. Bu bağlamda Türkiye'nin Gümrük Birliği çerçevesinde, ithalat kotalarının, gümrük tarifelerinin belirlenmesi gibi konularda karar alma mekanizmasına katılım konusuna ilgi göstereceği düşünülmektedir. Bunun sağlanması için de AB bütçesinin yükseltilmesi ya da diğer üye devletlere yapılan ödemelerde kesintilere gidilmesi gerekecektir.¹⁵³

Ayrıca Türkiye'nin, eğitim, kültür ve araştırma konularındaki işbirliğini geliştirmek isteyeceği üzerinde durulmaktadır. Altyapı önlemleri ya da çevre koruması için hazırlanan AB teşvik programlarına katılımının da Türkiye açısından

---

¹⁵² Karakaş, s.7.

¹⁵³ Gamze Avcı, Putting the Turkish EU Candidacy into Context, European Foreign Affairs Review, Cilt: 7, Sayı: 1/2002, s. 91-110. Özellikle bu konuyla ilgili olarak s. 98-99.

ilgi çekici olabileceği saptanmaktadır. AB açısından, kademeli bütünleşme modelinin, üyelikle karşılaştırıldığında maliyet açısından daha tercih edilir olduğu belirtilmektedir. Bu modeli savunanlara göre, Türkiye'nin AB teşvik programlarına katılımının AB'ye maliyeti, üye olmasının maliyetinden çok daha düşüktür. Komisyon, üyelik maliyetini 2014-2025 arasında yıl başına ortalama 20 milyar Avro olarak hesaplamıştır.¹⁵⁴

İkinci basamakta taraflar daha önce ele alınmış konularda bir derinleşmeye gidebilecektir. Bu kapsamda gümrük birliğinin aşamalı olarak ortak pazara dönüştürülmesi planlanmaktadır. Ortak pazar gümrük birliğini derinleştirecek ve malların serbest dolaşımının yanı sıra hizmet ve sermayenin de serbest dolaşımını sağlayacaktır. AB'nin, yurtdışında yapılan yatırımlara dair Türk ekonomisinde var olan kısıtlamaların kaldırılmasını isteyeceği düşünülebilecektir. Bunun yanı sıra Avrupa Ankara'dan yerleşim özgürlüğündeki ve sınır ötesi hizmet trafiğindeki kısıtlamaları kaldırmasını da isteyebilir. Bu basamak çerçevesinde, tarafların emniyet güçleri ve adli makamları arasındaki kurumsal işbirliğinin derinleştirilmesi ve Türkiye'nin Europol ve Eurojust gibi AB kurumlarına katılımının da her iki taraf için faydalı olacağı vurgulanmaktadır. İkinci basamağa geçiş koşullu olduğu için her iki tarafın da bu konularda ilgi göstermesi gerekecektir.

Üçüncü basamakta ise ortak pazarın iç pazara ne ölçüde dönüştürülebileceği tartışılacak ancak kişilerin serbest dolaşımı tartışma konusu yapılmayacaktır. Burada bir istisna AB'nin iş gücüne ihtiyaç duyduğu alanlarda söz konusu olabilecektir. Öte yandan taraflar Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nda veya Adalet ve İç İşleri alanında işbirliğini derinleştirmeye çalışabilecek ayrıca ekonomik ve parasal birliğin kademeli olarak uygulanması da tartışmaların konusu olabilecektir. Bu sürecin sonunda, Avro'nun para birimi olarak Türkiye'de de kullanıma girebileceği belirtilmektedir.

---

¹⁵⁴ Bu rakamlar, AB'nin şu ana kadarki yapısal ve tarım politikalarının değişmeyeceği düşüncesine dayanarak elde edilmiştir. Önümüzdeki birkaç yıl içerisinde AB'nin bütçe politikalarında bir reform olması muhtemeldir. Büyük bir olasılıkla Türkiye, Avrupa Yardım Fonları'ndan, bugün yararlanan ülkelere göre çok daha az yararlanabilecektir. Bkz. AB Komisyonu 2004 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004 (08.04.2008).

Kademeli bütünleşmenin avantajı, bu modelin Türkiye için AB'ye giriş perspektifini sürdürmesi ve Türkiye'yi bütünleşme sürecinden dışlamaması olarak sayılabilir. Bu modele göre Türkiye, bütünleşme derecesini belirleyebilecek ve bütünleşmiş olduğu alanlarda karar mekanizmasına katılma hakkına sahip olabilecektir. Ancak, Türkiye'ye veto hakkı verilmemektedir. AB açısından ise kurumsal bir yayılmaya neden olmaksızın Türkiye'ye, Avrupa yapılarına sıkı şekilde bağlanabilecektir.

4.2.2.İMTİYAZLI ORTAKLIK MODELİ

4.2.2.1.Genel Olarak İmtiyazlı Ortaklık Modeli

Tarihsel olarak, Türkiye'nin üyeliğine karşı kesimlerce imtiyazlı ortaklık fikrinin Türkiye-AB ilişkilerinde müzakere tarihi verilene kadar hiçbir zaman gündemde olmadığını belirtmektedirler. Oysa ki 1990 yılından itibaren üye ülkeler ve Komisyon, Türkiye'nin olası tam üyeliğine karşı alternatifler arayışına girmişlerdir. 7 haziran 1990 tarihinde, İspanyol Komiser Matutes tarafından « Matutes Paketi » olarak anılan bir paket Komisyon'a sunulmuş ve Türkiye'ye bir nevi özel statü öngören bir seri önerilerde bulunulmuştur. Ancak Konsey tarafından söz konusu öneriler siyasi gerçeklerle dikkate alınmamıştır. 2002 yılında ise Kopenhag Zirvesi öncesinde Romano Prodi'nin yakın danışmanı ve Türkiye eski sorumlusu Türkiye'ye özel statü verilmesini önermiştir. Ancak sorun şudur ki ne Komisyon ne de üye devletler o dönemde imtiyazlı ortaklığın içinin nasıl doldurulacağına cevap verememektedirler.¹⁵⁵

Alman Hristiyan Demokratlar ile Fransız sağının Türkiye için önerdiği "imtiyazlı ortaklık" kavramına ilişkin olarak söz konusu formülün savuncularından Fransa'nın eski Adalet ve Kültür Bakanlarından Jacques Toubon, imtiyazlı ortaklığın içeriğini ayrıntılı bir biçimde sıralamıştır. Toubon'a göre; ortak bir ticaret politikası yanı sıra Boğazlar'da mevcut uluslararası antlaşmalarının ötesine gidilmeli,

¹⁵⁵ Mouna,Mejri, *La candidature Turque a l'Union Europeenne a Travers la Presse Française*, L'Harmattan, Paris, 2004,s.96.

Türkiye'nin dış sınırları ortaklaşa kontrol edilmelidir. Toubon'a göre, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini açılması halinde, Türkiye AB'ye kendi şartlarını dayatarak girecektir, AB'nin şartlarına uyum yaparak değil. Bu yüzden sosyal ve ekonomik gelişmişlikte Dünyada hakim güç olmayı amaçlayan AB ve büyük bir uygarlığın mirasçısı Türkiye için en uygun çözüm imtiyazlı ortaklık olacaktır. Bu görüşler, 16-17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi öncesine yönelik olarak 5 Ekim 2004 tarihinde Jean Dominique Giuliani, 24 Kasım 2004 tarihinde ise Jacques Toubon tarafından Figaro'da yayımlanan iki makalede ele alınmıştır.¹⁵⁶ Ancak bu önerilerin de içi tam olarak doldurulamamış ve Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin ve gümrük birliğinin yarattığı statünün gerisinde kalmıştır. Toubon'un savunduğu görüşler şöyledir:

«Gerçek bir ortak ticaret politikası. Gümrük Birliği'nin ötesine giderek Türkiye, Birliğin ticaret politikasına entegre edilmelidir.

-Bir hukuk devletinin kurulması konusunda, insan haklarına ve azınlıkların haklarına saygının sağlanması için hukuki ve yargı alanlarında işbirliği yapılmalıdır. Türkiye'deki anayasal laikliğin korunmasının ve kamu özgürlükleri ve insan haklarının sağlanmasının en iyi yolu bu olacaktır. Bu ayrıca Ermeni soykırımının tanınmasına doğru ilerlemeyi mümkün kılar.

-Göç kontrolü konusunda, AB ile Türkiye arasındaki bir antlaşma, göç akımlarının kontrolüne ve Türkiye'nin dış sınırlarının ortaklaşa gözetlenmesine olanak sağlayacaktır.

-Hukuk devletinin işlerliği ve insan ve azınlık haklarına saygının sağlanması için AB müktesabatının Türk medeniyetinin özellikleri ölçüsünde adapte edilmesi yeterli olacak ve bu şekilde özel ve ceza hukuku alanlarında yargısal işbirliği yoluna gidilecektir. Bu yol Türkiye'de anayasal laiklik ilkesinin, kamu hürriyetleri ve insan hakları çerçevesinde korunmasının en uygun yoludur. Bu kapsamda, Türkiye'nin Ermeni soykırımı konusundaki yaklaşımı AB tarafından daha anlayışlı karşılanabilir.

---

¹⁵⁶ Jacques Toubon, İmtiyazlı Ortaklık, Le Figaro, (24 Kasım 2004).
<http://www.umpeurope.org/Presse/Download/04-11/Toubon-Figaro-24-11.pdf> (16.04.2008)

-Boğazların, petrol taşımacılığı ve askeri trafik açısından büyük bir önemi var. Uluslararası antlaşmaların öngördüklerinin ötesine gidilmelidir.Boğazların denetimi konusunda, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının petrol ve askeri taşımada son derece önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bu açıdan, özellikle yasadışı madde ticaretinin önüne geçilmesi ve boğaz trafiğinin kesilmesi riskini ortadan kaldırmak için AB ile Türkiye arasında ortak bir kurum oluşturulmalıdır.

-Gelişme yardımları. Türkiye'nin; nüfusu, eğitim düzeyi, tarımsal ekonomisi ve azınlıkları gözetilerek bölgesel politikalar kapsamında yapısal fonlardan yararlanması sağlanacaktır.

-Kalkınma yardımı. Özel durum (nüfus, tarım, eğitim düzeyi, azınlıklar) dikkate alarak Türkiye'ye özgün bir kalkınma yardım politikası, antlaşmaların çerçevesinde yapısal fonlar ve bölgesel politikadan ilham alarak uygulamaya konulacaktır.

-Dış politika ve savunma. Türkiye'nin jeopolitik durumu dikkate alınarak Ortadoğu, Kafkaslar ve Karadeniz'deki istikrar ve arabuluculuk gücü olarak rolü teşvik edilmeli. Bu rolün yerine getirebilmesi için Türkiye, bloklardan ve Avrupa Birliği'nden özerk kalmalıdır.

-Kıbrıs'ın barışçıl bir biçimde birleşmesi gerekmektedir. Kıbrıs sorununun çözümünün imtiyazlı ortaklığın unsurlarından biri yapılması daha iyi olacak ve böyle bir çerçevede Türkiye için adadaki Türk halkının çıkarlarını savunmak daha kolay olacaktır.

-Kültür politikası alanında ise Türkiye, Medya programına katılacak, Sınırsız Televizyon Yayınları ile ilgili direktifi uygulayabilecek ve özellikle ulusal sanat ile ilgili kültürel işbirliği programlarına katılabilecektir.”

Jacque Toubon, makalesine son verirken imtiyazlı ortaklık önerisinin çağdaş Türkiye'nin durumu ve siyasi birlik inşasının gerçekçi bir değerlendirmesi olacağını

öne sürmektedir.¹⁵⁷ Toubon'a göre çağdaş Türkiye ile imtiyazlı ortaklık konusunda müzakere etmek hem Türkiye'nin durumu açısından daha gerçekçi olacak, hem de siyasi birliğin gerekleriyle uyacaktır. Türkiye, bulunduğu konum itibarıyla dünya ölçeğinde anahtar rol oynayabilecek bir ülkedir. AB, tarihi projesini güçlü komşusunun etkisiyle hayata geçirecektir.

Bunun yanında, siyasi hesapların ötesinde ilişkilere gerçekçi ve sağduyulu yaklaşan raporlar da kaleme alınmıştır. Şubat 2004'de Robert Del Picchia ve Fransa Senatosu AB Delegasyonu Başkanı Hubert Haenel, imtiyazlı ortaklık konusunda bir rapor hazırlayarak Senato'ya sunmuşlardır.¹⁵⁸ Söz konusu raporda; «Türkiye ile Avrupa Birliği arasında zaten bir gümrük birliğinin sağlandığı ancak bu antlaşmada işlenmiş tarım ürünleri ve hizmetlerin bulunmadığı belirtilmektedir. Bu alanlarda bir imtiyazlı ortaklıkla, Türk ekonomisinin tek pazara tam entegrasyonu sağlanabileceği ancak bu tür bir gümrük birliğinde, Türkiye mevzuatının Avrupa Birliği mevzuatıyla uyumlu hale getirilse dahi, Avrupa'nın karar alma mekanizmalarına katılamaması sonucu ciddi sorunların yaşanabileceği» saptaması yapılmaktadır.

Ayrıca söz konusu raporda: “imtiyazlı ortaklık modelinin bazı ortak politikalara katılım anlamına gelebileceği , ancak bu politikaların Avrupa bütçesinin araştırma veya eğitim politikaları gibi marjinal bölümlerinden başkası olamayacağı belirtilerek, Avrupa bütçesinin yaklaşık yüzde 80'ini oluşturan ortak tarım politikası veya bölgesel politikalara ise farklı nedenlerden dolayı, tam üyelere başkası katılamayacağı dile getirilmektedir. Bu durumda, ortak tarım politikasının dayatacağı kısıtlamalara, bunların karar alma sürecine katılmazken nasıl katlanılacağı ve üye ülkeler arasında dayanışmayı ön plana çıkaran politikalara, üye olmayan bir ülkenin katılmasını nasıl sağlayabileceği” ele alınmıştır.

Bu açıdan Matutes raporunda¹⁵⁹ da belirtildiği üzere gümrük birliğinin

---

¹⁵⁷ Toubon, "Türkiye'nin dış sınırlarını ortaklaşa kontrol edelim", (24.11.2004)
<http://www.abhaber.com/haber.php?id=5218> (13.04.2008).

¹⁵⁸ Robert Del Picchia ve Hubert Haenel, Rapport d'information n° 412 , (23.06.2008).
<http://www.senat.fr/rap/r07-412/r07-412.html>, (12.09.2008).

¹⁵⁹ Matutes Raporu,
[www.dpt.gov.tr/abigm/abib/Diger/Matutes%20\(final\)%20mk%20\(Tr\).doc](http://www.dpt.gov.tr/abigm/abib/Diger/Matutes%20(final)%20mk%20(Tr).doc) (12.05.2008).

çerçevesini genişletmenin imtiyazlı ortaklık modelinin içini doldurmaya yetmeyeceği şu şekilde ifade edilmiştir: « Avrupa yapısının diğer iki sacayağı olan yargı ve içişleri ile dış politika ve ortak güvenlik alanlarında, Türkiye'nin imtiyazlı ortaklığı teknik açıdan daha kolaydır, zira bunlar zaten ağırlıklı olarak hükümetlerarası nitelik taşımaktadır ancak yargı ve içişleri alanı hassas ve önemli seviyede egemenlik devrini gerektireceğinden, bu da ortaklar eşit konumda olmadıkça gerçekleşemeyecektir. »

İmtiyazlı ortaklık formülüne hukusal bir zemin oluşturulması amacıyla her ne kadar Nicholas Sarkozy öncülüğünde referandumlar ile reddedilen Anayasa'nın 57. maddesine: « AB komşu ülkelerle, bir refah alanı ve iyi komşuluk ilişkileri kurmak amacıyla, AB değerlerini temel alan ve işbirliğine dayalı yakın ve barışçı ilişkilerden oluşan imtiyazlı ortaklıklar kurabilir. », ikinci paragrafta ise: « 1. paragraftaki amaç doğrultusunda AB, söz konusu ülkelerle özel antlaşmalar yapabilir. Bu antlaşmalar karşılıklı hak ve yükümlülükler ve ortak hareket etme olasılıkları doğurabilir. Bunların hayata geçirilmesi periyodik istişarelere tabidir. » hükmüne yer verilerek dolaylı olarak Türkiye « yeni komşuluk politikası » içine dahil edilmeye çalışılsa da Türkiye bugün için komşuluk ilişkilerinin çok ötesinde bir statüye sahip müzakere sürecinde bir ülkedir.¹⁶⁰

Bu açıdan, Türkiye ile AB arasında zaten işleyen bir gümrük birliğinin bulunduğu dikkat çekilmektedir. Bu açıdan, AB Komşu/Ortakları arasında ağırlığı değişen bir işbirliğine gidilebileceği vurgulanmaktadır. İmtiyazlı ortaklığın savunucuları böyle bir çözümün; katılım ya da belirsizlik şeklindeki çıkmaza, bir çözüm getireceğini öne sürmektedirler. Buna göre, AB üyesi ülkelerde, Türkiye'nin üyeliğine karşı yönetimlerin iş başına gelmesi, bir noktada müzakerelerin durması ihtimalini kuvvetlendirecektir. Bu noktada, imtiyazlı ortaklığın savunucuları, Türkiye'nin Türkiye-AB ilişkilerinin sürekli olarak tıkanık kalmasına tahammül edemeyeceğini öne sürmektedirler. Bu aşamada ne Avusturya hükümetinin ne de Almanya'nın ileride Türkiye AB ilişkilerinin nasıl imtiyazlı ortaklığa doğru

---

¹⁶⁰ Sinan Ülgen, **Avrupa ile Müzakerelerin El Kitabı: Ne Bekliyoruz? Ne Olacak?**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, ss.135-139.

çekilebileceğine ilişkin açık bir yol haritaları bulunmamaktadır. İlginç olan şudur ki, Türkiye'nin üyeliğine karşı kesimlere göre, Türkiye şu aşamada üyelik müzakerelerinin yeniden tanımlanması ihtimalini şiddetle reddetmektedir. Bu görüşe göre, her ne kadar böylesi bir tutum kısa vadede Türkiye'ye hiçbir çıkar sağlamaması nedeniyle hoş görülebilirse de orta ve uzun vadede bu durum değişebilecektir.

İmtiyazlı ortaklık önerisi, projenin mimarları tarafından bir orta yol formülü olarak gündeme getirilmektedir. Bu noktada AB'nin yapısındaki muhtemel değişiklikler ışığında farklı senaryolar gündeme gelmektedir. İlk ve en muhtemel yol olarak AB-Türkiye üyelik müzakerelerinin sürdürülmesi öngörülmektedir. Bu sayede Türkiye'deki reform sürecinin de teşvik edileceği belirtilmektedir. Ayrıca böylesi « risksiz » bir seçeneğin tercih edilmesinin, bölgedeki diğer reform yanlısı ülkeler üzerinde de olumlu etki yapacağı hesaplanmaktadır.¹⁶¹ Türkiye açısından ise ekim 2005 tarihinde resmen başlayan müzakere sürecinde, müzakerelerin son derece yavaş şekilde ilerlediği belirtilmektedir. İmtiyazlı ortaklık önerisini gündeme oturtanlarca belirtilmeyen ise bu yavaşlığın imtiyazlı ortaklık fikrini zemin hazırlayacak bir yöntem olarak kullanıldığıdır. Bu noktada, müzakere çerçeve belgesinde belirtildiği üzere müzakerelerin sonucunun önceden garanti edilemeyeceği tezi özellikle vurgulanmaktadır. Bu kesime göre ağır ilerleyen böylesi bir süreçte her iki tarafta kendi açılarından iyi bir konumdadırlar. Türkiye açısından, katılım perspektifi açık tutulmakta, AB tarafı ise sözünü tutarak « zaman kazanmış » olmaktadır. İşte tam olarak bu saptama bile ilişkilerin ne tür bir anlayışa kilitlendiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu aşamada akla, kazanılan zaman dolduktan sonra ne gibi seçeneklerin gündeme sokulacağı gelmektedir.¹⁶²

Her üye ülkenin kendi başkanlık döneminde müzakere başlıklarından tamamlananları geçici olarak kapatılacaktır. Ancak yaşandığı üzere pek çok alanda müzakereler teknik boyutun ötesine geçerek siyasi bir boyut kazanmış durumdadır. Bu ilerleyiş kaçınılmaz olarak çatışmaları da beraberinde getirebilecektir. Bu açıdan imtiyazlı ortaklık fikrini savunanlarca yoğun olarak bazı konularda kriz beklentisi yaratılmaktadır.(« sözde » Ermeni soykırımını tartışmaları , TCK. 301. madde , Kuzey

¹⁶¹ Balkan ülkeleri ile Ukrayna ve Gürcistan.

¹⁶² Roy, s.19.

Irak'a müdahale). Ayrıca Güney Kıbrıs Rum kesiminin Türkiye tarafından tanınarak, liman ve havaalanlarının açılması konusu sürekli şekilde gündemde tutulmaktadır. Türkiye'nin AB üyeliğine karşı kesimce bilinçli olarak uygulanan bu tutum sonucunda, müzakere sürecinde bir duraksama ve soğuma yaratılması amaçlanmaktadır. Tam üyelik müzakerelerinin üye adayları aleyhine dengesizlikler içerdiğini belirtilmektedir. Türkiye üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirirse dahi Türkiye'nin AB'ye katılımına yönelik üye ülkelerde yapılacak bir referandumun sonuçlarını kestirmek mümkün değildir. Müzakerelerin sonucunda üye devletlerde yapılacak referandumlarda çıkacak bir red süreci durdurabilecektir. Bu açıdan imtiyazlı ortaklık yanlıları sık şekilde Avrupa kamuoyundaki Türkiye karşıtı havadan söz etmektedirler. Ancak ilginçtir ki bu hava yoğun şekilde aynı kesim tarafından yaratılmaktadır. Geline nokta, imtiyazlı ortaklık fikrinin savunucuları, söz konusu önerinin müzakerelerin başarısızlığa uğraması durumunda devreye sokulacağını belirtmektedirler. Bu açıdan, müzakerelerin ilerleyişine karşı çıkmamakta ancak kontrollü bir şekilde ilerleyişi yavaşlatmakta ve kriz yaşanabilecek alanları kaşımaya devam etmektedirler. Sonuç olarak ortaya çıkan tabloda, imtiyazlı ortaklığın AB'nin önereceği en makul yol olduğu vurgulanmakta ancak Türkiye'nin ortaklık mevzuatından kaynaklanan hakları gözardı edilmektedir.

İmtiyazlı ortaklık fikrini ortaya atan kesimlerce savunulan görüş , bir ülkenin Avrupa Birliği'ne katılımı kararının sadece sözkonusu ülkenin kaydettiği ilerlemeye bağlanmaması gerektiğidir. Böylesi bir üyelik Avrupa Birliği'nin de geleceğini yakından ilgilendireceğinden, üye ülkelerin çıkarları da dikkate alınmalıdır. Söz konusu görüş, Avrupa Birliği'nin dünyada dengeleri değiştirecek hakim bir güç olabilmesi için, öncelikle temel amaçlarını koruyarak, iç istikrarını bozmadan gelişmesi ve birliğini pekiştirmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Ancak hemen ardından, böylesi bir iç dönüşün, Avrupa Birliği'nin kendisini çevreleyen coğrafyanın istikrarı ile ilgilenmeyeceği anlamına gelmediği belirtilmektedir.¹⁶³

Türkiye'nin üyeliği konusunda siyasal bakımdan da güçlü bir Avrupa ya da gevşek bütünleşmeli bir Avrupa isteyen devletlerin desteklemesi, bir kısmının ise

---

¹⁶³ Sylvie, Goulard ve diğerleri, s.

nasil olsa Türkiye'nin kriterleri gerekleştirmeyeceğini hesaplayarak onaylaması söz konusu olmuştur. Ancak, Türkiye AB'ye yaklaşıkça sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bazı üye devletlerdeki, önceki genişlemeye de, Anayasaya da karşı olan kamuoyları, bu karşıtlıklarını Türkiye üzerinden ifade etmeye başlamışlar ve siyasal partiler de iktidarları adına bu ifadeleri politika haline getirme sürecine girmişlerdir. Türkiye'nin adaylığı konusunda, Avrupa kamuoylarında bölünmeler ortaya çıkmış, Türkiye'nin büyük, kalabalık, yapısal sorunları bulunan ve demokrasisi konusunda kuşkular taşıyan bir ülke olması ile, bu büyüklüğün sağlayacağı ekonomik ve stratejik avantajlar tartışma konusu olmuştur. Diğer bir ifadeyle AB'nin geleceği, büyük lde Türkiye ile ilişkilerine bağlı hale gelmiş, AB için Türkiye, dahil edildiğinde bir sorun, dışarıda kaldığında bir başka sorun olarak değerlendirilir hale gelmiştir.¹⁶⁴

İmtiyazlı ortaklık modeli , halihazırda AB mevzuatında yer almayan bir öneri niteliği taşımakta olup, müzakere sürecinde yaşanacak bir kopma sonucu alternatif yolları açık tutma düşüncesiyle gündeme getirilmektedir. Bu yönüyle, gündeme getirilen model, hukuki bir kurum olmaktan çok AB kamuoylarının ve Türkiye'nin tepkilerini lme amaçlı bir siyasal ifade niteliğindedir. Ancak belirtmek gerekir ki söz konusu önerinin benimsenmesi durumunda bir Konsey kararı olarak mevzuata girmesi de mümkündür.¹⁶⁵

İmtiyazlı ortaklık modelinde, Türkiye'ye tam üyelik yerine yüksek yoğunluklu bir ortaklık önerilmekte ve bu çerçevede de iki temel ve bazı ikincil konularda tarafların işbirliğini düzenlemektedir. Öncelikle, Gümrük Birliği'nin sürdürülmesi ve geliştirilmesi yoluyla, Türkiye'nin sanayi ürünleri pazarı etki altında tutulmaya çalışılmakta böylelikle ekonominin diğer alanlarında da bütünleşme sağlanması için bir çaba gösterilmesine gerek kalmamaktadır. Böylelikle, Türkiye'nin AB tarım politikasına uyum yapmasına gerek kalmayacak, AB de emeğin serbest dolaşımı konusunda rahatlayacak ve Türk tarımının AB düzeyine çıkartılması için yapısal fonlar kullanmaktan kurtulacaktır.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Beril Dedeoğlu, Dünden Yarına Türkiye AB ilişkileri, Siyasa, Yıl:1, Sayı:1, Bahar 2005, s.42.

¹⁶⁵ Drevet, s.249.

¹⁶⁶ lgen, s.138. Beril Dedeoğlu, Dünden Yarına Türkiye AB ilişkileri, Siyasa, Yıl:1, Sayı:1, Bahar

Ayrıca, AB'ye tam üye olabilmek için Türkiye'deki siyasal mekanizma, yapı ve ilişkilerin değiştirilmesi anlamına geldiği açıktır. Türkiye'nin azınlık sorunlarını, insan hakları meselelerini, laiklik yapısını, devletsel egemenlik alanlarını, otorite yapılarını, siyasal partiler ve seçim sistemlerini, kısacası son dönemlerde açığa çıkmış tüm sosyal-siyasal sorunlarını çözecek bir yeniden yapılanmaya gitmesi anlamına gelmektedir.¹⁶⁷

İmtiyazlı ortaklığın ikinci temel konusunu ise güvenlik oluşturmaktadır. Bu konuda Türkiye'nin asıl çekincesini, kendisinin yer almadığı bir AB güvenlik teşkilatının, varlığı açısından taşıdığı riskler oluşturmaktadır. Böylesi bir durumda, Türkiye'nin sadece NATO olanaklarına bağımlı hale geleceği ve ister istemez, ABD'ye daha fazla yaklaşmak zorunda kalacağı tahmin edilmektedir. Özellikle; Kıbrıs ve Ege sorunları gibi Türkiye'nin güvenliğini yakından ilgilendiren ihtilaflarda, AB'nin güvenlik ve savunma faaliyetlerinde yabancılaştırma, taşınması güç riskleri de beraberinde getirmektedir.

AB açısından ise Türkiye göz ardı edilemeyecek bir askeri potansiyele sahiptir. Bu açıdan AB de Türkiye'nin bu kapasitesini içeride tutma çabasıdır. Türkiye'nin jeopolitik ve stratejik avantajları ile güvenlik kapasitesinin AB mekanizmalarının içerisine çekilmesi AB'yi Türkiye maliyetine katlanmadan “güç” yapabilecek ve Türkiye'nin de güvenlik bakımından AB'ye tehdit olması bertaraf edilebilecektir.

İmtiyazlı ortaklık formülünde gündeme getirilen tali alanlardan biri diğeri ise, Türkiye'nin AB ile ilişkilerini sürdürmesinde engel oluşturabilecek ekonomik istikrarsızlık risklerine karşı verilmesi öngörülen ekonomik yardımlardır.

AB-Türkiye arasında ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla, işgücünün geliştirilmesi ve uzmanlıkların artırılması kapsamlı eğitim programlarının desteklenmesi önerisi gündeme getirilmektedir. Bu yönüyle öneri, Türkiye'nin genç

2005, s.42.

¹⁶⁷ Drevet, s.236.

nüfusu ve işsizlik oranı dikkate alındığında hem AB piyasalarını Türk işgücünden uzak tutma hem de Türkiye'nin işsizlik sorununa çözüm bulmayı amaçladığı söylenebilir.

Bugünkü haliyle imtiyazlı ortaklık modeli, Türkiye'nin AB karar mekanizmalarında yer almasını engellemektedir. Zaten söz konusu modelin gündeme getirilmesindeki temel amaçlardan biri de budur. AB'ye tam üye olması halinde Almanya'nın ardından ikinci en büyük temsil gücüne kavuşacak olan Türkiye'nin olası statüsü şimdiden engellenmeye çalışılmaktadır. Tam üyelik halinde, Türkiye'nin egemenlik haklarından önemli bir kısmını AB ile paylaşmasını gerekeceken imtiyazlı ortaklık ile böylesi bir paylaşım gereklidir. Ancak dikkat edilmelidir ki aynı koşullarda Türkiye de AB karar alma organlarındaki temsil gücüyle AB ülkelerinin devrettikleri egemenlik haklarına kısmen ortak olacaktır. Bu yönüyle imtiyazlı ortaklık Türkiye'nin küresel düzeyde bir güç olmaktan uzaklaşması olarak da yorumlanabilir.¹⁶⁸

Her ne kadar imtiyazlı ortaklık formülü, pek çok konuda Türkiye'nin kabul edebileceği türde öneriler taşısa da aslında büyük ölçüde Türkiye'yi "çevre" ülke olmaya iten bir anlayışa sahiptir. Kısa vadede AB ve Türkiye için avantajlı görülebilecek formül uzun vadede pek çok sorunu da beraberinde getirebilecektir. AB açısından « çeşitlilikte birleşmiş Avrupa » idealinin içinin doldurulmayarak öteki yaratılmaya çalışılması yapıcı sonuçlar doğurmaktan uzaktır. Türkiye açısından ise AB ile böylesine gevşek ve tercihlere dayalı bir ilişki içine girecek olan Türkiye, siyasal-toplumsal sorunlarını çözmemiş bir ülke olarak kalabilecek ve bunun neden olacağı sorunlar, imtiyazlı ortaklık kurumunun gözettiği iki temel alan olan; Gümrük Birliği ve güvenlik politikasının bile sürdürülemeyeceği istikrarsızlıklara yol açabilecektir.

Bu noktada, AB'nin Genişlemeden Sorumlu Üyesi Olli Rehn, « imtiyazlı ortaklık » önerilerine karşın, Türkiye ile AB arasında, geniş çaplı bir ekonomik ve ticaret antlaşması olan gümrük birliği tesis edildiğini ayrıca Türkiye'nin, AB'nin

---

¹⁶⁸ Guillard, ss.144-145.

araştırma ve eğitim programlarının büyük bir bölümüne katıldığını vurgulayarak, bu şartlarda Türkiye'nin zaten imtiyazlı ortaklık statüsünden yararlandığını, hedefin ise Türkiye'yi tam üye yapmak olduğunu belirtmiştir. Rehn, « imtiyazlı ortaklık » konusunda ise « Türkiye AB'ye üye olabilmek için kendisiyle müzakereler yapılan bir ülkedir. Ortak amacımız Türkiye'nin üyeliğidir ve bunun için çalışıyoruz. Bu kapsamda Rehn, « Türkiye'nin bir NATO üyesi olup Bosna ile Lübnan'daki barış güçlerine katılmakta olduğunu, bir sonraki mantıklı evrimsel adımın ise Türkiye'nin kriterleri yerine getirebilirse AB üyeliği olduğunu » belirtmiştir. Aynı konuda, Avrupa Birliği'nin genişleyerek Fas, Libya ve Mısır gibi ülkeleri de içine alma olasılığının bulunup bulunmadığına dair başka bir soruyu yanıtlayan Rehn, Avrupa kimliğinde coğrafik, tarihi ve kültürel unsurların rol oynadığını, Avrupa'nın sınırlarını coğrafya kadar değerlerin de belirlediğini, bu bakımdan bir ülkenin üyelik başvurusunda bulunabilmesi için temel kuralın Avrupalılık olduğunu vurgulayarak, buradan hareketle Fas, Libya ya da Mısır'ın AB genişleme gündeminin bir parçası olmadıklarını belirtmiştir.¹⁶⁹

4.2.2.2. İmtiyazlı Ortaklık Modelinde Bütünleşme Seçenekleri

Aralık 2006'da, Hristiyan Demokratlara yakınlığıyla bilinen, Robert Schuman Vakfınca yayımlanan 38 numaralı broşür¹⁷⁰ ile imtiyazlı ortaklık önerisinin içi doldurulmaya çalışılmıştır. Fransa'nın en eski Avrupa yanlısı derneği olan « Avrupa Hareketi » ne başkan olarak seçilen ve Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşı çıkışıyla tanınan Sylvie Goulard'ın yanında Zu Guttemberg, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin eski bakanı Rudolf Scharping, Carlo Altomonte, Pierre Defraigne ve Lucas Delattre'in yazdığı, "Üyeliğe Alternatif Olarak Ayrıcalıklı Ortaklık" başlıklı broşürde, daha önce Sylvie Goulard'ın yayınladığı ve içinde Türkiye'nin üyeliği karşıtı görüşlerin yer aldığı kitapçığındaki görüşler tekrarlanarak, Zu Guttemberg'in imtiyazlı ortaklık anlamına gelecek eski önerisi biraz değiştirilerek tekrarlanmaktadır.¹⁷¹

¹⁶⁹ Olli Rehn, Will Libya one day be a member of the EU? (29.01.2007) <http://www.ft.com/cms/s/08b377c4-b007-11db-94ab-0000779e2340.html> (13.08.2008).

¹⁷⁰ Goulard ve diğerleri, Le Partenariat Privilégié, Alternative à l'Adhésion, Fondation Robert Schuman, no:38, 2006.

¹⁷¹ Ahmet İnsel, Türkiye'ye Karşı Olma Yarışı, (17.12.2006)

Her ne kadar, söz konusu çalışmada Türkiye resmen ele alınmıyor olsa da Türkiye'nin olası üyeliğiyle ve bunun alternatifleri irdelenmektedir. Yazarlar, 17 Aralık 2004 tarihinde alınan kararın, bir yandan AB'nin iki ana politikası olan ortak tarım politikası ve yapısal fonların kullanımında, diğer yandan AB'nin temel ilkelerinden biri olan kişilerin serbest dolaşımında kalıcı muafiyet olanağı getirdiğini hatırlatarak, aslında Türkiye'ye "ikinci sınıf üyelik" önerildiğini belirtmektedirler.

Türkiye'nin olası tam ve eşit üyeliğinin AB projesinin sonu anlamına geleceği belirtilerek, bunun önlenmesi için ayrıcalıklı ortaklık formülünde, ayrıntılı şekilde; nerede birlik, nerede ortaklık, nerede mutlak ayrılık olması gerektiği ortaya konulmaktadır.

Karl Theodor zu Guttenberg tarafından geliştirilen düşünce, sıkça tartışma konusu yapılan « imtiyazlı ortaklık » kavramına kurumsal işbirliği temelinde, yeni bir bakış açısı getirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, öncelikle Avrupa Birliği politikaları tanımlanarak; kimi alanlarda ayrıcalıklar, kimi alanlarda ise müktesebata uyumun gerçekleştirileceği öngörülmektedir. Bu noktada vurgu, iç pazarın dört serbestisi ile Birliğin kimi başka politikaları üzerine yapılmaktadır. Söz konusu düşüncenin temel amacının, Avrupa Birliği ile Türkiye'nin karşılıklı çıkarlarını korumak olduğu ifade edilmekte ve bu bağlamda işbirliğinin ortak dış güvenlik ve savunma alanlarında yoğunlaştırılması önerilmektedir.

Söz konusu teoriye göre, AB ile Türkiye arasında varolandan daha sıkı bir ilişki kurulması ve bu ilişkinin başka alanlara da genişletilmesi için, imtiyazlı ortaklık temelinde, mevcut Ortaklık Konseyi kurumu geliştirilmelidir.¹⁷²

4.2.2.2.1. Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Alanına Katılımı

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşı çıkanlarca ortaya atılmış önerilerden biri de Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Alanı'na dahil edilmesidir. Norveç, İzlanda ve Liechestein'in üye olduğu Avrupa Ekonomik Alanı ile AB'nin ilişkilerini

---

http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=6533 (12.05.2008).

¹⁷² Goulard ve diğerleri, ss.60-61.

düzenleyen kurumların daha geliştirilip, güçlendirilmesi ve bunun Türkiye'ye uygulanması önerilmekte ve AB-Türkiye karma komitesi, AB-Türkiye Konseyi, AB-Türkiye karma parlamento komisyonu'nun hayata geçirilmesi önerisini gündeme getirmektedir. Ancak söz konusu öneri ortaya atılsa da bu formülün de kendi içinde sorunlar yaratacağı tespiti yapılmaktadır. Söz konusu ortaklık modeli ile Gümrük Birliği ile gerçekleştirilen malların serbest dolaşımına ek olarak sorunlarla karşılaşılacak; kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması da hedeflenmektedir. Olası bir ortaklık durumunda Türkiye'nin, AEA organlarında özellikle de ilişkinin temel yönünün belirleyen Konsey'de tam olarak temsil edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu tarz bir anlaşma ile AB ile Türkiye'yi yaklaştıracakları öngörüsünde bulunmaktadır.

Bu öneriye göre, Türkiye'nin AEA'ya katılımı, Türkiye'yi AB'ye yaklaştıracaktır. Çünkü AEA üyelerine AB'nin kimi kararları üzerinde danışmada bulunma hakkı tanınmıştır. Bu kapsamda, bir topluluk düzenlemesi hazırlanırken, (ARGE yatırımları, eğitim, sosyal politikalar, tüketicinin korunması, küçük ve orta ölçekli işletmeler, turizm), AEA üyeleri AB nezdinde hazırlık çalışmalarına katılmaktadırlar. İmtiyazlı ortaklık önerilirken, böylesi bir hakkın Türkiye'nin tam üyeliğe karşı AEA üyeliğini seçmesinde etkin olabileceği tahmin edilmektedir. Ancak hemen ardında iç pazarın dört serbestisi alanında AEA üyelerine hiçbir imtiyaz uygulanamayacağı zira bunun AB mevzuatına aykırılık teşkil edeceği belirtilmektedir.¹⁷³

Bu bağlamda böylesi bir seçeneği Türkiye'nin kabul etmesi için gerekli ödünlere araştırılması gerektiği vurgulanmaktadır. İmtiyazlı ortaklık fikrini savunanlarca bile halihazırda gümrük birliğinin getirilerinden faydalanırken Türkiye'nin, Avrupa Ekonomik Alanı'na başvurmaya istekli olup olmayacağı sorgulanmaktadır. AEA'ya benzer şekilde; şirket kurma serbestisi, hizmetlerin serbest dolaşımı ve mevzuatın uyumlaştırılması konuları gümrük birliği kapsamında da yer almaktadır. Ayrıca, gümrük birliği sayesinde Türkiye'nin AB İç Pazarına katılmaya yaklaştığı da belirtilerek açıklıkla zaten AEA gibi bir örgütün sağladığı

---

¹⁷³ Goulard ve diğerleri, s.62.

faydalardan yararlanmak için mutlaka üye olmanın da gerekemeyeceği ortaya konmaktadır. Sayılanların dışında, AEA'nın gümrük birliği ile karşılaştırıldığında malların serbest dolaşımı konusunda ek faydalar getirmediği de belirtilmektedir. Tam aksine AB'nin uyguladığı ortak gümrük tarifesi, iç pazara 3. ülke menşeli maların ihracını kolaylaştırmaktadır.

Bu noktada, imtiyazlı ortaklığı ortaya atanlardan ilginç bir öneri gelmektedir. Buna göre mevcut haliyle AEA, gümrük birliğine girmiş bir ülke için cazip bir teklif olmayabilir. Ancak Türkiye'nin gümrük birliği çerçevesinde 3. ülkelere yaptığı ihracatta AB'nin karar verdiği gümrük tarifelerini uygulamak zorunda olduğu ve kararlara katılım hakkına sahip olmadığı gözönüne alındığında kararlarına katıldığı bir örgütlenmenin kendisi için daha cazip olacağı belirtilmektedir. Ayrıca her ne kadar şu an için AEA bir serbest ticaret bölgesi niteliği taşısa da Türkiye'nin katılımıyla birlikte kısmen bir gümrük birliğine geçilebileceği vurgulanmaktadır.

Tüm bu önerilere rağmen, Türkiye'nin dış ticaretini AB üyesi olmayan ülkelere kaydırma ihtimali ise «tercih edilmeyen bir durum» olarak nitelendirilmektedir. İmtiyazlı ortaklık önerisine göre, Türkiye, menfaatleri gereği karar mekanizmalarında yer almadığı bir yapı içinde kalmaktansa önerildiği şekliyle AEA kapsamına girmeyi tercih edecektir.

4.2.2.2. Türkiye'nin Güçlendirilmiş Avrupa Ekonomik Alanına Katılımı

Türkiye'nin AB'ye tam üye olarak katılımı yerine imtiyazlı ortaklığı savunan kesimlerce, Türkiye'nin Güçlendirilmiş Avrupa Ekonomik Alanı'na katılımının sağlanması fikri ortaya atılmaktadır. Bu açıdan, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin gelecekteki ilişkisini düzenlemek için Ortaklık Konseyi yapısını temel alarak üzerine Avrupa Ekonomik Alanı kurumları ve yapılarının kullanılması önerilmektedir. Bu yöntemle, Türkiye AB arasında varolan Ortaklık Konseyi kurumu AEA kurum ve işleyişiyle uyumlu hale getirilerek gelecekteki ilişkilerin bu çerçevede düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda; AB Türkiye karma Komitesi, AB Türkiye karma Parlamento'su ve AB Türkiye Konseyi oluşturulması önerilmektedir. AB Türkiye

Karma Komitesinin, imtiyazlı ortaklık kurumunun işleyişini idare etmesi öngörülmektedir. Bu sayede taraflar arasında görüş alışverişinde bulunabileceği ve imtiyazlı ortaklık kapsamında Türkiye tarafından benimsenecek Topluluk mevzuatının önceden belirlenebileceği ifade edilmektedir.¹⁷⁴

Karma komitenin; Komisyon, üye devletler ve Türkiye'nin temsilcilerinden oluşması teklif edilmektedir. Bu Komite, alt komitelerini¹⁷⁵, uzman ve çalışma gruplarını oluşturacaktır. Komitenin her ay toplanması öngörülmektedir. Ayrıca, Topluluk mevzuatının uygulanmasından kaynaklanacak uyuşmazlıkların halledilmesi için bir uzlaşma kurumunun da hayata geçirileceği ifade edilmektedir. Dışişleri Bakanları başkanlığında toplanacak AB-Türkiye Konseyi'nin ilişkinin ana hatlarını belirlemesi ve değişik politika alanlarını saptaması planlanmaktadır. Konsey yılda en az iki kez toplanacaktır. Türk ve Avrupalı Parlamenterlerden oluşacak Parlamento Komisyonu, görüş ve tavsiyeler hazırlayabilecektir.

Gelecekte; AB-Türkiye Konseyi, AB-Türkiye karma Komisyonu, Komisyon temsilcileri ve Türk yetkililerin, bahse konu Parlamento Komisyonuna düzenli rapor sunmaları ve parlamenterlerle düzenli istişarelerde bulunmaları planlanmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin, danışma prosedürüne katılımı ile iç pazarla ilgili kararların alınmasına dahil edilmesi öngörülmektedir.

4.2.2.2.3. Türkiye'nin AB ile Derinleştirilmiş İşbirliği

Türkiye'ye tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklık verilmesini savunan kesimlerce, 10 Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin katılım antlaşmalarının imzalanmasına kadar uygulanana benzer bir düzenleme yapılması fikri ortaya atılmaktadır. Sözü edilen örneklerde AB katılım antlaşmaları imzalanana kadar bir katılım öncesi strateji oluşturularak, sözü edilen ülkelere bazı haklar tanımıştır. Böylesi bir yöntemle Türkiye ile AB arasında daha sıkı bir işbirliğinin kurulması öngörülmektedir. Bu öneriye göre, Bakanlar Konseyi ve tüm teknik ajanslar Türkiye'yi otomatik olarak tüm öneriler, tavsiye kararları ve diğer inisiyatifler konusunda bilgilendirecektir. Türkiye,

¹⁷⁴ Goulard ve diğerleri, s.64.

¹⁷⁵ Örneğin Gümrük Birliği alt komitesi.

Konsey organlarının, çeşitli çalışma gruplarının, COREPER¹⁷⁶'in ve Bakanlar Konseyi'nin tüm toplantılarına «gözlemci» statüsü ile katılabilecektir. Türkiye temsilcilerinin tüm bu toplantılarda, tartışmalara katılma, açıklamada bulunma hakları olacak yalnız oylamaya katılamayacaklardır. Ayrıca Türkiye, kendi çıkarlarını ilgilendiren Konsey kararları öncesinde resmi danışma talebinde bulunup, konunun açıklanması talebinde bulunabilecektir. Söz konusu danışma sürecinin AB, üye ülkeler ve Komisyon temsilcilerinden oluşan bir iç komite tarafından yürütülmesi planlanmaktadır. Türkiye'nin tam üyeliğine karşı bir tez olarak ortaya atılan anılan prosedür, bu haliyle bir seçenek olmaktan uzaktır. Türkiye halihazırda resmen müzakerelere başlamış bir ülke olarak zaten bilgilendirilmektedir.¹⁷⁷

4.2.2.2.4. Türkiye ile İç Pazarın Dört Serbestisinin Geliştirilmesi

Söz konusu öneri, işlenmiş tarım mamülleri dahil malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımının karşısındaki son engellerin karşılıklı kaldırılması öngörülürken, piyasa ekonomisinin "dört özgürlüğünden" sonuncusu olan kişilerin serbest dolaşımı, sınırötesi dolaşımdaki kısıtlamaların biraz yumuşatılmasıyla sınırlı kalmaktadır.

4.2.2.2.4.1. Malların Serbest Dolaşımının Geliştirilmesi

AB'nin kurucu Antlaşması olan Roma Antlaşması'nda malların Gümrük Birliği çerçevesinde serbest dolaşımı öngörülmektedir. Bu çerçevede üye ülkeler karşılıklı olarak gümrük vergileri, eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamalarını kaldırmanın yanı sıra, üçüncü ülkelere karşı bir Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygularlar.

Roma Antlaşması'nda yer alan bu hükümler (Madde: 9-37) aynı şekilde, Türkiye-AET arasında gerçekleştirilen Gümrük Birliği'ne de uygulanmıştır (Ankara antlaşması, madde: 4, Katma Protokol madde: 2-30, Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı kararı madde: 2-11). Katma Protokol ile Türkiye'nin geçiş dönemi 12 yıl olarak

---

¹⁷⁶ Daimi Temsilciler Komitesi

¹⁷⁷ Goulard ve diğerleri, s63.

kabul edilmiş (Ankara antlaşması madde: 4/2) ve 22 yıllık uzun dönem koruma listesine alınmayan mallarda serbest dolaşım bu süre içinde sağlanmıştır. Her iki sürede kaldırılacak gümrük vergileri ile eş etkili vergiler ve kotalarla Ortak Gümrük Tarifesi'ne (OGT) uyum için, zaman içerisinde indirim oranları düzenlenmiş ve süreler sonunda 31 Aralık 1995 tarihinden itibaren sanayi mallarının serbest dolaşımı sağlanmıştır.¹⁷⁸

İmtiyazlı ortaklık önerisini dile getirenlerce, halihazırda Türkiye ve AB arasında gümrük birliğinin gerçekleştirilmiş olmasının malların serbest dolaşımı konusundaki uyumu kolaylaştıracağı yorumu yapılmaktadır.

İmtiyazlı ortaklık modelinde, Türkiye ile AB arasında zaten işleyen bir Gümrük Birliği'nin varolduğu ve AET antlaşmasına 2 nolu ekinde sayılan işlenmiş tarım ürünleri için bazı ayrıcalıkların sözkonusu olabileceği belirtmiştir. 1998 yılında, tarımsal ticaretin seviyesini arttırmaya yönelik olarak imzalanan ikili antlaşmanın henüz tam olarak uygulanamadığı belirtilerek, bunun dışında işçilerin serbest dolaşımı ve yabancı işçilerin çalışma izinleri konusunda Eylül 2003 ve Nisan 2004 tarihlerinde iki tüzük çıkartıldığı saptanmakta imtiyazlı ortaklık halinde sözü edilen konularda Türkiye'nin lehine uygulamalara yer verilebileceğinden bahsedilmektedir. Burada ilginç olan AB'de imtiyazlı ortaklık önerisini her türlü araçla Türkiye'ye kabul ettirmeye çalışan kesimin, zaten mevcut ortaklık ilişkisi çerçevesinde AB'nin uygulaması gereken kuralları sanki bir imtiyazmış gibi sunulmasıdır.¹⁷⁹

Bu konuda Türkiye'ye tanınabilecek diğer imtiyazların, şu ana kadar Gümrük Birliği'nin kapsamı dışında tutulan AET antlaşmasının 2 nolu ekinde sayılan(yoğurt, margarin, patates, çikolata, vb.) tarım ürünleri için düşünülebileceği belirtilmektedir.

4.2.2.2.4.2.Kişilerin Serbest Dolaşımının Geliştirilmesi

Türk işçilerinin AET ülkeleri içindeki serbest dolaşımı Ankara antlaşması'nın

¹⁷⁸ İKV, Malların Serbest Dolaşımı, <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1216> (12.06.2008)

¹⁷⁹ Goulard ve diğerleri, ss. 65-66.

12. Maddesinde öngörölmüş, ancak bunun gerçekleşmesinin, antlaşma'nın imzasından sonra taraflar arasında teati edilen bir mektupla geçiş döneminde ele alınacağı ifade edilmiştir. Gerçekten, hazırlık dönemi görüşmeleri sırasında konu ele alınmış ve Katma Protokol'de hükme bağlanmıştır (Madde: 36-40). Bu hükümlere göre, Türkiye ile Topluluk üyesi devletler arasında işçilerin serbest dolaşımı Ankara antlaşmasının yürürlüğe girişinden sonra onikinci yılın sonu ile yirmi ikinci yılın sonu arasında kademeli olarak gerçekleştirilecektir.

Katma Protokol, Türk işçilerinin Topluluk ülkelerindeki serbest dolaşımının en geç yirmi iki yıl sonra gerçekleşmesini hükme bağlamasına rağmen, 1973 petrol krizinden sonra Avrupa ülkelerinde ekonomik gelişmesinin yavaşlaması ve özellikle Almanya'daki Türk işçilerinin ülkeye entegre olamamalarının yarattığı sorunlar nedeniyle serbest dolaşım 1 Aralık 1987 tarihinde gerçekleşmemiştir. Topluluk bu tarihte toprağı üzerinde çalışma hakkı kazanmış işçileri serbest dolaşımdan yararlandırmış, ancak bunların aile birleşmelerine izin vermemiş, ayrıca yeni işçi alımını da durdurmuştur.¹⁸⁰

AB ülkelerinde 3 aydan kısa bir süre kalmak için Türk vatandaşlarının vize almaları gerekmektedir.¹⁸¹ Bunun dışında, uzun süreli vizeler en fazla 5 yıla kadar alınabilmektedir. Bu açılardan Türkiye vatandaşlarının, AB ülkelerinde dolaşımını sınırlandırılmıştır.

Bu konuda Türkiye'ye sağlanabilecek imtiyazlar, AB Türkiye sınır bölgelerinde geçişin kolaylaştırılması ile meslekleri gereğı sınırlararası sıkça geçiş yapan kişilere bazı avantajlar tanınması ile sınırlı kalmaktadır. Bu ayrıcalıkların uygulanması da ilgili AB mevzuatının Türkiye tarafından kabulü şartına bağlanmıştır.

Kişilerin serbest dolaşımı konusunda, 2003 yılında Komisyon'un katılım öncesi strateji kapsamında yayınladığı görüşlerde(52), mesleklere göre bir

¹⁸⁰ İKV, Kişilerin Serbest Dolaşımı, <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1175> (12.06.2008).

¹⁸¹ Règlement du Conseil n°539/2001

sınıflandırma yapılması sistemi benimsenmiştir. Ancak işçilerin serbest dolaşımı konusunda tam bir serbestinin uygulanmasının mümkün olmadığı belirtilmektedir. Bu görüş Konsey'in 17 aralık 2004 tarihli kararı ile de örtüşmektedir. Söz konusu kararda da kalıcı kısıtlamalardan bahsedilmekte ve bu alanda kısıtlamalara gidilebileceği vurgulanmaktadır. İmtiyazlı ortaklık önerisi sahiplerine göre, ayrıcalıklı bir ortaklık ile kısıtlı bir üyelik arasındaki ayırım bu noktada yoğunlaşmaktadır. Bu fikri destekleyenlerce, Türkiye zaten diğer ülkeler gibi « tam » üye olamayacağından en azından bu tür bir üyeliğin gerektirdiği sorumlulukları da üstlenmemesi kendi yararına olacaktır. İmtiyazlı ortaklık fikrini destekleyenlerce de, iç pazarın dört serbestisinin uygulanmadığı bir üyeliğin tam ve bütün bir üyelik olarak adlandırılmayacağı belirtilmektedir. Ancak aynı kesimlerce böylesi bir « kısıtlı » üyeliğin ne AB mevzuatı ne Ortaklık ilişkisi ile bağdaşmayacağı irdelenmemektedir.¹⁸²

4.2.2.2.4.3.Hizmetlerin Serbest Dolaşımının Geliştirilmesi

Türkiye ile AET Ortaklığının temelini oluşturan Ankara antlaşması'nın 14. Maddesi, taraflar arasında hizmetlerin serbest dolaşımı ilkesinin kabul edildiğini göstermektedir. Katma Protokol'ün 41. Maddesi de konuya değinmektedir.

Türkiye ile AB arasında hizmetler ve kamu alımlarının serbestleştirilmesine yönelik bir antlaşma imzalanması için müzakereler başlatılması, Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 11 Nisan 2000 tarihli toplantısında kararlaştırılmış, bu çerçevede, AB Komisyonu tarafından hazırlanan taslak üzerinde, 17 Ekim 2000'de hizmetler, 18 Ekim 2000'de ise kamu alımları konularında birinci tur müzakereler yapılmıştır. İkinci tur müzakereler 18-19 Ocak 2001 tarihlerinde Brüksel'de, üçüncü tur müzakereler 14 Aralık 2001 tarihinde Ankara'da yapılmıştır. Müzakerelerde Türkiye serbestleşmenin adaylık perspektifi çerçevesinde gerçekleştirilmesini ve yükümlülüklerin üstelenmesinde Türkiye ile AB arasında ekonomik gelişmişlik farkını dikkate alan esnek bir tutum benimsenmesini savunmuştur.¹⁸³

---

¹⁸² Goulard ve diğerleri, ss.66-67.

¹⁸³ İKV, Hizmetlerin Serbest Dolaşımı, www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1122-24k (12.06.2008).

Türkiye'de pek çok alanda yabancıların hizmet sunmasıyla ilgili düzenlemeler yapıldığı saptanmakta ancak imtiyazlı ortaklık savunucuları tarafından, halen Türkiye'de bazı finans dışı sektörlerde yabancıların hizmet sunmasının kısıtlandığı belirtilmektedir. Bu kapsamda Türkiye'ye imtiyazlı ortak olması halinde uygulanabilecek ayrıcalıkların Komisyon'un 2003 tarihli katılım öncesi stratejisinde yer aldığı vurgulanmaktadır. Dikkatli bir inceleme ile şirketler hukuku mevzuatı ve hizmetlerin serbestçe sunumu alanlarında mevzuatın kısıtlamalardan arındırılarak kısa vadede öncelikli olarak uyumlaştırılabileceği belirtilmektedir.¹⁸⁴

4.2.2.2.4.4.Sermayenin Serbest Dolaşımının Geliştirilmesi

Ekonomik bütünleşmenin önemli unsurlarından birini oluşturan sermayenin serbest dolaşımı, Roma Antlaşması'nın 67-73 maddeleriyle düzenlenmiştir. Bu hükümlere göre üye devletler arasında sermayenin serbest dolaşımı, geçiş dönemi süresi içinde kademeli olarak gerçekleşecektir. Ortak pazarın iyi işleyebilmesi için, üye devletlerde ikamet eden diğer bir Topluluk ülkesinin vatandaşlarına ait sermayeye, milliyet, ikamet yeri ya da yatırımın yapıldığı yer bakımından kısıtlama getirilmeyecektir. Sermayenin üye devletler arasındaki hareketine ilişkin günlük ödemeler de hiç bir kısıtlama uygulanmadan yapılacaktır.

Ankara antlaşması'nın 20. Maddesi, taraflar arasında sermayenin serbest dolaşımı ilkesinin kabul edildiğini göstermektedir. Katma Protokol'un 50. Maddesinin ikinci fıkrası da konuya değinmektedir. Türkiye'de bankacılık sisteminin gösterdiği gelişme özellikle 1983 yılından sonra sermayenin serbest dolaşımının hiç bir kısıtlamaya tabi olmadan gerçekleşmesini sağlamıştır.¹⁸⁵

1998 yılından itibaren, Türkiye mevzuatını kademeli olarak AB mevzuatına uyumlu hale getirmiştir. Haziran 2003 tarihinde ise, doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili bir yasa yürürlüğe girmiştir. Bu noktada, imtiyazlı ortaklık fikrini destekleyenlerce, Türkiye'de yabancı yatırımlarla bağlantılı tüm ekonomik sektörlerde kısıtlamaların kaldırılabileceği belirtilmektedir. Ancak, bahsedilen

¹⁸⁴ Goulard ve diğerleri, ss.67-68.

¹⁸⁵ İKV, Sermayenin Serbest Dolaşımı, <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1254> (12.06.2008).

imtiyazdan yararlanmak için, orta vadede öncelikli olarak AB tüzel ya da gerçek kişilerinin Türkiye'de edindikleri mallar üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁸⁶

4.2.2.2.5.Ortak Politikalarda Türkiye'ye Önerilen İmtiyazlar

Müktesebatın 14 başlığında, tam uygulamanın mümkün olduğu, tarım, adalet ve içişleri, taşımacılık, para birliği, uyum ve bölgesel kalkınma konularında ise kısmi veya tam istisnaların gerekli olduğu vurgulanmaktadır.

Bu noktada, imtiyazlı ortaklık önerisini ortaya atanlarca, zaten pek çok alanda gümrük birliği ve katılım öncesi stratejisi çerçevesinde AB müktesebatına uyumun gerçekleştirildiği belirtmektedirler. Bu kapsamda aşağıdaki alanlarda gerçekleştirilecek bir mevzuat uyumunun çok da zor olmayacağı yorumu yapılmaktadır.¹⁸⁷

-Rekabet Politikası

-Vergilendirme Politikası

- İstatistik

- İş ve sosyal güvenlik Politikası

- Enerji Politikası

- Sanayi Politikası

- Araştırma ve Teknik Gelişim

(Türkiye 6. araştırma çerçeve programına katılmaktadır.)

- Genel Eğitim ve Formasyon

(Türkiye halihazırda; Socrates, Leonardo da Vinci ve Youth programlarına katılmaktadır)

- Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojileri

- Kültür ve Adıviziüel

- Çevre

- Tüketicinin Korunması

---

¹⁸⁶ Goulard ve diğerleri, s.68.

¹⁸⁷ Goulard ve diğerleri, s.69.

- Ortak Ticaret Politikası
- Finans Denetimi

Ancak imtiyazlı ortaklık önerisini sürekli gündemde tutanlarca tam olarak anlaşılmayan şudur ki, teknik olarak yukarıda sayılan alanlarda tam bir mevzuat uyumunun gerçekleştirilmesi mümkündür. Ancak imtiyazlı ortaklık gibi bir formülle ilişkilerin siyasi yönünü budanırorsa sayılan alanlarda uyumun sağlanması için irade ortadan kaldırılmış olacaktır.

4.2.2.2.5.1. Tarım Politikası

Tarım konusunda, Türkiye'nin; gıda güvenliği, hijyen ve kamu sağlığı alanlarında, AB mevzuatına uyumu halinde bazı imtiyazlar tanınabileceği belirtilmektedir(Orta vadede Komisyon'un önerisi dahilinde öncelikli konular). Sayılanlar dışında ise ikincil olarak veterinerlik konusunda AB mevzuatına uyum yapılması halinde bazı imtiyazların söz konusu olabileceği eklenmiştir. Ancak bunların dışında aşağıda sayılan başlıklar için hiçbir ayrıcalık tanınmayacağı ortaya konulmuştur:

- Doğrudan teşvikler,
- Ortak pazar işleyişi ve tarım ürünlerinin kontrolü(Finansmanı Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu¹⁸⁸ tarafından karşılanmaktadır.)
- Kırsal kalkınma(Bununla birlikte, kırsal kalkınma alanında bir stratejinin oluşturulmasının, orta vadede Komisyon'un önerisi dahilinde olduğu not edilmiştir.)

İmtiyazlı ortaklık önerisinin tarım alanında öngördüğü « ayrıcalıklar » incelendiğinde, Türkiye'ye yeni vaatlerde bulunulmadığı görülmektedir. Bu sistemin kabul edilmesi halinde zaten uygulanmakta olan Gümrük Birliği rejimi kısmen işlenmiş tarım ürünlerine de genişletilebilecek ancak Türkiye'ye AB ülkeleri ile rekabet edebilmesi için yeni bir fon yaratılmayacaktır.¹⁸⁹

---

¹⁸⁸ FEOGA

¹⁸⁹ Goulard ve diğerleri, s.70.

4.2.2.5.2.Adalet ve İçişleri Politikası

İmtiyazlı ortaklık çerçevesinde aşağıdaki alanlarda kimi istisnaların tanınmasının mümkün olduğu belirtilmiştir:

- Kişisel verilerin korunması ve transferi konusunda ilgili yasanın uygulamaya geçilmesinin ardından, Schengen ve Europol sisteminin bilgilendirme alanına katılım.
- Vize konusunda uygulanabilecek kolaylaŐtırıcı önlemlerin artırılması.(Orta vadede Komisyon'un önerisi dahilinde).
- Euro'nun ve Topluluğun finansal çıkarlarının korunması, uyulŐturucu ile mücadele, organize suçlar, kara para aklama (Orta vadede Komisyon'un önerisi dahilinde).
- Ceza ve hukuk davalarında yargısal işbirliği (Orta vadede Komisyon'un önerisi dahilinde), Eurojust'a katılım.

Buna karşılık, i güvenliğin güçlendirilmesi alanında hiçbir imtiyaza yer verilmeyeceği Schengen (Europol, vb.) sistemine katılım için mutlaka tam bütünleşmenin gerekli olduğu belirtilmektedir.

Öneri sahiplerine göre, AB tarafından Türkiye'ye sunulan tüm öneriler, Schengen sisteminin gerektirdiği uyumlaŐtırmanın yapılmasının ardından, adalet ve iç işleri alanlarına daha geniş katılımı sağlamaya yönelik olacaktır.

Bu açıdan, imtiyazlı ortaklık fikrini ortaya atan kesimlerce, açık Şekilde eğer kişilerin vizesiz serbest dolaşımı konusunda imtiyazlara yer verilmezse Türkiye'nin bu alanda pek çok ykmllĞu üstlenmeyi reddedebileceği tespiti yapılmaktadır.

4.2.2.5.3.Taşımacılık Politikası

Kara, hava ve demiryolu taşımacılığı konusunda bazı istisnaların

öngörülebileceği belirtilmekte kabotaj konusunda hiçbir istisna öngörülmemektedir.

4.2.2.2.5.4.Para Birliği Politikası

Bu alanda imtiyazlı ortaklık kapsamında, Balkan ülkelerinde uygulanana benzer bir uygulama ile Türk Lirası kurunun tek taraflı olarak Euroya bağlanması modeli gündeme getirilmektedir. Ancak bu uygulamanın uygulanması için AB tarafından kabul edilmesi şartı getirilmektedir. Söz konusu sabitlemenin, Türkiye açısından Para birliğine geçişin ilk aşaması olması durumunda cazip olacağı belirtilerek aksi durumlarda böylesi bir seçeneğe Türkiye'nin ikna edilmesinin zor olacağı saptaması yapılmaktadır. Bununla birlikte, bizzat imtiyazlı ortaklık önerisinin fikir babaları tarafından bile Türkiye'nin, AB Merkez Bankası ve Ekonomi Bakanları toplantılarında temsilcisi olmadan AB para ve ekonomi politikasına uyum sağlanmasının beklenmesinin « oyalayıcı » bir teklif olarak görülebileceğini belirtmektedirler. Buna rağmen Para Birliği konusunda Balkan ülkelerine uygulanan sistemin dışında, başka hiçbir ayrıcalık öngörülmemiştir.¹⁹⁰

4.2.2.3.5.Şirketler Hukuku Politikası:

Orta vadede Komisyon'un önerisi dahilinde, imtiyazlı ortaklığın kabulü halinde Türkiye'ye kimi ayrıcalıkların tanınabileceği belirtilmektedir. Bu konuda, fikri ve sınai mülkiyet hukuku mevzuatı ve korsana karşı mücadele konularının öncelikli olduğu vurgulanmakta, buna karşılık, eczacılıkla ilgili sınai mülkiyet hakları alanında hiçbir istisnanın söz konusu olamayacağı belirtilmektedir. Bu konuda özel bir tüzüğe gereksinim duyulduğu tespiti yapılmaktadır.

4.2.2.2.5.6.Bölgesel Politika:

Bu başlık altında Türkiye'nin olası tam üyeliğinin yaratacağı en büyük korku açığa çıkmaktadır. Türkiye'ye imtiyazlı ortaklık seçeneğinde bile, hiçbir şekilde yapısal ve bölgesel fonlar konusunda bir istisna tanınmayacağı belirtilmektedir.

---

¹⁹⁰ Goulard ve diğerleri, s.72.

Öneriye göre, Komisyon ilgili mevzuatın Türkiye tarafından kabul edilmesini kolaylaştırmak için bir hukuki çerçeveyi kısa vadede öncelikli olarak hazırlayacaktır.

4.2.2.5.7.Kültür Politikası:

İmtiyazlı ortaklık formülünü ortaya atanlarca kültür başlığı fazlasıyla irdelenmektedir. Siyasi yönü ağır basmayan ve karar mekanizmalarında fazlaca etkili olmayan bir başlık olması sebebiyle imtiyazlı ortaklık kapsamında Türkiye'ye bazı ayrıcalıklar sağlanabileceği öngörülmektedir. Bu kapsamda; genel olarak kültürler arası diyalogun geliştirilmesi, kentlerarası kardeşliklerin kurulması, öğrenci ve gençlerin değişimi gibi alanlarda öneriler getirilmektedir. Temmuz 2005 tarihinde Komisyon'un yayınladığı bildiri de hemen hemen aynı öneriler sıralanmaktadır.

4.2.2.5.8.Ekonomik Yardım:

İmtiyazlı ortaklıkta, aktarılması öngörülen ekonomik yardımların, katılım öncesi stratejisinde kararlaştırılan fonların “Ortaklık Fonu” adı altında yeni bir yapıya dönüştürülmesi hesaplanmaktadır. Bu fonun temel amacı Türkiye'nin yararlandığı diğer AB finansal fonlarının ulaşmadığı eksiklikleri tamamlamak ve demokrasi, hukuk devleti, temel özgürlükler, insan hakları, azınlıkların korunması, sınır uyumsuzluklarının barışçı çözümü, Türk ekonomisinin işleyişi ile AB pazar baskısı ile rekabet kapasitesinin artırılması alanlarını güçlendirmek olarak tarif edilmektedir. Söz konusu yardımın, Türkiye'nin AB'nin kurumsal yapısına uyumunu sağlamak konusuna odaklanacağı vurgulanmaktadır. AB ve Türkiye arasında ekonomik ve sosyal işbirliğinin sağlanmasının ötesinde söz konusu fonun ulaşım ve çevre altyapısına da öncelikle katkıda bulunması hesaplanmaktadır.¹⁹¹

4.2.2.5.9.Türkiye ve Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası:

Güvenlik konularında ise Türkiye'nin, Ortak güvenlik ve dış politika ile Avrupa güvenlik ve savunma politikasına dahil edilmesinin, Avrupa'nın jeostratejik

---

¹⁹¹ Goulard ve diğerleri, s.73.

çıkartına uygun olacağı tespiti yapılarak, AB ile NATO arasında ve AB ile Türkiye arasında varolan işbirliği kurumlarının bazılarının güçlendirilmesi önerilmekte ve bunun AB-Türkiye ikili işbirliği seviyesinin ötesine şimdilik gitmemesi gerektiği de belirtilmektedir. Söz konusu ifadenin açık anlamı, Türkiye'nin bu konularda AB Konseyi, Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi gibi istişare ve nihai karar noktalarında oy hakkıyla yer almaması gerektiğidir. Türkiye ancak güvenliğini doğrudan ilgilendiren konularda AB silahlı güçlerinin operasyonlarında veto yetkisine sahip olabilecektir.

Türkiye'nin AB üyeliğine karşı kesimlerce, Türkiye'nin Ortak dış ve güvenlik politikasına katılımı imtiyazlı ortaklığın ilk adımı olarak değerlendirilmekte ve özellikle, 11 Eylül saldırıları ile değişen dünya düzeninde, Türkiye'nin AB güvenlik ve savunma yapısına katılımı stratejik bir öncelik olarak görülmektedir. Bunun dışında, kısa vadede AB ve NATO üyesi ülkelerle NATO'ya üye olup AB dışındaki devletler arasındaki işbirliği mekanizmasının güçlendirilmesinin gerekli olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikasına uyum yapmasının önerilmesinin gerekeceği tespiti yapılmaktadır.¹⁹² Aynı nedenlerle, Türkiye ve AB arasındaki politik direktörler seviyesindeki diyoloğun genişletilmesi önerisi gündeme getirilmektedir. Bahsedildiği üzere AB ve NATO arasında bir işbirliği mekanizması kurulmuş ve şu aşamalardan geçmiştir.

-Danışma ve işbirliği alanında 24.01.2001 tarihli antlaşma. Söz konusu antlaşma uyarınca dışişleri bakanları ve büyükelçiler düzeyinde düzenli toplantılar yapılmaktadır.

-13.12.2002 tarihinde imzalanan “Berlin Plus” antlaşması¹⁹³ ile AB, kendisini tehdit eden krizler karşısında NATO kaynak ve kapasitesinden yararlanma hakkını elde etmiştir. (Sivil ve askeri operasyonlar)

-14.03.2003 tarihinde imzlanan antlaşma ile NATO ve AB bilgi güvenliği konusunda

---

¹⁹² Strateji, ortak pozisyon ve hareket mekanizması, kararlar, deklarasyonlar, uluslararası antlaşmalara uyum.

¹⁹³ NATO Antlaşması, <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/interview.html>, (13.03.2007).

sıkı bir işbirliğine gitmeyi kararlaştırmışlardır.

-17 mart 2003 tarihinde imzalanan çerçeve antlaşması gereğince, NATO üyesi ve ya NATO ile özel güvenlik antlaşması imzalamış ya da NATO'nun Barış İçin Ortaklı programına dahil ülkelere, NATO belge ve bilgilerine ulaşabilme imkanı sağlanmaktadır.

-Mayıs 2003 tarihinde, AB-NATO çalışma grubunun hayata geçirilmesi.

Hali hazırda AB Türkiye işbirliği şu temel ilkeler etrafında şekillenmektedir:

-Politik reformlar,insan hakları, Kıbrıs sorunu ve sınır uyuşmazlıklarının barışçı yollarla çözülmesi konularında AB ile Türkiye arasında bir diyalog süreci başlatılmıştır. Bu diyalog temelde Ortaklık Antlaşması ve farklı Avrupa Konseyi kararları üzerine bina edilmiştir.

-Kendi çıkarlarını birebir ilgilendirmese dahi AB müdahale gücünün bütün operasyonlarından Türkiye bilgilendirilecektir. (Aralık 2001). Bununla birlikte, karar alma prosedüründe Türkiye'nin resmi katılımı söz konusu olmayacaktır. Ancak Türkiye'nin ulusal güvenliğini ilgilendiren konularda onayının alınması gerekecektir.

-Türkiye ile katılım öncesi stratejisi çerçevesinde bir politik diyalog oluşturulmuştur. Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası çerçevesinde Türkiye, politik direktörler ve çalışma grupları düzeyinde tüm toplantılara katılacaktır. (Bu hükmün açık ifadesi, Türkiye'nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası alanında tüm hazırlık toplantılarına katılacağı ancak karar alma prosedürünün dışında tutulduğudur.)

-1998 yılından beri Türkiye, Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası mevzuatını AB'ye uyumlu hale getirmek için çalışmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye düzenli olarak AB'nin ortak hareketleri(Yugoslavya müdahalesi) ve pozisyonları alanında bilgilendirilmektedir.

-Türkiye, AB ve NATO üyesi ülkelerle NATO'ya üye olup AB'ye olmayan ülkelerin katıldığı Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası toplantılarına iştirak etmektedir. (AB+ 5).

-Türkiye bu kapsamda, Balkan İstikrar Paktı ve ya Barselona Prosedürü gibi bölgesel işbirliği projelerine de katkı sağlamaktadır. Berlin Plus Antlaşmasının imzalanmasının ardından ise AB Türkiye işbirliğinde Balkanlar'da koruma faaliyetleri yürütülmüştür. Bu kapsamda Türkiye Bosna Hersek'e iki kez kuvvet göndermiş aynı zamanda, Makedonya'ya düzenlenen CONCORDIA operasyonuna da katılmıştır. (Berlin Plus Antlaşması çerçevesinde).

-Bununla birlikte Türkiye Güvenlik Komitesi toplantıları ile bağlantılı Konsey çalışmalarına katılabilecektir. Bunun dışında Türkiye'ye tanınabilecek imtiyazlar, Konsey onayına tabi olarak, dışişleri üzerine düzenli bir istişare prosedürü, güvenlik ve savunma konularının bakanlık düzeyinde görüşülmesi ve tüm bunlara paralel olarak politik diyalog oluşturulması. Türkiye'nin, Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikasına tam bütünleşmesinden önce, bu konuda bir işbirliği mekanizmasının oluşturulması ve Türkiye'ye her Güvenlik Politikası Komitesi ve AB dışişleri bakanları toplantısı öncesinde bir rapor sunulması. Ayrıca danışma mekanizması geliştirilmesi olarak sayılmaktadır. Bu noktada önerilen danışma mekanizmasının idari altyapısının oluşturularak Türkiye'nin toplantılara katılımının sembolik olmanın ötesine geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, AGİT ya da BM gibi örgütlerin toplantılarına katılmadan önce AB ve Türkiye'nin ortak bir tutum benimsemesi önerisi de varolan işbirliğini geliştirebilecek bir fikir olarak ortaya atılmaktadır.¹⁹⁴

İmtiyazlı Ortaklık kapsamında aşağıda belirtilen alanlarda Türkiye ve AB arasında bir işbirliği öngörülmektedir:

-İnsani yardım

-Politika geliştirme

---

¹⁹⁴ Goulard ve diğerleri, ss.74-80.

- İnsan hakları ve demokrasi
- Çatışmaların önlenmesi
- Üçüncü ülkelerle ilişkiler
- EUFOR operasyonlarına katılım.

İmtiyazlı ortaklık modeli çerçevesinde, Türkiye ile AB arasında Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası alanında daha sıkı bir işbirliği ile Türkiye'nin Avrupa Savunma Ajansına dahil edilmesi önerilmektedir. Bunun gerçekleşmesine kadar ise Türkiye'ye üyelerle eşit haklara sahip olarak, karar alma ve ilgili savunma projelerinde yer verilebilecektir.

Bu noktada ilk aşamada, Avrupa Konseyi, Genel İşler Konseyi ve Dış İlişkiler Konseyine katılım konusunda aynı şekilde Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikasına katılımında da bir kısıtlamaya yer verilmeyeceği vurgulanmaktadır. Böyle bir modelin AB Türkiye ilişkilerine yeni bir boyut katarak, işbirliğini güçlendireceği ve “üyelik ya da hiç” ikilemine son verebileceği öne sürülmektedir.

İmtiyazlı ortaklık modelini savunanlara göre, tam üyelik alternatifi olarak çevre ülkelere komşuluk politikası adı altında “güçlü bağlar” kuracak “hareket planları” geliştirilmiştir. Ancak Türkiye'nin ağırlığı dolayısıyla, özellikle savunma ve güvenlik alanında farklı politikalar geliştirilmeli ve gerektiğinde imtiyazlar yoluyla işbirliği gülendirilmelidir.¹⁹⁵

Bu noktada AB'nin Ukrayna ile başlattığı işbirliği sürecinin bir benzerinin Türkiye ile gerçekleştirilmesi teklif edilmektedir. Söz konusu işbirliği, somutlaştırılmış 71 noktayı kapsamakta (enerji politikası, çevre konusunda işbirliği, adalet ve içişleri vb.) ve tam üyeliğe bir seçenek oluşturmaktadır. İmtiyazlı ortaklık yanlıları bu modelin Kurucu Babaların “dayanışma” anlayışını somut gerçeklere dayandıran bir yaklaşım¹⁹⁶ olduğunu savunmaktadırlar. Ancak Türkiye'ye Ukrayna'ya önerilen bir model önerilirken AB açısından ahde vefa ilkesinin nereye yerleştirileceği açıklanamamaktadır.

¹⁹⁵ Le Guillou, s.89.

¹⁹⁶ Shumann Bildirisi

Türkiye'nin katılımına karşı UMP, siyasi bir proje olarak AB'nin istenip istenmediğini sormakta ve bu soruya olumlu yanıt verilmesi halinde Türkiye'nin AB üyeliğinin reddedilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Buna karşın, küresel bir aktör olan bu ülkeyle ilişkileri güçlendirecek formüller aranması gerekliliği de hemen ardından vurgulanmaktadır.

Ancak yine aynı çevrelerce fazlaca üzerinde durulmayan konu; imtiyazlı ortaklık olarak isimlendirilip içi doldurulmaya çalışılan, özetle Türkiye'nin tam üyelik ihtimalini dışlayıp AB ile arasında tam üyelikten eksik komşuluk ilişkisinden fazla bir statüyü gerçekleştirmenin Ankara antlaşması çerçevesindeki meşruiyet sorunudur.¹⁹⁷

Fransa'da iktidar partisi UMP'nin resmi kayıtları incelendiğinde, Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkan bilinen ifadeler dışında imtiyazlı ortaklığın içeriği ile ilgili bilgiler bulmak mümkün değildir. Bu ifadeler ise şöyle özetlenebilir;

« Serbest bir ticaret bölgesinin çok üstünde, Avrupa Birliği herşeyden önce bir siyasi birliktir. Bu birlik ise haddinden fazla kalabalık, kültür ve geleneklerinde birbirinden çok farklı bir Avrupa'da gerçekleştirilemez. UMP tarafından açık olarak, Türkiye için tam üyelik yerine, imtiyazlı ortaklık yoluna gidilmesi gerektiği belirtilmektedir. Nicolas Sarkozy tarafından da açıklandığı üzere, Avrupa sınırsız olarak genişleyemez. »

Fransa'daki iktidar partisi UMP'ye göre, Avrupa Anayasası, Türkiye gibi demografik açıdan son derece önemli bir ülkeyi Birliğe kabul etmek için tasarlanmış bir proje değildir. Ankara hükümetine verilen sözlerin yerine getirilmesi henüz yürürlüğe girmemiş Anayasa'nın değiştirilmesini gerektirmektedir.

UMP'ye göre, Lizbon Antlaşması'nın 57. maddesinde, Türkiye gibi AB ile

---

¹⁹⁷ Erwan, Lannon, ve Joel, Lebullenger. **Les Defis d'une Adhesion de la Turquie a l'Union Europeenne**, Bruylant, Brüksel, 2006, ss.30-31.

güçlü bir ilişki isyeyen ülkeler için üyelik dışında özel bir statü öngörülmüştür. Bu statü imtiyazlı ortaklıktır. İşte tam olarak Türkiye'ye bu statü önerilmektedir. Ancak bu yöntemle, Türkiye'nin, demokrasisini ve insan haklarını geliştirmesinde, gelişmesini artırasında ve doğu sınırlarının istikrar altına almasında aşama kaydetmesi mümkündür.¹⁹⁸

4.3. Ahde Vefa İlkesi Işığında Türkiye'ye Önerilen Tam Üyelik Dışı Bütünleşme Seçeneklerinin Değerlendirilmesi

Avrupa Birliği Lizbon Zirvesi'nde, Fransa'nın isteği doğrultusunda “katılım müzakereleri” yerine “hükümetlerarası müzakereler” ifadesi yer almıştır, belirtmek gerekir ki böylesi bir uygulama Türkiye'ye yönelik bir hukuki çifte standardır. Katılım müzakereleri ifadesinin değiştirilmesi her ne kadar müzakere süreci üzerinde önemli bir değişiklik yaratmasa da, Türkiye üzerinde bir baskı oluşturacak ve Türk kamuoyunun AB'ye bakış açısının olumsuz yönde gelişmesine neden olabilecektir.¹⁹⁹

Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkan kesimlerce, uluslararası ilişkilerin temel ilkelerinden « ahde vefa » (pacta sunt servanda) tümüyle hiçe sayılarak; 1963 Ankara antlaşması, Helsinki, Kopenhag, Brüksel'deki Avrupa Birliği Konseyi toplantılarının sonuç bildirgeleri gibi yürürlüğe girmiş her türlü antlaşma göz ardı edilerek verilen sözlerden dönmenin yolları aranmaktadır. Sayılan hukuki metinlerin, uluslararası hukuk gereğince tarafları bağladığı ve iyi niyetle yürütülmeleri gerektiği açıktır.

Türkiye'yi Avrupa Ekonomik Topluluğu'na “ortak üye” yapan, taraflar arasında bir gümrük birliğine dayanan ve ileride tam üyeliği öngören Ankara Anlaşması, Topluluk ile Türkiye arasında gittikçe gelişen bir gümrük birliğinin kurulmasını öngörmektedir. Anlaşma'nın 2. maddesi bu konuda açık bir hüküm ifade etmektedir. Türkiye AB ortaklığının hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere

---

¹⁹⁸ Michel Dumoulin ve Genevieve Duchenne, *L'Europe et La Mediterranee*, P.I.E-Peter Lang, Brüksel, 2001, ss.107-110.

¹⁹⁹ www.cnnturk.com/2007/dunya/12/14/ab.taslak.sonuc.bildirisini.benimsedi/411616.0/index.html
(13.07.2008)

üç dönemi öngörülmüştür. Bu dönemler tamamlandıktan sonra Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olma hakkı olduğu belirtilmiştir. Türkiye, 1 Ocak 1996 tarihinde AB ile gümrük birliğini gerçekleştirdiği için, Ankara Anlaşması'ndaki son döneme girmiştir.

Ankara Anlaşması ile Türkiye Roma Anlaşması'nın 238. maddesine dayanarak, AB'ye²⁰⁰ “ortak üye” olmuştur. Aslında bu ortak üyelik, bir ön ortaklıktır. Çünkü ortak üyelikte, ortak üyenin Topluluğun kurumlarına katılımı gereklidir. Fakat bu durum Türkiye için geçerli değildir.²⁰¹

Ankara Anlaşması, Roma Anlaşması'nın 238 nci maddesine dayanan ve Türkiye-Topluluk ortaklığının temel ilkelerini belirleyen bir “çerçeve” anlaşmadır. Ayrıntılar, Katma Protokol'de yer almıştır. Ankara Anlaşması, Topluluk ile imzalandığı için Topluluk içinde doğrudan uygulanan bir Topluluk hukuk belgesidir. Nitekim Lüksemburg'ta 3 Ekim 2005 tarihinde gerçekleştirilen Hükümetlerarası Konferans'ta 23 maddeden oluşan Müzakere Çerçeve Belgesi'nin 10. maddesinde AB müktesabatının içerdiği bölümler belirlenmiştir.

Türkiye, AB üyesi olabilmek için Birliğin müktesabatını kabul etmek yükümlülüğünü üstlenmiş ve müktesabat içinde „Birlik faaliyetlerine ilişkin olarak Topluluğun, Topluluk üye ülkelerin, birliğin ve kendi aralarında üye devletlerin akdettiği uluslararası anlaşmalar” yer almıştır. Ankara Anlaşması ve Katma Protokol Topluluğun Türkiye ile akdettiği bir uluslararası anlaşmadır. Topluluk üyesi ülkeler ile ayrıca imzalandığı için bir uluslararası hukuk belgesidir. AET'nin zaman içinde üye sayısının 6'dan 27'ye çıkması sonucunda yeni katılan ülkeler de Topluluk müktesabatını kabul etmişlerdir. Bunun için Ankara Anlaşması'nın genişleyen Topluluğa uyumunun sağlanması amacıyla yeni katılan ülkelerle uyum anlaşmaları imzalanmıştır. Uyum Anlaşmaları Avrupa Parlamentosu tarafından da onaylanmıştır. Belirtmek gerekir ki Ankara Anlaşması'nda taraflara bir fesih hakkı tanınmamıştır. Bu sebeple Anlaşma'nın amaçları gerçekleşene kadar yürürlükte kalması gerekeceği belirtilmektedir.

---

²⁰⁰ O tarihteki AET'ye.

²⁰¹ www.abhaber.com/haber.php?id=20234-26k (12.03.2008)

Türkiye ile AB arasında gümrük birliğinin esaslarını belirleyen 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı, Ankara Anlaşması ile Katma Protokol'e dayanmaktadır. Ankara Anlaşması'nın 28 nci maddesi uyarınca, ortaklık anlaşmalarının işleme ve Türkiye'nin anlaşmalardan doğan yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmesi durumunda, " tarafların Türkiye'nin tam üyelik olasılığını inceleyecekleri" hükmü getirilmiştir. Bu, üyelik için kesin bir tarih değildir. Fakat bir siyasi niyet beyanıdır. Bu sebeple ortaklık anlaşmaları, gümrük birliği sistemi ile tam üyeliğe geçiş sürecinin ilk aşamasını hazırlayan ve düzenleyen bir niteliktedir.

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı 30 Mart 2006 tarihinde, AB ile gerçekleştirilen gümrük birliği dolayısıyla zarar ettiğini savunan bir Türk firmasının açmış olduğu davayı karara bağlamıştır.²⁰² Bu Karar'ın 37 nci maddesinde de belirtilmiş olduğu üzere Ankara Anlaşması ile protokollerin uluslararası anlaşma niteliğinde olduğu kabul edilmiştir. ATAD, Topluluğun üçüncü bir ülke ile imzaladığı anlaşma hükmünün anlaşmanın içerik ve konusu değerlendirildiğinde açık ve kesin bir yükümlülük içeriyorsa geçerli olduğunu kabul etmiştir.

Avrupa Birliği uluslararası hukukun temelini oluşturan "ahde vefa" (pacta sunt servanda) ilkesini görmezden gelemez. Çünkü bu ilke anlaşma hukukunun temelini oluşturmaktadır. Viyana Sözleşmesi'nin 26. maddesine göre: "Her anlaşma tarafları bağlar ve taraflarca iyi niyetle uygulanması gerekir." Sözleşme'nin 27. maddesine göre de, taraflardan biri, iç hukukunun hükümlerini, bir anlaşmayı uygulamama bahanesi olarak öne sürülemez.

Süresi belirlenmiş veya belirlenmemiş anlaşmalar bakımından devletler, bazen şartların değişmiş olduğunu²⁰³ öne sürerek anlaşmayla artık bağlı kalmak istemediklerini öne sürebilirler. Burada temel ilke, "ahde vefa" kuralıdır. Uluslararası alanda anlaşmanın şartları devam ettikçe yürürlükte kalması uygun görülse bile, şartların gerçekten değişip değişmediğini belirleyen tarafsız, yargı yetkisi zorunlu

---

²⁰² Yedaş/T-367/03

²⁰³ Rebus sic stantibus

uluslararası bir organ yoktur. Böyle olunca, bir taraf işine gelmeyen bir anlaşmadan kurtulmak için şartların değiştiğini öne sürebilecektir. Viyana Sözleşmesi, tarafların şartlarda temel bir değişiklik olduğunu iddia ederek, anlaşmanın sona ermiş sayılmasını isteyebileceklerini öngörmektedir. Ancak böyle bir görüş, sınır koyan bir anlaşma için öne sürülemeyeceği gibi, bu görüşte olan tarafın kendi eylemiyle değişmiş şartların da anlaşmayı geçersiz saymaya yetmeyeceği belirtilmektedir.²⁰⁴

4.4. Türkiye-AB Ortaklık Mevzuatı Işığında Kalıcı Derogasyonlar

AB hukuk sistemi uyarınca AB Hukuku ile iç hukukun çatışması durumunda AB hukukunun uygulanması esastır. Bu noktada, AB hukuku kaynaklarını birincil ve ikincil kaynaklar şeklinde ayırmak mümkündür. Birincil kaynaklar Avrupa Toplulukları Adalet Divanı önünde geçersizliği öne sürülemeyen ve üye ülke yetkili organlarında onaylanan metinlerdir. Bunların tümüne Topluluk Antlaşmaları adı verilmektedir. Buna karşın ikincil kaynaklar Avrupa Toplulukları kurumları tarafından oluşturulan hukuki metinlerdir. Bu metinlerin birincil kaynaklara uygun olması gerekmektedir. ATAD Topluluk organlarının oluşturduğu metinlerin birincil hukuka uygunluğunu denetleme yetkisine sahiptir.

AB Hukuk sisteminin bu genel yapısından sapmak ve belli konularda iç hukuksal düzenlemeleri koruyabilmek “derogasyon” sistemi ile mümkün kılınmaktadır. Buna göre derogasyon; AB sınırları içerisinde, belli bir bölgede AB hukukunun uygulanmasının geçici olarak askıya alınmasıdır. Bu çerçevede derogasyonlar geçici olmalı, ayrımcılık unsuru taşımamalı (tüm AB vatandaşlarına uygulanmalı), ortak pazarın (malların kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaştığı ve iç sınırların ortadan kalktığı alan) işleyişini en az şekilde engellemeli, AB'nin gelecekteki derinleşmesini ve genişlemesini en az düzeyde etkileyecek nitelikte olmalıdır.²⁰⁵

Aslında bugün de üye ülkeler ve eski aday ülkeler arasında yapılmış, koruma

²⁰⁴ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk 1**, Turhan Kitabevi, I. Baskı, Ankara, 1995, ss.166-167.

²⁰⁵ Avrupa Araştırmaları ve Enformasyon Merkezi, (10-11 Nisan 2004).
www.emu.edu.tr/files/2_kibris_forumu_degerlendirme_raporu.doc (12. 07.2008).

önlemlerini ön gören ikili düzenlemeler mevcuttur. Bunlara örnek olarak Almanya (iş ve işçi piyasası) ve Polonya (gayri menkul iktisabı) arasındaki anlaşmayı gösterebiliriz. Ancak bu anlaşmaların 7 yılı geçmemesi gerekmektedir.

Geçmişte, Topluluk hukukunun birliğini bozmamak için katılım anlaşmalarında sürekli istisnalara yer verilmemekteydi. Ancak Türkiye'nin tam üyeliğine karşı kesimlerce Türkiye'nin; iş ve işçi piyasası, kişilerin serbest dolaşımı, yapısal fonlar veya tarım gibi alanlarda karar mekanizmasına katılımının ciddi sorunlar yaratacağı ifade edilmektedir. Bu sorunun; Komisyon, Parlamento ve AB Adalet Divanı'na kadar tek tek AB kurumlarının çalışmalarında bir dizi sorun yaratabileceği vurgulanmaktadır. Aslında üye ülkeler *Optout*²⁰⁶ politikasına dayanarak özel düzenlemeler talep edebilirler fakat bu, üyelerin AB'ye girmesinden sonra ve kendi istekleri doğrultusunda mümkündür.²⁰⁷

Türkiye'nin durumu ise farklıdır; Türkiye AB müktesebatının tamamını üstlenmek zorunda olmasına rağmen kendi iradesi dışında, bazı alanların dışında bırakılmaktadır. Elbette bu durum da yeni bir statü ayırımına, yeni bir bütünleşme şekline yol açmaktadır. AB Antlaşmasında öngörülmeyen kalıcı istisnalardan, koruma önlemlerinden bahsetmek, Türkiye'ye 'ikinci sınıf bir AB üyeliği' vermek demektir.²⁰⁸

Türkiye ve AB arasında 1964'den beri bir ortaklık ilişkisi bulunmaktadır. Bu, kendini sadece Ankara Anlaşması'nın 28. Maddesi'ne değil, aynı zamanda ATAD kararlarına da göstermektedir.²⁰⁹ Ortaklık Anlaşması dayanağını, Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 310. Maddesi'nden almaktadır. Bu maddeye göre, «Avrupa Topluluğu bir ya da birden çok devletle veya bir ya da birden çok uluslararası kurumla, her iki tarafa da çeşitli hak ve yükümlülükler getiren bir ortaklık kuran anlaşmalar imzalayabilir.» Ortaklık kurulan devletlerin, Avrupa

---

²⁰⁶ AB uygulamaları dışında kalabilme hakkı.

²⁰⁷ Reçber, ss.62-68.

²⁰⁸ Karakaş, s.5. Bkz. Christine Langenfeld, 'Erweiterung ad infinitum? Zur Fi-nalität der Europäischen Union', Zeitschrift für Rechtspolitik, Cilt: 38, Sayı: 3/2005, s. 73-77 .

²⁰⁹ Karakaş, s.5. Bkz.Cemal Karakaş, Abge-stuft integrieren statt privilegiert ausgrenzen. Zum mühsamen Beginn der EU-Beitrittsverhandlungen mit der Türkei, Zeitschrift für Türkeistudien, Cilt: 18, Sayı: 1+2/2005, s. 79-103.

Topluluğu'nun organizasyon yapısına veya karar alma sistemine katılımları mümkün değildir. Tam da bu nedenden dolayı ortaklık rejiminin işleyebilmesini sağlamak için bir takım ortak kurumlar oluşturulmaktadır. Bu kurumlar arasında en önemlisi Ortaklık Konseyi'dir. Ortaklık konseyi tarafından alınan kararlar ve Ortaklık Anlaşması „ikincil hukuk kaynağı“ olmakla birlikte, aynı zamanda Topluluk hukukunun da bir parçasını oluşturmaktadır. Bu yüzden konu Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın da yetki alanına girmektedir.²¹⁰

Ortaklık ilişkisi çerçevesinde, AB Türkiye Ortaklık Konseyi kararıyla 1996 yılında Türkiye ve AB arasında bir Gümrük Birliği oluşturulmuştur. Gümrük birliğinin öncelikli amacı, her iki tarafın ekonomi politikaları arasında güçlü bir eşgüdüm sağlanmasıdır. Ayrıca Türkiye, AT'nin üçüncü ülkelere uyguladığı gümrük tarifelerine, bunun yanı sıra AT ticaret politikasının birçok uygulamasına uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda Türkiye, AB müktesebatının gümrükler, ticaret politikası, rekabet ve fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması gibi önemli kısımlarını ulusal hukukuna aktarmıştır. Ancak, Türkiye AB'nin üçüncü ülkelere uyguladığı gümrük tarifelerini üstlenmek durumunda kalmıştır. Buna karşılık, Türkiye'nin AB karar alma mekanizmasına katılma hakkı bulunmamaktadır.

Bu açıdan, Türkiye'ye özel düzenlemelerin yürürlükteki AB hukuku ile ne kadar bağdaştığı tartışılabilir. Bazı yazarlar bu düzenlemelerin AB hukukuna uygunluğu konusunda şüphe duysa da, bazıları temel bir özgürlükten devamlı bir şekilde ²¹¹mahrum bırakılmanın hukuki açıdan kabul edilebilir olduğu görüşünü paylaşmaktadır. Bu görüşte olanların dayanak noktası, söz konusu düzenlemelerin Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 300. Maddesi'nin 6. Paragrafı'na göre Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın denetleyeceği düzenlemeler değil, birincil hukuksal düzenlemeler olmasıdır.²¹²

²¹⁰ Karakaş, s.5. Bkz.Rudolf Streinz, 'Die Türkei als Partner: Formen der Zugehörigkeit zur EU', *Göttinger Online-Beiträge zum Europarecht*, Sayı: 34/2005, s. 11.

²¹¹ Karakaş, s.14. Bkz.Heinz Kramer, 'Die Gemeinsame Außen- und Sicherheitspolitik der Europäischen Union und die Türkei', *Integration*, Sayı: 1-2/2004, s. 44-55.

²¹² Karakaş, s.7, Bkz. Heinz Kramer, 'EU-Türkei: Vor schwierigen Verhandlungen', *SWP-Studie*, Sayı: S11/2005, Berlin, 2005

Normlar hiyerarşisinde Avrupa Birliği'ni kuran sözleşmeler ışığında uluslararası anlaşmalar ve bunların ekleri birincil hukuk kaynaklarını oluşturur. Bu anlamda Türkiye'yle imzalanan Ankara Antlaşması ve Katma Protokol doğrudan uygulanması gereken birincil hukuk kaynaklarıdır. Bu hukuk kaynaklarında eski hakların korunması, yani stand-still hükmü yer almaktadır.

Bu yönüyle müzakere çerçeve belgesinin 12. maddesinde:

«Türkiye'nin Topluluk mevzuatından kaynaklanan hak ve yükümlülükleri kabulü, Topluluk mevzuatına spesifik adaptasyonlar yapılmasını, ve istisnai olarak, katılım müzakereleri sırasında tanımlanmaları gerekecek olan geçiş önlemlerini gerektirebilir. Gerekli olduğu hallerde, Topluluk mevzuatına yapılacak spesifik adaptasyonlarda; mevzuatı uyumlaştırırken üye ülkeler tarafından uygulandığı gibi, o mevzuatın doğasında olan ilkeler, kriterler ve parametreler bazında ve Türkiye'nin özel koşulları dikkate alınarak mutabık kalınacaktır.

Birlik, zaman ve kapsamla sınırlı olmak ve Topluluk mevzuatının uygulanma sürecinin aşamalarını açıkça tanımlayan bir planın eşlik etmesi kaydıyla, Türkiye tarafından talep edilecek geçiş önlemlerini kabul edebilir. Tek Pazar'ın genişlemesi ile bağlantılı alanlarda, düzenleyici önlemler derhal uyumlaştırılmalı ve geçiş dönemleri az sayıda ve kısa olmalı; büyük mali tahsisat gerekleri de dahil olmak üzere büyük çabalar ve kapsamlı uyum gerektiren durumlarda uygun geçiş önlemleri, uyum için devamlılık arz eden ve bütçelendirilmiş ayrıntılı bir planın parçası olarak öngörülebilir. Her hal ve karda, geçiş dönemi önlemleri Birliğin kural ve politikalarına değişiklik getirmemeli, düzgün işleyişine zarar vermemeli veya rekabetin gözle görülür biçimde bozulmasına neden olmamalıdır. Bu bağlamda, Birliğin ve Türkiye'nin menfaatleri dikkate alınır.

Uzun geçiş dönemleri, derogasyonlar, spesifik düzenlemeler veya kalıcı

korunma şartları, örneğin korunma önlemi temeli olarak sürekli mevcut olacak şartlar düşünülebilir. Komisyon bunları, uygun hallerde, kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar veya tarım gibi alanlardaki tekliflerinin içerisine dahil edebilir. Bundan başka, kişilerin serbest dolaşımının nihai inşasına ilişkin karar alma sürecinde her bir üye ülkenin azami derecede rol oynayabilmesine imkan sağlanmalıdır. Geçiş önlemleri veya korunma önlemleri rekabet veya Tek Pazarın işlemesine etkilerine göre gözden geçirilmelidir.

Topluluk mevzuatına ayrıntılı teknik adaptasyonlar katılım müzakereleri sırasında kararlaştırılmak zorunda değildir. Bunlar Türkiye ile işbirliği içinde hazırlanacak ve Birlik kurumları tarafından katılım tarihinde yürürlüğe girecek şekilde uygun zamanlarda kabul edileceklerdir.»²¹³
hükmüne yer verilmiştir.

Ancak belirtildiği şekliyle; tarım fonları, yapısal fonlar ve kişilerin serbest dolaşımı alanında getirilen kalıcı kısıtlamalar. Topluluk hukukuna aykırılık teşkil etmektedir. Şöyle ki;

Türkiye AB, Ortaklık Hukuku'nun temelini 12.09.1963 tarihinde imzalanarak 01.12.1964'te yürürlüğe giren ortaklık yaratan Ankara Antlaşması oluşturmaktadır. Bunu 23.11.1970 tarihinde imzalanıp 01.01.1973'te yürürlüğe girmiş olan Katma Protokol izlemiş, Ortaklık Konseyi'nin 20.12.1976 tarih ve 2/76 sayılı kararı, 19.12.1980 tarih ve 1/80 sayılı kararı, 1980 tarih ve 3/80 sayılı kararı, 06.03.1995 tarih ve 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı ile Adalet Divanı önkarar yolu ile önüne gelen hukukî ihtilaflar hakkında çeşitli kararlar vermiştir.²¹⁴

Bu kararların tümü Ortaklık Hukuku'nu tamamlar niteliktedir. Yapısı itibari ile ulusalüstü nitelik taşıyan bu hukukun normlar hiyerarşisi açısından ulusal hukuka üstün olduğu açıktır bu bakımdan, Ortaklık Hukuku'nun ihlali Adalet Divanı'nın

²¹³ DPT, Müzakere Çerçeve Belgesi, www.ekutup.dpt.gov.tr/ab/muzakere/cerceve.pdf (23.1.2008).

²¹⁴ Gümrükçü, s.235.

denetim yetkisi içine girmektedir. Zira Ortaklık Hukuku'nu oluşturan antlaşmalar ve kararlar *acquis communautaire*'in mütemmim cüz'üdür. Adalet Divanı'nın 11.05.2000 tarihli A. Savaş Davası'nda verdiği kararda Katma Protokol'un 41/1. maddesinde elde edilmiş hakların kötüleştirilemeyeceğinin vurgulanması, üye devletlerin ulusal hukuklarındaki hukukî tasarruflarla Türk vatandaşlarının haklarını kısıtlamayacağını açıkça belirtilmektedir.

Ortaklık Hukuku uyarınca malların serbest dolaşımı, emek piyasası, çalışma koşulları ve sosyal güvenlik, hizmetlerin serbest dolaşımının genişletilmesi ve kişilerin serbest dolaşımının kademeli olarak gerçekleştirilmesi, ve şirket, sınaî haklar, sermaye gibi mal ve hizmet üreticilerinin dolaşımı, yerleşmesi ve rekabet edebilmesi düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerin bir kısmı açık ve koşulsuz değildir ve bir niyet ifade etmektedir. Bir kısmının ise açık ve koşulsuz olduğu Adalet Divanı kararları ile de teyit edilmiştir. Bu nedenle de doğrudan uygulanabilir ve doğrudan etkilidirler.

Ankara Antlaşması'nın 12. maddesi ile Katma Protokol'un 36-40. maddeleri arasında, Kurucu Antlaşma'nın 48-50. maddelerinden esinlenerek serbest dolaşımı düzenlemektedir. Katma Protokol'un III. Kısım 1. Bölümünde yer alan işçilerin serbest dolaşımını düzenleyen 36-40. maddeleri uyrukluğa dayanan ayrımcılığı reddettiği gibi Ortaklık Konseyi'nin serbest dolaşımın usullerini, sosyal güvenlik hükümlerini tespit edip kararlaştıracağını düzenlemiştir

Bu bakımdan müzakere çerçeve belgesinde sayılan kalıcı kısıtlamalar gerek AB mevzuatı gerekse Ortaklık Antlaşması ve buna bağlı mevzuat kapsamında geçerli kabul edilemez. Avrupa entegrasyonunun temellerinden birisini oluşturan kişilerin serbest dolaşımı, AB hukukunda, üye devlet vatandaşlarının diğer üye ülkelere herhangi bir sınırlama ve yasaklama ile karşılaşmaksızın serbestçe girmesi, ikamet etmesi, açık işe başvurması veya mesleğini icra edebilmesi; gittikleri ülkelerde bu ülkelerin vatandaşları ile eşit şartlarda sosyal haklardan yararlanması anlamına gelmektedir.

Bu çerçevede, öngörülen geçiş süreci boyunca, üye ülkeler işgücü piyasasına girişte Topluluk mevzuatını değil, ulusal hukuklarını uygulamaya devam etmektedir. Öte yandan, dolaşım serbestisinin öngörüldüğü hallerde dahi, üye ülkeler, kendi işgücü piyasalarında hayat standardını veya istihdam oranını ciddi bir şekilde tehdit eden bir durum olduğunu tespit ettikleri yahut öngördükleri takdirde, bu serbestinin tamamen veya kısmen askıya alınması yönünde Komisyon'dan talepte bulunabilmektedir.

Bu değerlendirmeler ışığında, Çerçeve Belgesi'nin 12. maddesi incelendiğinde, maddenin uzun geçiş dönemleri, istisnalar, özel düzenlemeler ya da kalıcı koruma önlemlerine ilişkin paragrafında, uygun görülen hallerde, "kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar ya da tarım gibi alanlarda" söz konusu önlemlere yer verileceği ifadesinin Hırvatistan için hazırlanan Çerçeve Belgesi'nde, 16-17 Aralık Brüksel Zirve Sonuçları'nın 23. maddesinin 2. paragrafına atıfta bulunarak yer aldığı görülecektir. Söz konusu paragraf, Türkiye'nin Çerçeve Belgesi'nin 12. maddesinin 4. paragrafı - kalıcı koruma önlemleri - ile aynı düzenlemeleri içermektedir. AB zaten şu an için son derece açık bir ayrımcılık yoluna gitmemiştir ancak koruma önlemlerinin uygulanmasında Komisyon'a verilen yetki göz önüne alındığında ileride Türkiye'ye yönelik kısıtlamalara gidilmesinin hiç de zor olmayacağı görülecektir. Ancak belirtmek gerekir ki AB müktesebatında, üye ülkelerin halihazırdaki kısıtlamalara rağmen, bu serbestiden kalıcı olarak mahrum edilmeleri mümkün değildir. Dolayısıyla Türkiye için de dört temel serbestiden herhangi birinde ne kalıcı bir kısıtlama getirilmesi ne de Türkiye'nin bunu kabul etmesi mümkün değildir.

Koruma önlemlerin öngörülebileceği diğer bir alan olan tarım politikasına ilişkin de beşinci genişleme ile üye olan ülkelere yönelik düzenlemeler getirildiği görülmektedir. Buna göre, yeni üye ülkelerdeki çiftçiler, AB'ye üye oldukları tarihten itibaren doğrudan ödemelerden yararlanmaya hak kazanmış olsalar da söz konusu ödemelerin 2004 yılında mevcut AB üyesi ülkelerdeki (AB-15) çiftçilere ödenen miktarın %25'i düzeyinde olması ve ancak 10 yıllık geçiş döneminin sonunda AB-15 seviyesi ile eşitlenmesi öngörülmüştür. Söz konusu ülkelerin müzakere

çerçevelerinde öngörülmeven bu düzenlemeler sürecin ihtiyaçları doğrultusunda gündeme getirilmiştir.

Bu noktada vurgulanması gereken en önemli konu, müzakere çerçeve belgesinde önlemlerin (kısıtlamaların) değil bu önlemleri alma hakkının daimi olması öngörülmüş olmasıdır.

Katılım Antlaşması'nın 38. maddesine göre, iç Pazar kurallarının ciddi bir şekilde ihlal edilmesi halinde, Komisyon kendi inisiyatifi ya da herhangi bir üye ülkenin talebi üzerine, katılımı takip eden üç yıl içinde gerekli önlemleri alabilmektedir. Buna benzer bir hükümlerle, Katılım Antlaşması'nın 37. maddesinde "genel ekonomik koruma önlemi" düzenlenmiştir. Bu hüküm altında ise, katılımı takip eden üç yıl içinde, herhangi bir sektörde ortaya çıkan ve süreklilik gösteren ya da belirli bir bölgede ciddi bir gerilemeye sebep olan ekonomik problemler olması halinde, yeni üye ülkenin gerekli koruma önlemlerini almak üzere Komisyon'a başvuruda bulunabileceği belirtilmiştir. Aynı şekilde, üye ülkelerden biri de yeni üye ülkelere karşı koruma önlemleri alınmasını talep edebilmektedir. Sonuç olarak, ihtiyaç halinde kısıtlamaların getirilme hakkı her zaman için saklı tutulmaktadır.²¹⁵ Bunun aksine derogasyonların kalıcı hale getirilmesinin, AB hukuku ile bağdaşmayacağı açıktır.

Son olarak ATAD 20 Eylül 2007 tarih ve C-16/85 sayılı Tüm ve Darı Kararı ile, 12 Eylül 1963 tarihli Ankara ve 23 Kasım 1970 tarihli Katma Protokol'ün imza tarihindeki hükümleri kapsamında Türk vatandaşlarının oturma izni başvurularının değerlendirileceği hükmünü vermiştir. Bu Karar ile Divan, mevcut anlaşma hükümlerinin ağırlaştırılmayacağını (standstill kuralı) karara bağlayarak, Ankara Anlaşması'nda yer alan üyelik hedefini dolaylı da olsa onaylamıştır.

Gerek Yedaş, gerekse Tüm ve Darı Kararları'nda ATAD, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'ün uluslararası anlaşma niteliğinde olduğunu ve tarafları bağladığını açık bir şekilde belirlemiştir. Ankara Anlaşması Türkiye'yi tam üyeliğe

---

²¹⁵ İKV, Müzakere Çerçeve Belgesinin Değerlendirilmesi, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/30ca8de1.pdf> (12.04.2008).

götüren bir ortaklık anlaşmasıdır. Ankara Anlaşması'nın 28 nci maddesi bu konuda açıktır. Hedef, tam üyeliktir. Anlaşma, üyelik için bir önşart da içermemektedir. Yunanistan'ın tam üyelik başvurusu üzerine hazırlanan Komisyon Görüşü ile ilgili belgede de, Türkiye ile Topluluk arasındaki ilişkinin nihai amacının tam üyelik olduğu belirtilmiştir.

Bu durumda Türkiye, hukuken AB üyesi olma hakkına sahiptir. Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy ve Almanya Başbakanı Angela Merkel'in savundukları "imtiyazlı ortaklık" gibi bir ilişki modeli Ankara Anlaşması'nın hem ruhuna ve hem de lafzına aykırıdır. "Katılım müzakereleri" yerine Lizbon Zirvesi'nde kabul edilen "hükümetlerarası müzakereler" ifadesi, Ankara Anlaşması yürürlükte kaldığı sürece hukuken hükümsüzdür. Bu bakımdan ister katılım isterse hükümetlerarası müzakere denmesi hukuki durumu değiştirmemektedir.

SONUÇ

Avrupa Birliği'nin bugünkü yapısı tam bir federasyon olarak değerlendirilemese de klasik anlamdaki uluslararası örgütlerin ötesinde bir bütünleşme sürecine girildiği açıktır. Asıl sorun AB'de genişleme ve derinleşme uyumunun nasıl yakalanacağı üzerinde odaklanmaktadır.

Tam olarak bu noktada Türkiye'nin Birliğe tam üyeliği konusu yoğun tartışmalara neden olmaktadır. Elbette ki Türkiye'nin uluslararası hukuktan ve ortaklık mevzuatından kaynaklanan haklarının olduğu öne sürülebilir. Ancak göz ardı edilmemesi gereken konu; uluslararası hukuk normlarının, devlet çıkarlarıyla örtüştüğu oranda uygulanabilir olduğudur. Nihayetinde tam üyeliğe kabul kararı siyasi yönü ağır basan bir irade beyanı niteliğindedir. Elbette ki Türkiye'nin üstüne düşen sorumlulukları yerine getirdikten sonra sadece siyasi nedenlerle reddedilmesi AB açısından taşınması zor bir siyasi ve hukuki yük olacaktır.

Bu nedenledir ki, Türkiye'nin üyeliğine karşı kesimlerce, ne kabul ne de red anlamına gelecek bir imtiyazlı ortaklık formülü gündeme getirilmiştir. Söz konusu modelde, AB tarafından Türkiye'nin katılmasında yarar görülen alanlarda tam işbirliği öngörülmekte buna pek çok alanda Türkiye dışlanmaktadır.

Türkiye ile imtiyazlı ortaklık kurulmasını savunan kesimce üzerinde en çok durulan konulardan birini, tam üyelik müzakerelerinin başarısız olması ve imtiyazlı ortaklık önerisinin Türkiye tarafından reddedilmesi durumunda ilişkilerin ne yönde seyredeceği oluşturmaktadır. Bu açıdan Türkiye AB ilişkilerinin « tehlikeye » düşebileceği saptaması yapılmaktadır. Zaten imtiyazlı ortaklık önerisinin de ortaya atılma gerekçesini, temel olarak bu tehlike algılayışı belirlemektedir.

Müzakerelerin bir şekilde başarısız olması ya da üye ülkelerde yapılacak bir referandum ile Türkiye'nin katılımının engellenmesi durumunda ilişkilerin ne yönde seyredeceği tartışılmaktadır. İmtiyazlı ortaklık fikrini ortaya atanlarca, Türkiye'nin AB'ye katılabileceğine inanan Türklerin oranında ciddi bir düşünüş yaşanmaktadır.

Buna göre müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanması Türkler için bir şok olmayacaktır. İlginç olan şudur ki müzakere sürecini kasıtlı olarak yavaşlatan ve geren kesimler, bu sebeple Türk tarafında ortaya çıkan umutsuzluğu da, imtiyazlı ortaklığa zemin hazırlamak için kullanabilmektedirler.

Türkiye'ni üyeliğine karşı kesimlerce, şu saptama yapılmaktadır: « Türkiye ve AB arasında böylesi bir kopuş yaşanması halinde bile Türkiye Avrupa yapılarına bağlı kalacaktır çünkü halihazırda 1949 yılından beri Avrupa Konseyi üyesidir. » Böylesi bir bakış açısı, imtiyazlı ortaklık projesinin ardındaki temel düşüncüyü göstermektedir. Buna göre, Türkiye AB içine alınmayacak kadar farklı ve büyük ancak dışlanamayacak kadar da ağırlıklı ve önemli bir ülkedir. Bu noktada, AB hedefinden kopmuş bir Türkiye'de AB değerlerine uyumu sağlamak için AHİM kullanılabilir.

Türkiye'nin üyeliğini savunan kesimin, Türkiye dışlanırsa insan hakları, demokratikleşme ve hukuk devleti reformları sekteye uğrar tezine karşı Türkiye'nin « sıkı bağlarla » Avrupa Konseyi'ne bağlı olduğu ve AHİM kararlarının Türk iç hukukunda anayasal bir önceliğe sahip olduğu karşı tezi ifade edilmektedir. Bu noktada ilginç bir saptama yapılmakta ve Türkiye'nin AB'den kopması durumunda bile « AHİM güvenlik ipi » ile bağlı olduğu yorumu yapılmaktadır.

İmtiyazlı ortaklık fikrini benimseyenlerce, ekonomik açıdan Türkiye'nin zaten AB'ye gümrük birliği ile bağlanmış olduğu tespiti yapılmakta ve müzakere sürecinde olası bir kesintinin AB'nin dış ticaretini etkilemeyeceği belirtilmektedir.

Savunma ve güvenlik konularında ise zaten Türkiye'nin halihazırda NATO mütefiki olduğu belirtilmektedir. Buna göre Türkiye zaten batı ittifakı içinde yer almaktadır. Bu görüşe göre Türkiye AB'ye tam üye olmasa dahi savunma alanında Avrupa dayanışmasının dışına atılmış olmayacaktır. İmtiyazlı ortaklık ile AB, Türkiye ve bölgedeki diğer çevre ülkeler arasında; su yönetimi, çevre, araştırma programları ve ulaştırma ağının geliştirilmesi gibi alanlarda işbirliğine gidilebileceği belirtilmektedir. Ayrıca adalet ve içişleri alanında terörizm ile mücadelede işbirliğinin

mutlaka sürdürülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. AB'nin yeni komşuluk politikası bağlamında ise NATO, AGİT, Avrupa Konseyi serbest ticaret antlaşmaları gibi araçların kullanılarak AB « üçüncü ülke » ilişkilerinin düzenlenmesi önerilmektedir. Ayrıca Barselona sürecine atıfta bulunularak kültürel, öğrenci değişimi gibi alanlarda tam üyeliğe alternatif işbirliği yöntemleri üretilebileceği ve hükümet dışı örgütler, gençler, sivil toplum, sanatçı ve aydınlar arasında bir etkileşim yaratılarak ilişkilerin geliştirilebileceği ortaya konulmaktadır.

Bu noktada değişik Avrupa bütünleşme modellerinden bahsedilirken, Türkiye'nin olası üyeliğinin ötesinde AB'ye çevre ülkelerin muhtemel üyelikleri de hesaba katılmaktadır. Ancak bu gibi yöntemlerle içeridekilere umut verilirken dışarıda kalanlardaki düş kırıklığı ile nasıl başedilecektir, işte asıl üzerinde durulması gereken konu budur. Çünkü AB'nin tarihsel kökenleri incelendiğinde görülecektir ki ekonomik ve siyasi en zor zamanlarında bile üyelerini birarada tutan güç ortak bir vizyon olmuştur. Geline nokta « kademeli » bir Avrupa yaratmak bu dayanışmayı ortadan kaldırma tehlikesini de içinde barındırmaktadır.

Tüm bu öneriler ortaklık mevzuatı kapsamında değerlendirilmelidir. Uluslararası hukuk doktrininde Ankara Antlaşması tam üyeliği hedefleyen antlaşmalar statüsünde değerlendirilmekte olup Türkiye'nin AB'ye aday ülke konumu meşruiyetini temel olarak bu antlaşmadan almaktadır.

Türkiyenin AB üyeliğine karşı kesimlerce, yalnız Türkiye için değil « çevre ülkeler » olarak tanımladıkları Rusya, Ukrayna, Gürcistan gibi ülkeler için önerdikleri yol tam üyelik dışında başka bir yoldur. Ancak bu başka yolun hukuksal altyapısı ile AB müktesebatı ile uyumu incelemeye değer olsa da, bu kesimce fazlaca irdelenmemektedir. Göze çarpan bir diğer konu ise tam üyelik dışında başka bir seçenekten bahsederken ısrarla Türkiye'nin yukarıda adı geçen devletlerle aynı grupta değerlendirildiğidir. Oysa ki gerek Ortaklık Antlaşması gerek Gümrük Birliği ve gerekse resmen AB ile müzakerelere başlamış olması sebebiyle Türkiye'nin hukuksal konumu diğer devletlerden ayrıdır.

Bu bakımdan imtiyazlı ortaklık; pazar, ucuz işgücü ve güvenlik konularında işbirliğinden bahsederek, Türkiye'yi piyasa, sermaye ve güvenlik üçgeni içine sıkıştırmakta ve AB'nin geniş vizyonuna tezat oluşturmakta ve ortaklık mevzuatına ters düşmektedir.

KAYNAKLAR

AÇIKMEŞE, Sinem Akgül. Uluslararası İlişkiler Işığında Avrupa Bütünleşmesi, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004.

AKGÜL, Deniz Altınbaş. Avrupa'nın Geleceği: Avrupa Birleşik Devletleri Federasyonu mu? Stratejik Analiz Dergisi, C. 2, Sy. 24, Nisan 2002.

AKMAN, Vedat. Avrupa Topluluğu ve Türkiye: Uluslarüstü Antlaşmalar ve Birliğin Ötesinde Bir Avrupa, Alfa Basım Yayım, 1995.

ARSAVA, Füsun. Avrupa Egemenliğinin Dayanak ve Sınırları, Ankara, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma Uygulama Merkezi Bülteni ,Yıl:1, Sy. 3, Güz 2001.

AVCI, Gamze. Putting the Turkish EU Candidacy into Context, European Foreign Affairs Review, Cilt: 7, Sayı: 1/2002, s. 91-110.

AYDIN, Mustafa. Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, sayı 1, Bahar 2004.

AYKAÇ, Mustafa ve Zeki Parlak. Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri, Elif Kitabevi, 2002

BAUN, Michael J. A Wider Europe: The Process and Politics of European Union Enlargement, Lanham, Rowman and Littlefield Publishers, 2000.

BAYDAROL, Can. Avrupa Birliği'nin Genişlemesi, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara, 1998.

BAYKAL, Sanem ve Arat, Tuğrul. AB'yle İlişkiler, Türk Dış Politikası Cilt II, Baskın Oran (ed.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

BİLİCİ, Nurettin. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2005.

BİRAND, Mehmet Ali. Türkiye'nin Büyük Avrupa Kavgası 1959-2004, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2005.

BORCHARDT, Klaus Dieter. Avrupa Bütünleşmesi, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, 1995.

BOZKURT, Enver-Özcan, Mehmet-Köktaş, Arif. Avrupa Birliği Hukuku, 2. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

BROK, Elmar. Eine neue Erweiterungsstrategie für die EU, *Die Politische Meinung*, Sayı: 433, Aralık 2005.

CAN, Hacı-Özen, Çınar. Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Hukuku, Gazi Kitabevi, Ankara, 2005.

CANBOLAT, İbrahim. Türkiye-AB İlişkileri, Boyut Yayınevi, Ankara.

CEM, İsmail. Avrupa'nın « Birliği » ve Türkiye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

CEPR(Centre for Economic Policy Research, Flexible İntegration, Monitoring European İntegration 6, 1995.

COŞKUN, Enis. Türkiye Avrupa Bütünleşmesinin Yüzyıllık Seyir Defteri, Cem Yayınevi, İstanbul, 2002.

CROISAT, Maurice. Le federalisme dans les democraties contemporaines, Paris, Montchrestien, collection clefs, 1996.

ÇAKIR, Armağan Emre, Avrupa Bütünleşmesinin Siyasal Kuramları, Beta, İstanbul, 2001.

DEDEOĞLU, Beril. Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul, 1996.

DEDEOĞLU, Beril. Dünden Yarına Türkiye AB ilişkileri, Siyasa, Yıl:1, Sayı:1, Bahar 2005.

DELMAS, Claude, Avrupa Uygarlık Tarihi, Çev: Nihal Önal, Varlık Yayınları, İstanbul, 1973.

DREVET, Jean François. L'Elargissement de l'Union Europeenne Jusqu'ou? , L'Harmattan, Paris, 2004.

DUMOULİN, Michel ve Genevieve Duchenne. L'Europe et La Mediterranee, P.I.E-Peter Lang, Brüksel, 2001.

DURA, Cihan-Hayriye Atik. Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayıncılık, Ankara,2003.

ELDİN, Gregoire ve diğerleri. L'Europe de Robert Scuhuman, Presses de l'Universite de Paris Sorbonne, Paris, 2001.

ELMAS, Hasan Basri. Turquie-Europe: Une Relation Ambiguë, Editions Syllepse, Paris, 1998.

FONTAİNE, Pascal. 12 Derste Avrupa, Avrupa Toplulukları, İstanbul, 2004.

GENÇ, Mehmet. Avrupa Topluluklarının Kurumsal ve Hukuksal Yapısı , Bursa , Uludağ Üniversitesi Yayınevi, 1993.

GRABITZ, Eberhard. Abgestufte Integration: Eine Alternative zum herkömmlichen Integrationskonzept, Kehl/Straßburg: Engel Verlag, 1984.

GUILLARD, Christine. L'Intégration Différenciée Dans L'Union Européenne, Bruylant, Brüksel, 2006.

GÜMRÜKÇÜ, Harun. Türkiye ve Avrupa Birliği: İlişkinin Unutulan Yönleri, Dünü ve Bugünü, Beta Basım, İstanbul, 2002.

GÜRSEL,Özkan. Avrupa Birliği Hukuku ve Milli Egemenliğin Devri, S.Ü.H.F.D,Cumhuriyetimize 80. Yıl Armağanı,Cilt.11, Sy.3-4, Yıl 2003.

HATİPOĞLU, Hale O., Lüksemburg Çıkmazından Helsinki Dönemecine, Foreign Policy, Yıl : 2, Sayı : 6, Yaz 1999.

İKV. «Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye» , İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No:170, İstanbul, Ağustos, 2002.

İKV. Hükümetlerarası Konferans Ertesinde AB'nin Genişleme ve Derinleşmesi, İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, No:135, İstanbul, Mart-Nisan, 1997.

İKV. Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliklerinin AB'nin Bütünleşme ve Genişleme Dinamikleri Yönüyle Değerlendirilmesi, İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, No:150, İstanbul, Eylül-Ekim 1999.

İKV. Geleceğin Avrupası ve Türkiye'nin Konumu, İstanbul, Mayıs, 1991.

İKV. İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, No:92, İstanbul, Haziran, 1991.

İNSEL, Ahmet. La Turquie et L'Europe, une coopération tumultueuse, L'Harmattan, Paris, 1999.

KABAALIOĞLU, Haluk. Bütünleşme Hareketlerinin Tarihi Gelişimi, Mahmut R. Belik'e Armağan, İ.Ü. Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, 1993.

KABATEPE, Erdal. Müzakere Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye, 2005.

KALERĞİ, Richard Coudenhove. Pan Europe, Paris, PUF, 1988.

KARAKAŞ. Cemal. Türkiye'nin AB Üyeliği Tartışması: AB - Türkiye İlişkilerinde « Aşamalı Entegrasyon, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 3, No: 9, 2007.

KARAKAŞ, Cemal. UE-Turquie. L'hypothèse de l'intégration graduelle, Politique étrangère, Cilt: 70, Sayı: 3/2006.

KARAKAŞ, Cemal. Gradual Integration. An Attractive Alternative Integration Process for Turkey and the EU, European Foreign Affairs Review, Cilt: 11, Sayı: 3/2006.

KARLUK, Rıdvan. Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2004.

KELLERBAUER, Manuel Von Maastricht bis Nizza. Neuf Formen differenzierter Integration in der Europäischen Union, Berlin: Duncker & Humblot Verlag, 2003.

KRAMER, Heinz. 'Die Gemeinsame Außen- und Sicherheitspolitik der Europäischen Union und die Türkei', Integration, Sayı: 1-2/2004.

KRAMER, Heinz. 'EU-Türkei: Vor schwierigen Verhandlungen', SWP-Studie, Sayı: S11/2005, Berlin, 2005.

KUMRULAR, Özlem. Avrupa'da Türk Düşmanlığının Kökeni: Türk Korkusu, Doğan Yayıncılık, İstanbul, Mart 2008.

LACROIX, Justine ve Romano Coman. Les Resistances a l' Europe, Edition de l'Université Bruxelles, Brüksel, 2007.

LANNON, Erwan ve Joel Lebullenger. Les Defis d'une Adhesion de la Turquie a l'Union Europeenne, Bruylant, Brüksel, 2006.

LE GUİLLOU, Gwenaelle. L'Union Europeenne et La Turquie, Edition Apogee, 1999.

LEONARD, Jacques-Christian Hen-Bernard Drenado. L'Europe, La Decouverte, Paris, 1985.

MEJRİ, Mouna. La candidature Turque a l'Union Europeenne a Travers la Presse Française, L'Harmattan, Paris, 2004.

MERAY, Seha L. Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler, A.Ü. S.B.F. Yayınları, Ankara, 1979.

MICHALSKI, Anna-Helen Wallace, The European Community : The Challenge of Enlargement, London, Royal Institute of International Affairs, 1992.

MİTRANY, David. A Working Peace System, Chicago, Quadrangle Books, 1966.

NERAT, İlkey. «Taslak Anayasa Çerçevesinde AB'nin Geleceği ve Türkiye », Stratejik Araştırmalar Dergisi, Ankara, sayı:8, Eylül 2006.

NESİMİ, Abidin. Türkiye Avrupa Topluluğunda, Habora Kitapevi, 1989.

ODER, Bertil Emrah. Avrupa Birliğinde Anayasa ve Anayasacılık, Anahtar Yayınları, İstanbul, 2004.

ÖZEN,Çınar. Fonctionnalisme et Avenir de l'Intégration Européenne, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 1-2, 1998.

ÖZGÜVEN, Ali. Ortak Pazar Tarım Politikası ve Türkiye, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1982.

PAZARCI, Hüseyin. Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi, I. Baskı, Ankara, 2003.

PRESTON, Christopher. Enlargement and Integration in the European Union, London, The Routledge, 1997.

QUAISSER, Wolfgang ve Steve Wood 'EU Member Turkey? Preconditions, Consequences, and Integration Alternatives', Forschungsverbund Ost- und Südosteuropa (Forost), Çalışma Sayı: 25, Münih, 2004.

REÇBER, Kamuran. Tam Üyelik Müzakere Çerçeve Belgesinin Analizi, Alfa Aktüel, İstanbul, 2006.

ROY, Oliver. La Turquie Au jourd'hui, un pays Europeenne? , 2002.

SAİNT-OUEN, François. Les Grandes Figures de la Construction Europeenne, Georg Editeur, Cenevre, 1997.

SCHMİDT, Helmut. L'Europe s'Affirme: Perspectives pour le XXe siecle, Editions de Fallois, Paris, 2001.

SCHWOK, Rene. Theories de l'Intégration Europeenne, Montchrestin, Paris, 2005.

STREINZ, Rudolf. 'Die Türkei als Partner: Formen der Zugehörigkeit zur EU', Göttinger Online-Beiträge zum Europarecht, Sayı: 34/2005, s. 11.

STUBB, Alexander. A Categorisation of Differentiated Integration, Journal of Common Market Studies, Cilt: 34, Sayı: 2/1996, s. 283-295.

TEKİNALP/TEKİNALP. Avrupa Birliği Hukuku, Güncelleştirilmiş 2. basım, Beta, İstanbul, 2000.

TELO, Mario. L'Union Europeenne et les Defis de l'Ellargissement, Edition de l'Universite Bruxelles, Brüksel, 1994.

ÜLGEN, Sinan. Avrupa ile Müzakerelerin El Kitabı: Ne Bekliyoruz? Ne Olacak?, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

VERHOFSTADT, Guy. Les Etats Unis d'Europe, Edition Luc Pire, Brüksel, 2004.

ZORGBİBE, Charles. L'Histoire de l'UE, Edition Albin Michel, Paris, 2005.

ZU GUTTENBERG, Karl-Theodor. Die Beziehungen zwischen der Türkei und der EU – eine Privilegierte Partnerschaft, Hanns Seidel Vakfı, *Aktuelle Analysen*, Sayı: 33/2004.

İNTERNET KAYNAKLARI

AB Brüksel Zirve Sonuç Bildirisi, (16-17.12.2004)
http://www.belgenet.com/arsiv/ab/brukselzirve_122004.html (17.03.2008)

AB Komisyonu Türkiye Raporu, (6.10.2004),
<http://www.belgenet.com/arsiv/ab/rapor2004-03.html> (17.03.2008)

AB Komisyonu 2004 Yılı Türkiye İlerleme Raporu,
http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004 (08.04.2008).

Ahmet İnel, Türkiye'ye Karşı Olma Yarışı, (17.12.2006)
http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=6533 (12.05.2008).

AREM, AB liderlerinin görüşleri
www.arem.gov.tr/rapor/basin/ekli_belgeler/3ekim_kavsagi_AB_lider_gorus.pdf
(15.03.2008).

Avrupa Araştırmaları ve Enformasyon Merkezi, (10-11 Nisan 2004).
www.emu.edu.tr/files/2_kibris_forumu_degerlendirme_raporu.doc (12.07.2008).

DPT, Müzakere Çerçeve Belgesi, (ekim 2005)
<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/muzakere/cerceve.pdf> (15.03.2008)

DPT, Müzakere Çerçeve Belgesi, www.ekutup.dpt.gov.tr/ab/muzakere/cerceve.pdf
(23.1.2008).

İKV, Malların Serbest Dolaşımı, <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1216>
(12.06.2008)

İKV, Kişilerin Serbest Dolaşımı, <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1175>
(12.06.2008).

İKV, Hizmetlerin Serbest Dolaşımı, www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1122 – 24k
(12.06.2008).

İKV, Sermayenin Serbest Dolaşımı, <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1254>
(12.06.2008).

İKV, Müzakere Çerçeve Belgesinin Değerlendirilmesi,
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/30ca8de1.pdf> (12.04.2008).

Jacques Toubon, İmtiyazlı Ortaklık, Le Figaro, (24 Kasım 2004).
<http://www.umpeurope.org/Presse/Download/04-11/Toubon-Figaro-24-11.pdf>
(16.04.2008)

Kadri Gürsel, Türkiye İçin Yeni AB Fikirleri,(19.10.2008)
<http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1005026&AuthorID=78&b=Turkiye%20icin%20yeni%20AB%20fikirleri&a=Kadri%20Gursel> (21.10.2008)

Matutes Raporu,
[www.dpt.gov.tr/abigm/abib/Diger/Matutes%20\(final\)%20mk%20\(Tr\).doc](http://www.dpt.gov.tr/abigm/abib/Diger/Matutes%20(final)%20mk%20(Tr).doc)
(12.05.2008).

Müzakere Çerçeve Belgesi, (3.10.2008)
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/st20002_05_TR_framedoc_en.pdf
(09.03.2008)

NATO Antlaşması,
<http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/interview.html>, (13.03.2007).

Olli Rehn, Will Libya one day be a member of the EU? (29.01.2007)
<http://www.ft.com/cms/s/08b377c4-b007-11db-94ab-0000779e2340.html>
(13.08.2008).

Robert Del Picchia ve Hubert Haenel, Rapport d'information n° 412 , (23.06.2008).
<http://www.senat.fr/rap/r07-412/r07-412.html>, (12.09.2008).

Robert Schuman, Schuman Bildirgesi , (09.05.1950),
http://www.belgenet.com/arsiv/ab/schuman_bildirgesi.html(15.07.2008).

Toubon, "Türkiye'nin dış sınırlarını ortaklaşa kontrol edelim", (24.11.2004)
<http://www.abhaber.com/haber.php?id=5218> (13.04.2008).

www.cnnturk.com/2007/dunya/12/14/ab.taslak.sonuc.bildirisini.benimsedi/411616.0/index.html (13.07.2008)

Yunanistan'da 'İmtiyazlı Ortaklık' taraftarı çoğalıyor
<http://www.abhaber.com/haber.php?id=21163> (16.03.2008).